192. Perjantaina 3 päivänä helmikuuta 1995

kello 13

Päiväjärjestys

Ilmoituksia

Toinen käsittely:

1) Ehdotukset kuntalaiksi 7187

Hallituksen esitys n:o 192
Lakialoitteet n:ot 70 ja 95
Toivomusaloite n:o 208/1991 vp
Hallintovaliokunnan mietintö n:o 18

Kolmas käsittely:

2) Ehdotus laiksi Turkin kanssa tehdyn sijoitusten molemminpuolista edistämistä ja suojelua koskevan sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä 7190

Hallituksen esitys n:o 92
Ulkoasiainvaliokunnan mietintö n:o 15

3) Ehdotus laiksi Suomen aluevesien rajoista annetun lain muuttamisesta 7204

Hallituksen esitys n:o 114
Ulkoasiainvaliokunnan mietintö n:o 16

4) Ehdotus laiksi tuloverolain muuttamisesta 7205

Hallituksen esitys n:o 354
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 94

5) Ehdotukset laeiksi merilain muuttamisesta, alusturvallisuuden valvonnasta sekä aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain 5 §:n muuttamisesta ..... „

Hallituksen esitys n:o 344
Liikennevaliokunnan mietintö n:o 26

6) Ehdotus laiksi eräiden elinkeinoalojen valtiontakauksista annetun lain muuttamisesta 7205

Hallituksen esitys n:o 352
Talousvaliokunnan mietintö n:o 55

7) Ehdotukset laeiksi aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain muuttamisesta ja maa-alueilla tapahtuvien öljyvahinkojen torjumisesta annetun lain muuttamisesta ..... „

Hallituksen esitys n:o 334
Ympäristövaliokunnan mietintö n:o 17

Toinen käsittely:

8) Ehdotukset laeiksi rikoslain sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta ..... „

Hallituksen esitys n:o 94/1993 vp
Lakivaliokunnan mietintö n:o 22
Suuren valiokunnan mietintö n:o 10

9) Ehdotus laiksi tieliikennelain muuttamisesta 7206

Hallituksen esitys n:o 38
Liikennevaliokunnan mietintö n:o 23
Suuren valiokunnan mietinnöt n:ot 8 a ja 8

10) Ehdotukset laiksi yksityisistä teistä annetun lain muuttamisesta ..... „

Hallituksen esitys n:o 324
Lakialoite n:o 27/1993 vp
Liikennevaliokunnan mietintö n:o 25

11) Ehdotukset laeiksi eräiden opetustoimen viran- ja toimenhaltijoiden oikeusasemaa koskevien säännösten muuttamiseksi 7208

Hallituksen esitys n:o 338
Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 28

450 249003

12) Ehdotus laiksi musiikkioppilaitoksista 7208

Hallituksen esitys n:o 258
Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 29

13) Ehdotus sähkömarkkinalaiksi ..... „

Hallituksen esitys n:o 138
Talousvaliokunnan mietintö n:o 56

Ensimmäinen käsittely:

14) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 7209

Hallituksen esitys n:o 285
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 16

15) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 7226

Hallituksen esitys n:o 248
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17

16) Ehdotukset laiksi Suomesta Euroopan parlamenttiin valittavien edustajien vaaleista 7228

Hallituksen esitys n:o 351
Lakialoite n:o 89
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 18

17) Ehdotukset laeiksi valtiopäiväjärjestyksen ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta ..... „

Lakialoite n:o 110
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 19

18) Ehdotus laiksi lääkelain muuttamisesta ..... „

Hallituksen esitys n:o 337
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 52

19) Ehdotukset laeiksi työntekijäin eläkelain 1 §:n sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta ..... „

Hallituksen esitys n:o 356
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 53

20) Ehdotus laiksi maatalousyrittäjien eläkelain muuttamisesta 7228

Hallituksen esitys n:o 365
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 54

Esitellään:

21) Ed. Ihamäen ym. lakialoite n:o 112 laiksi toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain 27 §:n muuttamisesta 7229

22) Puhemiesneuvoston ehdotus n:o 6 valtiontilintarkastajain johtosäännön 2 §:n muuttamisesta (PNE 6) ..... „

23) Puhemiesneuvoston ehdotus n:o 7 eduskunnan työjärjestyksen väliaikaisesta muuttamisesta (PNE 7) ..... „

Pöydällepanoa varten esitellään:

24) Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 23 lakialoitteesta laiksi Suomen Hallitusmuodon 51 §:n muuttamisesta (LA 86) „

25) Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 95 lakialoitteesta laiksi kiinteistöverolain 3 §:n muuttamisesta (LA 64/1993 vp) „

26) Talousvaliokunnan mietintö n:o 59 hallituksen esityksestä laiksi vakuutusyhdistyslain muuttamisesta (HE 357) ..... „

27) Talousvaliokunnan mietintö n:o 60 hallituksen esityksestä suomalaisia vakuutusyhtiöitä ja vakuutuksenvälittäjiä koskevan lainsäädännön muuttamisesta sekä hallituksen esityksestä ulkomaisia vakuutusyhtiöitä koskevan lainsäädännön muuttamisesta (HE 330 ja 348) ..... „

28) Ympäristövaliokunnan mietintö n:o 20 valtioneuvoston asuntopoliittisesta selonteosta n:o 2 (VNS 2) ..... „

Puhetta johtaa ensimmäinen varapuhemies Paakkinen.

Nimenhuudossa merkitään poissa oleviksi edustajat Ala-Nissilä, Andersson, Aula, Björkenheim, Huuhtanen, Isohookana-Asunmaa, Kaarilahti, Kalli, Kemppainen, Lamminen, Laukkanen V., Lehtosaari, Lipponen, Niinistö, Paasio, Rehn E., Suhonen, Urpilainen ja Vihriälä.

Ilmoitusasiat:

Lomanpyynnöt

Vapautusta eduskuntatyöstä saavat tästä päivästä sairauden vuoksi edustajat Kaarilahti, Kanerva ja Urpilainen, virkatehtävien vuoksi ed. Isohookana-Asunmaa sekä yksityisasioiden vuoksi edustajat Ala-Nissilä, Andersson, Aula, Kalli, Kemppainen, Lehtosaari ja Liikkanen.

Uusi hallituksen esitys

Ensimmäinen varapuhemies: Ilmoitetaan, että tasavallan presidentti on tänään antanut eduskunnalle hallituksen esityksen n:o 367.

Vahvistamatta jätetty laki

Ensimmäinen varapuhemies: Ilmoitetaan, että eduskunnalle on saapunut tammikuun 24 päivälle päivätty hallituksen kirjelmä sen johdosta, että tasavallan presidentti on sanottuna päivänä päättänyt jättää vahvistamatta ja palauttaa eduskuntaan sen hallituksen esityksen n:o 241 pohjalta hyväksymän lain kemikaalilain muuttamisesta.

Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunnan jäsenet

Ensimmäinen varapuhemies: Ilmoitetaan, että tultuaan valituksi jäseneksi Euroopan parlamenttiin pyytää ed. Ryynänen vapautusta Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunnan jäsenyydestä. Puhemiesneuvosto puoltaa anomusta.

Anomukseen suostutaan.

Ensimmäinen varapuhemies: Ilmoitetaan, että Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunnan täydennysvaali toimitetaan ensi tiistain täysistunnossa. Ehdokaslistat täydennysvaalia varten on vaalisäännön 19 §:n mukaan jätettävä keskuskansliaan viimeistään ensi tiistaina kello 11.

Päiväjärjestyksessä olevat asiat:

1) Ehdotukset kuntalaiksi

Toinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 192
Lakialoitteet n:ot 70 ja 95
Toivomusaloite n:o 208/1991 vp
Hallintovaliokunnan mietintö n:o 18

Ensimmäinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on hallintovaliokunnan mietintö n:o 18. Eilen pidetyssä toisessa varsinaisessa täysistunnossa julistettiin yleiskeskustelu asiasta päättyneeksi.

Eduskunta ryhtyy hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen yksityiskohtaiseen käsittelyyn.

1—8 § ja 1 luvun otsikko, 9—15 § ja 2 luvun otsikko, 16—25 § ja 3 luvun otsikko sekä 26—29 § hyväksytään keskustelutta.

30 §

Keskustelu:

Ed. Ukkola: Arvoisa puhemies! Koska ilmeisesti sosialidemokraatit eivät tee tässä pykälässä oman vastalauseensa mukaista ehdotusta, ehdotan, että 30 §:n 2 momentti palautetaan hallituksen esityksen mukaiseksi eli pykälä hyväksytään sosialidemokraattien vastalauseen mukaisena.

Ed. Laakkonen: Arvoisa rouva puhemies! Kannatan ed. Ukkolan tekemää ehdotusta.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Ukkola ed. Laakkosen kannattamana ehdottanut, että pykälä hyväksyttäisiin I vastalauseen mukaisena.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Mietintö "jaa", ed. Ukkolan ehdotus "ei".

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 159 jaa- ja 12 ei-ääntä; poissa 28. (Ään. 1)

Eduskunta on hyväksynyt mietinnön.

31 § ja 4 luvun otsikko sekä 32—34 § hyväksytään keskustelutta.

35 §

Keskustelu:

Ed. Metsämäki: Arvoisa puhemies! Ehdotan, että pykälä hyväksytään I vastalauseen mukaisena, mikä merkitsee sitä, että henkilöstön edunvalvonnasta vastaavista ainoastaan pää- ja sivutoimiset luottamusmiehet olisivat vaalikelvottomia kunnanhallitukseen.

Ed. Kautto: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Metsämäen ehdotusta.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Metsämäki ed. Kauton kannattamana ehdottanut, että pykälä hyväksyttäisiin I vastalauseen mukaisena.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Mietintö "jaa", ed. Metsämäen ehdotus "ei".

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 114 jaa- ja 62 ei-ääntä; poissa 23. (Ään. 2)

Eduskunta on hyväksynyt mietinnön.

36 ja 37 § hyväksytään keskustelutta.

38 §

Keskustelu:

Ed. Mäkipää: Arvoisa puhemies! Ehdotan, että 38 § saa sen muodon kuin on hallituksen esityksessä, mikä tarkoittaa sitä, että luottamustoimen tulee perustua niin sanotusti vapaaehtoisuuteen.

Ed. Jurva: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Mäkipään ehdotusta.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Mäkipää ed. Jurvan kannattamana ehdottanut, että pykälä hyväksyttäisiin hallituksen esityksen mukaisena.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Mietintö "jaa", ed. Mäkipään ehdotus "ei".

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 172 jaa- ja 7 ei-ääntä; poissa 20. (Ään. 3)

Eduskunta on hyväksynyt mietinnön.

39—43 § ja 5 luvun otsikko, 44—49 § ja 6 luvun otsikko, 50—64 § ja 7 luvun otsikko sekä 65—70 § hyväksytään keskustelutta.

Uusi 71 §, jota ei ole mietinnössä

Keskustelu:

Ed. Saario: Rouva puhemies! Ehdotan, että uudeksi 71 §:ksi otettaisiin teksti, joka vastaa hallituksen esityksessä ollutta 70 §:n tekstiä, eli kunta voi päättää takaussitoumuksen tai muun vakuuden antamisesta yhteisön tai säätiön velasta vain, jos yhteisö tai säätiö on kunnan määräämisvallassa tai hoitaa 2 §:n 1 momentissa määrättyä tehtävää.

Ed. Ukkola: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Saarion ehdotusta, jotta kunnat eivät velkaantuisi edelleen.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Saario ed. Ukkolan kannattamana ehdottanut, että lakiin lisättäisiin uusi 71 § hallituksen esityksen 70 §:n mukaisena.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Mietintö, jossa ei ole tätä pykälää, "jaa"; ed. Saarion ehdotus "ei".

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 96 jaa- ja 83 ei-ääntä, 1 tyhjä; poissa 19. (Ään. 4)

Eduskunta on hyväksynyt mietinnön.

8 luvun otsikko, 71—75 § ja 9 luvun otsikko sekä 76—78 § hyväksytään keskustelutta.

79 §

Keskustelu:

Ed. Metsämäki: Arvoisa puhemies! Ehdotan, että pykälä hyväksytään I vastalauseen mukaisena, mikä merkitsee sitä, että kuntayhtymän perussopimusta voidaan muuttaa kahden kolmasosan enemmistöllä eikä siis tarvita yksimielisyyttä.

Ed. Kautto: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Metsämäen ehdotusta.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Metsämäki ed. Kauton kannattamana ehdottanut, että pykälä hyväksyttäisiin I vastalauseen mukaisena.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Mietintö "jaa", ed. Metsämäen ehdotus "ei".

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 103 jaa- ja 74 ei-ääntä; poissa 22. (Ään. 5)

Eduskunta on hyväksynyt mietinnön.

80 § hyväksytään keskustelutta.

81 §

Keskustelu:

Ed. Laakkonen: Arvoisa rouva puhemies! Teen III vastalauseen mukaisen muutosehdotuksen, mikä merkitsee sitä, että pienet puolueet ja kielelliset vähemmistöt voisivat säilyttää paikkansa kuntayhtymien hallituksissa ja samoin suuremmat puolueet niillä alueilla, millä ne ovat vähemmistönä.

Ed. Pulliainen: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Laakkosen tekemää ehdotusta.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Laakkonen ed. Pulliaisen kannattamana ehdottanut, että pykälä hyväksyttäisiin III vastalauseen mukaisena.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Mietintö "jaa", ed. Laakkosen ehdotus "ei".

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 156 jaa- ja 24 ei-ääntä; poissa 19. (Ään. 6)

Eduskunta on hyväksynyt mietinnön.

82—87 § ja 10 luvun otsikko, 88—100 § ja 11 luvun otsikko sekä 101—105 § ja 12 luvun otsikko, johtolause ja nimike hyväksytään keskustelutta.

Eduskunta yhtyy hallintovaliokunnan ehdotukseen lakialoitteisiin sisältyvien lakiehdotusten hylkäämisestä.

Lakiehdotusten toinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

Puheenvuoron saatuaan lausuu

Ed. Mäki-Hakola: Rouva puhemies! Ilmoitan, että suuri valiokunta kokoontuu ensi keskiviikkona 8 päivänä kuluvaa kuuta kello 12.45.

---

2) Ehdotus laiksi Turkin kanssa tehdyn sijoitusten molemminpuolista edistämistä ja suojelua koskevan sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä

Osittain kolmas, osittain ainoa käsittely
Hallituksen esitys n:o 92
Ulkoasiainvaliokunnan mietintö n:o 15

Ensimmäinen varapuhemies: Ensin sallitaan keskustelu asiasta kokonaisuudessaan. Sen jälkeen päätetään kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksesta, joka voidaan nyt hyväksyä tai hylätä, ja lopuksi ainoassa käsittelyssä ulkoasiainvaliokunnan mietinnön ensimmäiseen ponteen sisältyvästä ehdotuksesta, joka koskee sopimuksen niiden määräysten hyväksymistä, jotka vaativat eduskunnan suostumuksen.

Menettelytapa hyväksytään.

Keskustelu:

Ed. Laakso: Rouva puhemies! Käsittelyssä on hallituksen esitys Turkin kanssa tehdyn sijoitusten molemminpuolista edistämistä ja suojelua koskevan sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä. Ulkoasiainvaliokunta kiinnittää huomiota mietinnössään siihen, että Turkin ihmisoikeustilanne ja etenkin kurdivähemmistöön kohdistuneet jatkuvat ihmisoikeusloukkaukset aiheuttavat huolestumista. Ulkoasiainvaliokunta toivoo Turkin hallituksen ryhtyvän pikaisiin toimenpiteisiin ihmisoikeusloukkausten lopettamiseksi. Ulkoasiainvaliokunta toteaa myös aivan oikein, että ihmisoikeustilanteen normalisoituminen vaikuttaisi myös suotuisasti Turkin ja Suomen välisiin kaupallisiin suhteisiin.

Tässä yhteydessä on todettava, että Turkin ihmisoikeustilanne on todellakin parin viime vuoden aikana muuttunut huolestuttavaan suuntaan ja monet maat ovat tehneet ihmisoikeustilanteen heikkenemisestä sen johtopäätöksen, että Turkin kanssa solmittaviin taloudellisiin ja poliittisiin yhteistyösopimuksiin suhtaudutaan hyvin suurin varauksin.

Rouva puhemies! Minulla oli mahdollisuus viime syyskuussa vierailla Euroopan neuvoston valtuuskunnassa Turkissa ja keskustella Turkin pääministerin, varapääministerin, oikeusministerin, ulkoministerin ja Turkin johtavien puolueiden edustajien kanssa Turkin ihmisoikeustilanteesta. On todettava, että Turkin johto aivan yksiselitteisesti ilmoitti valmiutensa siihen, että tiettyä sotilashallituksen ajalta peräisin olevaa lainsäädäntöä varsin nopeassa tahdissa muutettaisiin. Euroopan neuvoston valtuuskunta sai lupauksia siitä, että Turkki tulee muuttamaan mm. perustuslakia, antiterrorismilakia, puoluelainsäädäntöä ja rikoslainsäädäntöä siten, että Euroopan neuvoston normit tältä osin toteutuisivat.

Aivan erityisesti Euroopan neuvoston valtuuskunta kiinnitti huomiota siihen, että Turkin parlamentista oli poistettu kahdeksan kurdikansanedustajaa, jotka oli pantu syytteeseen ja myöhemmin tuomittu varsin pitkiin vankeusrangaistuksiin. Euroopan unionin parlamentti on ottanut varsin kovasanaisen kannan ja katsonut, että tässä yhteydessä ei olisi syytä edistää mitään sellaisia sopimuksia, jotka lujittavat Turkin nykyisen hallituksen mahdollisuuksia esimerkiksi taloudellisesti käyttää valtaansa ilman, että ihmisoikeudet otettaisiin huomioon.

Ulkoasiainvaliokunta ei ole tehnyt sitä johtopäätöstä, että käsillä olevaa sopimusta pitäisi lykätä, eikä ulkoasiainvaliokunta myöskään ole ottanut kantaa siihen, että osa meidän kollegoistamme Turkissa on tuomittu pitkäaikaisiin rangaistuksiin. Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunta on ottanut tähän asiaan kantaa ja paheksunut sitä, että nämä kurdikansanedustajat on vain sillä perusteella, mitä he ovat puhuneet tai kirjoittaneet, tuomittu jopa 15 vuodeksi vankeuteen.

Rouva puhemies! Olen sitä mieltä, että nyt ei ole sopiva aika hyväksyä tätä sopimusta. Olen sitä mieltä, että vähin, mitä eduskunta nyt voisi tehdä, olisi siirtää tämän sopimuksen käsittelyä, sillä on aivan selvää, että tällaiset sopimukset merkitsevät rohkaisua Turkin nykyiselle hallitukselle jatkaa nykyisen kaltaista politiikkaansa, ellei samalla painokkaasti kiinnitetä huomiota heikentyneeseen ihmisoikeustilanteeseen.

Rouva puhemies! Toivon myös, että tulevaisuudessa eduskunnalla olisi mahdollisuus perinpohjaisempaan keskusteluun hyväksymiensä kansainvälisten sopimusten yhteydessä niistä periaatteista, joilla Suomi on tällaiset sopimukset valmis hyväksymään.

Ed. Aittoniemi (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ed. Laakson puheenvuoroissa niin kuin tässäkin on tietty perusta ja loppu on sitten tietynlaisia ounasteluja ja ennustuksia. Siitä välittämättä huomautan, kun hän totesi, että meidän ei pitäisi ryhtyä mihinkään sellaisiin toimiin, jotka parantavat Turkin taloudellista ase-

maa — tätä hän joka tapauksessa tarkoitti, vaikka en tarkalleen kuullut hänen lausumaansa, kun salissa on pientä hälinää — että juuri sellaisissa maissa, joiden taloudellinen tilanne ja perusta on huono, ihmisoikeuksien loukkaukset ovat kaikkein suurimpia. Jos maan taloudellinen perusta ja elinolosuhteet ovat hyvät, ihmisoikeusloukkaukset ovat vähäisempiä. On selvä kehitystrendi siinä, miten taloudellinen tilanne kehittyy myös suhteessa ihmisoikeuksiin. Näin ollen, jos Turkin taloudellinen tilanne paranee entisestään, olen varma siitä, että sillä on suuri merkitys myös ihmisoikeuksille.

Tämä laki ja meidän suhteemme Turkkiin eivät Turkkia paljon tietenkään auta taloudellisesti, mutta periaatteessa tässä on kysymys myös ed. Laakson näkemyksistä, ja siinä olen eri mieltä.

Ed. L a a k s o (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! En kiistä sitä ed. Aittoniemen aivan oikeaa havaintoa, että juuri niissä maissa, joissa taloudellinen tilanne on kaikkein heikoin, tapahtuu myös varmasti eniten ihmisoikeusrikkomuksia. Mutta kun me puhumme konkreettisesti nyt Turkista, todettakoon, että esimerkiksi Euroopan unionin parlamentti on pannut jäihin, samoin kuin Euroopan unionin komissio, kaikki yhteistyösopimuksensa Turkin kanssa juuri siksi, että näin autettaisiin eurooppalaisen normiston vahvistumista Turkissa. Myös Turkin hallituksen sisällä on niitä, jotka kannattavat lainsäädännön nopeaa muuttamista siihen suuntaan, mitä esimerkiksi Euroopan neuvosto on edellyttänyt.

Valitettavaa on vain, että Turkin hallitus ja hallituksen edustajat ovat antaneet tavan takaa lupauksia lainsäädäntönsä muuttamiseksi ja sotilashallinnon ajalta peräisin olevien säännösten poistamiseksi, mutta minkäänlaista konkreettista edistystä ei kuitenkaan ole tapahtunut. Tästä syystä esimerkiksi sekä Euroopan neuvosto katsoo että nyt itse katson, että meidän pitäisi selvästikin viestittää Turkille, että odotamme näiden lainsäädännöllisten muutosten tapahtumista, ennen kuin hyväksymme tiettyjä edistysaskeleita Suomen ja Turkin välisissä taloudellisissa suhteissa.

Ed. H a l o n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Aittoniemen väite, että talous ja ihmisoikeudet kulkevat tietyllä tavalla käsi kädessä, on, kuten ed. Laaksonkin mielestä, perusajatukseltaan oikea: Jos ei ole leipää riittävästi, myös ihmisoikeudet tahtovat jäädä jalkoihin.

Mutta toisin päin tilanne ei ole yhtä yksioikoinen. Esimerkiksi Afrikan maanosasta tiedämme kaikki kokemuksesta, että Etelä-Afrikka oli pitkään sekä maanosansa taloudellisesti kehittynein että ihmisoikeuksien osalta huonoin valtio. Jos riittäisi vain talouden edistäminen, ei tietenkään tarvittaisi sen paremmin YK:n globaalisella tasolla kuin eurooppalaisellakaan tasolla erillisiä ihmisoikeussopimuksia eikä koko valvontajärjestelmää, joten mielestäni ed. Aittoniemen kannattaisi pohtia ajatelmaansa molempiin suuntiin.

Ed. M ä k i p ä ä (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ihan lyhyesti haluaisin sanoa ed. Haloselle sekä muille, jotka ovat puhuneet ihmisoikeusrikoksista: On aivan ymmärrettävää, että meidän pitäisi olla huolissamme eikä peitellyin silmin tätäkään lakiesitystä hyväksyä. On myös todettava, että joissakin asioissa eduskunta ottaa hyvinkin voimakkaan kannan ihmisoikeuskysymyksiin, mutta kyllä Suomen hallitus ja eduskunta ovat esimerkiksi siitä, mitä on Venäjällä ja Tshetshenian tapauksessa tapahtunut, ollut aika hiljaa. Siinäkin on ollut kysymys taloudellisista ja ihmisoikeustilanteista. Mutta en yhtään näitä väheksy. Pitäisi olla kuitenkin johdonmukaisia, että uskallettaisiin ottaa kantaa, on kysymyksessä mikä maa tahansa.

Ed. H a a v i s t o : Arvoisa puhemies! Toivottavasti ed. Mäkipää ei nyt syytä johdonmukaisuuden puutteesta, kun puhun Turkin asiasta. Olen aikaisemmin puhunut muistaakseni Tshetshenian kysymyksestäkin jotakin.

Kysymyksessä on siis Suomen ja Turkin välinen sopimus sijoitusten molemminpuolisesta edistämisestä. Ulkoasiainvaliokunnassa käytiin pitkälti keskustelua siitä, ketä tällainen sopimus palvelee, palveleeko se Turkkia vai palveleeko se Suomea. Ulkoasiainvaliokunnan keskustelun ehkä yleinen johtopäätös oli, että tämä on nimenomaan Suomen teollisuuden edun mukainen.

Mutta jos katsoo ulkoministeriön kauppapoliittisen osaston meille antamaa lausuntoa, niin siinä todetaan ensin, että sopimuksen yleisenä tavoitteena on lisätä maittemme välistä taloudellista yhteistyötä parantamalla edellytyksiä sijoitusten tekemiseen sopimuspuolten alueelle. Sitten todetaan, että turkkilaisia sijoituksia Suomessa ei juuri ole, vaan kysymys on siis lähinnä suomalaisten sijoituksista Turkissa. Kauppapoliittinen osasto jatkaa edelleen, että koska Turkki kuitenkin pyrkii houkuttelemaan alueelleen ul-

komaisia sijoituksia ja teknologiaa, palvelee sopimus tältä osin myös Turkin etuja.

Sitten katsaus Turkin ihmisoikeustilanteeseen. Ed. Laakso jo viittasi siihen, että kahdeksan kurdikansanedustajaa joutui oikeuden eteen. Heitä siis estettiin suorittamasta vaaleilla valittua työtään kansanedustajina ja viidelle heistä annettiin 15 vuoden vankeustuomio. Edelleen ihmisoikeusraporttien mukaan tämän kurdeja vastaan käytävän sodan aikana on yli 1 300 kylää tyhjennetty ja noin 2 miljoonaa ihmistä evakuoitu kurdialueilta. Viime vuoden tilastot kertovat, että Turkissa on ollut 347 kidutustapausta, 328 pidätettyä on kadonnut, 298 on kuollut kidutukseen, 292 on tapettu hämärissä olosuhteissa. Edelleen 19 sanoma- ja aikakauslehteä on suljettu tai niiden numeroita on takavarikoitu, 90 toimittajaa istuu telkien takana. Viimeksi olemme lukeneet, että kirjailija Yashar Kemal, joka antoi Turkista haastattelun saksalaiselle lehdelle, joutuu mahdollisesti oikeuden eteen ilmaisemistaan mielipiteistä.

Tässä mielessä ulkoasiainvaliokunta aivan oikein on kiinnittänyt huomiota Turkin ihmisoikeustilanteeseen, mutta kannattaisi ehkä miettiä jotakin painavampaa, jotakin radikaalimpaa. Ulkoasiainvaliokunnan keskustelussa nostettiin esille se ajatus, voitaisiinko tämän sopimuksen hyväksymistä eduskunnassa lykätä, jäädä todellakin odottamaan luvattua perustuslain ja antiterrorismilain uudistamista Turkissa, joihin ed. Laakso viittasi. Samaan tapaan ovat reagoineet monet Euroopan maat, Euroopan neuvosto, Euroopan unioni. Muun muassa Saksa on lopettanut asevientinsä Turkkiin jne. Koska olemme nyt kuitenkin siinä tilanteessa, että laki on eduskunnan suureen saliin tullut kolmanteen käsittelyyn, se voidaan vain hyväksyä tai hylätä.

Arvoisa puhemies! Ehdotan, että tämä lakiehdotus sijoitusten edistämisestä Turkin kanssa hylättäisiin.

Ed. H e l l e (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Totean, että Parlamenttien välisen liiton Ipun puitteissa on toiminut vuosikausia ns. ihmisoikeuskomitea, joka on tutkinut nimenomaan parlamentaarikkoihin kohdistuneita oikeudenloukkauksia. Tuon komitean raporteissa Turkki on vuosikausia esiintynyt, ja Ipu on tuominnut nämä Turkin kurdikansanedustajia kohtaan tapahtuneet loukkaukset, viimeksi viime syksyn kokouksissaan. Olen jossakin vaiheessa muutamille eduskunnan jäsenille jakanut näitä monisivuisia muistioita, joissa on selvitetty tapausten taustaa.

Ed. O. O j a l a : Arvoisa puhemies! Aivan aluksi kannatan ed. Haaviston tekemää hylkäysehdotusta.

Olen todella sitä mieltä, että tämän eduskunnan ei tule antaa tällaista signaalia Turkin valtiolle siitä, että me suomalaiset olisimme niin itsekkäistä, että meillä vain taloudelliset intressit ja kauppapolitiikka ratkaisevat ja me olemme valmiit todella ummistamaan silmämme ihmisoikeusloukkauksilta vain kaupallisten intressien vuoksi. Nimittäin on aivan turha puhua mistään demokraattisesta kehityksestä, mikäli jatkuvasti harjoitetaan sellaisia ihmisoikeusloukkauksia, kuin Turkissa tapahtuu.

Arvoisa puhemies! Kun edesmennyt presidentti Kekkonen aikoinaan sanoi, että Suomen tulee kansainvälisissä suhteissa mieluummin toimia lääkärinä kuin tuomarina, niin näistäkin asioista on jo kovin kauas päädytty. Nyt väitän, ettemme ole lääkäreitä emmekä tuomareita, me olemme pelkureita itse asiassa verrattuna moniin muihin Euroopan maihin, joissa ihmisoikeusloukkauksiin puututaan niin parlamentin kuin hallituksenkin taholta hyvinkin tiukasti. Minusta ulkoasiainvaliokunnan mietintökin todellakin vähän lepsuilee. Täällä todetaan, että "valiokunta on huolissaan ihmisoikeustilanteesta ja Turkin toivotaan ryhtyvän pikaisiin toimenpiteisiin".

Kuten ed. Laakso kertoi, näyttää siltä, että Turkin hallitus antaa lupauksia mutta ei aiokaan toimia lainsäädännön muuttamiseksi. Tosiasiassa Turkissahan vallitsee sotatila. Siellä on poikkeushallinto, ei siellä itse asiassa ole mikään demokraattinen johto, vaan siellä on poikkeusvaltuudet presidentillä, armeijan komentajalla ja poliisivoimien komentajalla. Heillä on itse asiassa kaikki valtuudet tehdä ratkaisuja.

Sekä ed. Laakso että ed. Haavisto jo kiinnittivät huomiota kidutustapauksiin. Muun muassa Amnesty International on usein kertonut, että he saavat lähes päivittäin tietoja kidutustapauksista, ja olen kuullut myös, että Euroopan neuvoston kidutuskomitean raportti on valmistumassa piakkoin ja ennakkotiedot siitä ovat varsin järkyttäviä. Ne vahvistavat juuri ne tiedot, mitä Amnesty on vuosikausia kertonut Turkin tilanteesta. Tämän Euroopan neuvoston raportin varmaan tärkein asia on tietenkin se, että nyt todella Turkin hallitus on päästänyt vankiloihin tarkkailijat paikalla ja näin saadaan virallinen vahvistus näille julmille kidutuksille, mitä siellä harjoitetaan.

Arvoisa puhemies! Toteaisin, että Tshetshenia-asian nosti esille muun muassa ed. Mäkipää.

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä oli ensimmäinen tässä maassa, joka reagoi Venäjän ja Tshetshenian väliseen kiistaan, ja tuomitsimme voimankäytön siellä. Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä oli myös se, joka aikoinaan vallankaappauksen entisessä Neuvostoliitossa ensimmäisenä puolueena tuomitsi. Eli emme nyt tältä osin ole puhumassa asiassa, jossa nostaisimme tarkoitushakuisesti vain jonkin ihmisoikeusloukkauskysymyksen esille, vaan kyllä me pyrimme näissä olemaan hyvin johdonmukaisia.

Arvoisa puhemies! Minusta todella tämän hallituksen politiikka ihmisoikeuskysymyksissä on ollut kerettiläistä, ja uskon, ettei se muutu tämän eduskunnan ja tämän hallituksen loppumetreillä. Uusi ulkoministeri Rantanen on Nokiasta, ja Nokialla on hyvin vahvat taloudelliset intressit siellä mukana. Tässäkään mielessä en usko, että Suomen politiikassa mitään muutosta tapahtuu, mutta, arvoisa puhemies, minusta tämä laki täytyy hylätä, ja toivon, että tuleva eduskunta, nimenomaan tuleva eduskunta, kiinnostuu enemmän ihmisoikeuskysymyksistä.

Minusta tämän eduskunnan aikana ihmisoikeuksiin paneutuminen on ollut luvattoman heikkoa siinä, mitä tapahtuu täällä eduskunnassa. Ulkoasiainvaliokunta tietenkin käsittelee asioita omissa kokouksissaan, mutta se ei näy täällä laajemmin. Eduskunnan ihmisoikeusryhmä on kyllä aktiivinen, mutta yleisesti ottaen, verrattuna esimerkiksi muihin Pohjoismaihin, kiinnostus ihmisoikeuskysymyksiä kohtaan Suomessa on luvattoman heikkoa.

Ed. R i i h i j ä r v i (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ettei jäisi väärää tietoa eduskunnan pöytäkirjoihin, haluan vain lyhyesti todeta, että eduskunnan Georgia-ystävyysryhmä on ottanut voimakkaasti kantaa kahdessakin vetoomuksessa Tshetsheniassa tapahtuviin ihmisloukkauksiin. Siihen on osallistunut eri puolueiden kansanedustajia allekirjoittajina.

Ed. L a a k s o (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Haluan vielä todeta ed. Mäkipäälle, että me emme valikoivasti suhtaudu ihmisoikeusloukkaustilanteisiin. Tällä kerralla vain on kysymys Turkin kanssa tehtävästä sopimuksesta. Mutta esimerkiksi Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunta on tuominnut Venäjän käyttämän väkivallan Tshetshenia-kysymyksessä, ja eilen Euroopan neuvosto teki päätöksen, suomalaiset mukana, jossa Venäjän jäsenhakemus Euroopan neuvostossa jäädytettiin. Tässä suhteessa myös eduskunnan virallinen elin, meidän Euroopan neuvoston valtuuskuntamme, ei vain Georgia-ryhmä, on ottanut asiaan kantaa.

Ed. D o n n e r : Arvoisa rouva puhemies! Oli tarkoitus, että minä olisin pitänyt ulkoasiainvaliokunnan puolesta esittelypuheenvuoron tästä asiasta, mutta ei se minua häiritse, että puhun joidenkin kollegojeni jälkeen.

Nythän tätä esitystä ja sen perusteluja on ilmeisesti täällä luettu aika huonosti. Muun muassa on ehkä unohtunut se tosiasia, että sopimus itse asiassa solmittiin jo yli kaksi vuotta sitten. Se ei siis ole astunut voimaan. Ulkoasiainministeriön asiantuntijan mukaan tämä viivästyminen johtuu siitä, että ei löytynyt sopivaa vierailukohdetta. Siis jonkun suomalaisen potentaatin olisi pitänyt matkustaa Turkkiin tai jonkun turkkilaisen potentaatin, sheikin, piti tulla tänne, ja siksi sitä ei ole pidetty sen tärkeämpänä.

Mutta sopimuksen tosiasiallinen merkityshän on se, että tämä suojaa lähinnä joidenkin suomalaisten suuryritysten investointeja Turkkiin. Mainittiin lähinnä Nokia, sitähän edustaa uusi ulkoasiainministeri Rantanen, ja Kone Oy, puhumattakaan muista, pienemmistä yrityksistä. Turkkilaisia investointeja, kuten täällä todetaankin, Suomeen ei ole juuri tehty eikä kovin paljon moskeijoja tähän maahan vielä rakennettu, mutta ehkä nekin tulevat tänne. Asialla on kuitenkin vakavasti ottaen suuri periaatteellinen merkitys.

Minusta on kiintoisaa, että eduskunta kuitenkin haluaa keskustella siitä. Ed. Laakso viittasi Euroopan neuvostoon ja niihin tutkimuksiin ja matkoihin, jotka on Turkkiin tehty.

Suomihan ei oikeastaan toisen maailmansodan jälkeen ole harrastanut sellaista kauppa- ja ihmisoikeuspolitiikkaa, jota jotkut kollegat täällä kaipaavat. Muistan mielihyvällä tai oikeastaan mielipahalla Neuvostoliiton pitkäaikaisen kehityksen, josta voidaan ainakin nyt aivan yksiselitteisesti sanoa, että Neuvostoliitto koko olemassaolonsa aikana loukkasi johdonmukaisesti miljoonien ihmisten ihmisoikeuksia. Enhän tietenkään voi sanoa, missä ed. Laakso silloin oli, hän ei ollut ainakaan eduskunnassa. (Ed. Laakso: Samassa rivissä kuin ed. Donner!) Ehkä hän ei ollut syntynytkään. Mutta totean, että ainakin hänen jotkut senaikaiset tuttavansa, samaa ajatussuuntaa edustavat, täällä eduskunnassakin kun esiintyivät, kaipasivat yhä enemmän kauppaa senaikaisen Neuvostoliiton kanssa. Silloin ei puhuttu sanaakaan Neuvostoliiton ihmisoikeuksista.

Tässä ehkä pätee se, että mitä suurvallat tekevät, on yksi asia. Ja mikäli Suomen kauppa siitä jollakin tavalla pienenisi, silloin ei ihmisoikeuksista puhuta. Mutta jos puhutaan jostakin pienemmästä maasta, joka on meidän näkökannaltamme kaukainen, kuten Turkki, heti herätään ihmisoikeuksia varjelemaan. Sehän on hienoa. Ehkä se vähitellen ulottuu myös lähempänä oleviin valtioihin ja suurvaltoihin. (Ed. Laakson välihuuto) — Minä tietysti kuuntelen ed. Laakson privaattikommentteja, kunhan saisin nyt vain rauhassa puhua omani, koska minä en häiritse muita.

On myös todettava, että jos johdonmukaisesti seuraisimme sellaista politiikkaa, jota ilmeisesti ed. Haavisto haluaa — kunnioitan hänen mielipiteitään; hänhän siis haluaa hylätä sopimuksen ja ed. O. Ojala on samalla kannalla — meidän tietysti johdonmukaisuuden nimissä pitäisi myös katkaista tai vähentää kauppasuhteitamme sellaisiin maihin kuin Indonesia, puhumattakaan Singaporesta. Itse olisin katkaisemassa kauppasuhteet Suomeen, koska Suomi on mm. tällä hetkellä kohta loukkaamassa tupakoitsijoiden ihmisoikeuksia. Mutta enhän minä voi suomalaisena katkaista kauppasuhteita omaan maahani.

Turkin historiasta vielä: Ottomaanien valtakunnan ajasta on todettava, että Turkin historia, ennen kuin nykyinen Turkki syntyi, oli hyvin verinen. Harvalle muistuu mieleen, että Turkki oli kansanmurhien edelläkävijä, ja tiettävästi Adolf Hitler hyvin paljon ihaili Turkkia siitä, kun se sai hengen pois puoleltatoista miljoonalta armenialaiselta vuonna 1915. Tämä oli esimerkkinä myöhemmille kansanmurhille, etnisille murhille, joita tänä päivänä myös eri puolilla maata harrastetaan. Istanbulista mm. kaikki muistomerkit, jotka viittasivat armenialaisten läsnäoloon, tuhottiin tai muutettiin muslimilaisiksi muistomerkeiksi. Tämä historia on maailmanhistorian verisimpiä ja Suomessa vähiten tunnettuja.

On myös todettava, että kun ed. Laakso aivan oikein viittasi valitettavaan asiaan koskien kurdilaisia kansanedustajia, niin sananvapaushan on myös erittäin ahtaalla Turkissa. En ollut salissa, kun ed. Haavisto puhui, mutta mikäli hän mainitsi kirjailija Kemalin (Ed. Halonen: Mainitsi!) — ilmeisesti mainitsikin — niin todettakoon, että kirjailija Kemalin kirjoitus, joka on myös julkaistu pohjoismaisissa lehdissä, alkuaan Spiegel-lehdessä Saksassa, on hyvin laimea kritiikki tavallaan, omalla tavallaan tietysti älykäs. Mutta jos vertaamme esimerkiksi kirjailija Kemalin kritiikkiin sitä kritiikkiä, mitä meidän poliittinen oppositiomme on esittänyt valtiovarainministeri Viinasta kohtaan, niin kaikki nämä opposition edustajat joutuisivat vankilaan samassa tilanteessa, jos verrataan edustajia Kemaliin, joka nyt aiotaan sinne pistää 15 vuodeksi. Voisin mainita monia muita esimerkkejä aivan tästä salista. (Ed. Halonen: Ed. Donnerkin voi joutua lusimaan!) — Minäkin joudun lusimaan vielä, mutta minähän lähden täältä, joten minulla ei ole sellaista vaaraa kuten teillä, koska en ole enää immuuni; mahdollisesti immuunisairas.

Lopputuloksena tästä sanoisin, että tietysti on hyvin kunnioitettavaa, että te pyritte kaatamaan tämän esityksen, mutta kovin johdonmukainen tämä ajatus ei ole.

Me puhuimme jo ulkoasiainvaliokunnassa siitä, että on hyvä, että täällä salissa keskustellaan ihmisoikeuksista. Mutta minä en kyllä löydä johdonmukaisuutta siinä, että juuri tämä sopimus pitäisi hylätä. Silloin pitäisi hylätä monia muitakin sopimuksia eri maiden kanssa. Joskus olen kylläkin kritisoinut Suomen valtion politiikkaa tässä, mutta en tässä tilanteessa löydä mitään muuta vastausta, kuin että tulen kuitenkin äänestämään hylkäämistä vastaan samalla toteamalla kyseenalaisen kriittisen tilanteen Turkissa ja monessa muussa maassa.

Jos me kansanedustajat pyrimme jollakin tavalla vaikuttamaan Turkkiin, se tapahtuu luultavasti sitä tietä osittain, jota ed. Laakso on ehdottanut: Euroopan neuvoston ja erilaisten muiden kansainvälisten elinten kautta, puhumalla täällä ja toteamalla heille, että näin ei voi jatkossa tapahtua, koska me tiedämme kaikki, että tulevaisuudessa ja nytkin jokaiselle maalle, joka jatkuvasti rikkoo ihmisoikeuksia, koituu myös taloudellista haittaa. Toisin sanoen vaikka nämä maat tekisivät hyviä sopimuksia, kauppasopimuksia, investointisopimuksia, ne eivät tule menestymään.

Minä olen vakuuttunut siitä myös, että Singaporen tapainen pieni tasavalta vielä joutuu muuttamaan suhtautumistaan ihmisoikeuksiin ja kaikki ne maat, joiden me tiedämme rikkovan ihmisoikeuksia, Indonesia mukaan luettuna, koska toivon, että maailman moraalinen mielipide jollakin tavalla leviää, niin että — en sanoisi, että heidät julistetaan paitsioon, mutta tiedämme myös, mikä vaikutus kansainvälisellä mielipiteellä oli Etelä-Afrikan tilanteeseen ja siihen kehitykseen, joka johti Etelä-Afrikan värillisten ja mustien kansalaisten suurempaan vapauteen ja siihen, että tällä hetkellä sen maan presidenttinä on

Nelson Mandela. Toivokaamme, että toiminnallamme ihmisoikeuksien puolesta voimme edistää näitä asioita, mutta se edistys ei tapahdu hylkäämällä tämä sinänsä aika vähäpätöinen esitys.

Ed. O. O j a l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kyllä minä hieman ihmettelin ed. Donnerin puheenvuoroa. Emmehän me täällä ole esittämässä kauppasuhteiden katkaisemista Turkin kanssa, vaan tässä vaiheessa tämän sopimuksen hylkäämistä, joka meidän mielestämme antaa väärän signaalin. Tämähän nimenomaan antaa eräänlaisen aseen Turkin hallitukselle siinä, että siellä kotona voidaan sanoa, että Suomikin on valmis lisäämään kaupankäyntiään ja sijoituksiaan Turkkiin ja näin ollen tavallaan vahvistaa hallituksen asemaa sisäpoliittisesti.

Minusta oli kyllä ed. Donnerin tupakoitsijavertaus aika mauton. Vaikka tupakoitsija itsekin olen, kyllä minusta oli aika mautonta verrata niin, että olisi ihmisoikeusloukkauksesta kysymys tupakoitsijoita kohtaan. Ed. Donner, kidutukset, tapot, systemaattiset murhat ovat aivan toinen asia kuin se, että joidenkin elämä tehdään kieltämättä hieman epämukavaksi toisten terveyden nimissä.

Ed. H a a v i s t o (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Halusin puuttua samaan asiaan kuin ed. O. Ojala eli todellakaan emme ole tuoneet tänne lakiehdotusta, että kaikki kauppasuhteet Turkkiin katkaistaisiin, vaan esitämme, että sijoitusten edistämistä koskeva laki tällä kertaa hylättäisiin tilanteessa, mikä Turkissa on, mikä liittyy juuri kansainväliseen painostukseen, jota mm. Euroopan neuvosto, Euroopan unionin parlamentti ja muut ovat käynnistäneet tai käynnistämässä Turkkia kohtaan. Tässä mielessä täytyy näitä aste-eroja minusta katsoa hyvin tarkasti.

Ed. Donner otti esille Neuvostoliiton. En tiedä, aikooko ed. Laakso omasta puolestaan vastata, mutta olen usein miettinyt, kun katson salin oikeaa laitaa, kuinka kauan Neuvostoliitto-kortti ihmisoikeuksissa oikein puree. Olen joskus seurannut edustajien Zyskowicz ja Stenius-Kaukonen väittelyä esimerkiksi näistä kysymyksistä. Odotan, että joskus päästään tämän päivän ihmisoikeuksiin näissä kysymyksissä. Mielestäni siihen on päästykin, kun täällä on puhuttu Tshetshenia-asioista ja muista tällaisista. Toivon, että sillä verukkeella, että parikymmentä vuotta sitten joku on ollut hiljaa jostakin asiasta, ei tämän päivän kysymyksiä sivuutettaisi.

Edelleen viittaan siihen, että Suomi joutuu ottamaan näihin asioihin tänä päivänä aktiivisemman kannan. Esimerkiksi itse asiassa olemme mukana Euroopan neuvostossa ymmärtääkseni lykkäämässä Venäjän Euroopan neuvoston jäsenyyttä eli olemme ottaneet Venäjään tällaisen kannan. Olemme myös mukana Euroopan unionissa käsittääkseni lykkäämässä nyt Venäjän ja EU:n välillä tehtyä kaupallista sopimusta Tshetshenia-ihmisoikeussyistä eli olemme mukana tämän tyyppisessä politiikassa. Nyt kysymys on se, pitäisikö meidän jollakin tavalla noteerata Turkin tämänhetkinen tilanne ja siitä käydä keskustelua.

Ymmärrän sen filosofian, jota ed. Aittoniemi täällä yritti aikaisemmin nostaa esiin siitä, onko kauppasaarto tai kaupallinen rankaiseminen aina paras keino. Voidaan kysyä, oliko se Etelä-Afrikassa oikein, saatiinko sillä tuloksia ja poistettiinko sanktiot liian myöhään. Tämä on filosofista keskustelua, mutta nähdäkseni tässä tilanteessa olisi hyvä yhtyä kritiikkiin Turkkia kohtaan. Tämä on yksi keino yhtyä siihen kritiikkiin.

Ed. D o n n e r (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Pari oikaisua. Ensiksi ed. Haavistolle: Minun sijoitukseni salin oikeaan laitaan on kyllä luultavasti siinä mielessä erehdys, että en halua samastua ed. Zyskowicziin ja kokoomukseen, en missään nimessä. Tiedän hyvin, että eduskunnan oikea laita harvoin on harrastanut mitään muita kuin oikean laidan ihmisoikeuksia.

Toinen pieni kommentti ed. O. Ojalalle. Totean tässä taas, että huumorin viljely eduskunnassa on hyvin harvinainen viljelylaji. Sen takia jos minä käytän vähän ironiaa tässä salissa, voinen lohduttaa ed. Ojalaa sillä, että se viljeleminen minulta kohta päättyy.

Joka tapauksessa palatakseni tähän asiaan katsoisin, että te hylkäämisehdotuksella yritätte jonkinlaista kärpästä ampua, koska itse asiassa kysymys ei ole siitä, investoidaanko Turkkiin, vaan suomalaisten siellä olevien investointien suojaamisesta. Minä olen vakuuttunut siitä, että Turkissa piitataan aika vähän siitä, millä tavalla me tässä asiassa päätämme, mutta sen sijaan he ehkä kuuntelevat keskusteluamme. Kuunnelkaa Turkissa, mikäli kuuntelette. Toivon mukaan kuuntelevat sitä, koska minä en toivo, että arvoisa kollegani Kemal joutuisi istumaan 15 vuotta vankilassa erään lehtiartikkelin perusteella.

Ed. A i t t o n i e m i (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Kun ed. O. Ojala väheksyi sitä ihmisoikeusloukkausta, joka tupakkamiehelle tapahtuu esimerkiksi tässä talossa, niin jos rouva puhemies sallitte tästä pari sanaa, kun hänenkin sallittiin tämä mainita esimerkkinä. Kun tupakkalaki astuu voimaan, kansanedustajien hytisevä, kasvoiltaan sininen, karvalakit päässä oleva joukko yrittää vetää eduskunnan sisäpihalla, joka on kammottavan näköinen, tarpeellisia henkisavujaan. Siitä otetaan kuva ja sanotaan, että tämä on Alcatrazin vankilan sisäpihalta, ja varmasti menee täydesti yleisöön. Älkää vähätelkö tällaista suurta ihmisoikeuksien loukkausta, joka tulee tapahtumaan meille eduskunnan tupakoitsijoille!

Ed. O. O j a l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ensiksi toteaisin ed. Donnerille, että kidutus ei kyllä ironialla parane eikä miksikään muuksi muutu. Kyllä minä väitän olevani huumorintajuinen ja myöskin ymmärtäväni jopa itseeni kohdistuvaa huumoria tarpeen mukaan, mutta en voi sille mitään, että olen tosikko asioissa, jotka koskevat kidutusta ja murhia. Siitä en mihinkään pääse.

Vielä vastaan ed. Donnerille siitä, miksi juuri tämä sopimus, miksei esimerkiksi ole näin vahvasti Indonesian-kauppaa tuomittu. Itse kyllä pidän sitäkin erittäin arveluttavana. Näen, että myöskin näissä asioissa tulee nostaa esille ihmisoikeuskysymykset. Kansainvälinen yhteisö alkaa tulla niin moraalittomaksi, että ihmisoikeuksista ja demokratiasta puhutaan silloin, kun se on täysin vaaratonta, mutta silloin kun siihen liittyy joitakin todellisia ongelmia, ne sivuutetaan.

Turkin kohdalla tilanne on se, että Turkki on Euroopan neuvoston jäsen, Turkki on jättänyt jäsenhakemuksen EU:hun, mikä ei nyt kuitenkaan etene, ja monessa mielessä Turkki haluaa olla osa eurooppalaista perhettä. Siinä mielessä näen, että erityisesti tämän asian osalta voisimme signaalin antaa. Muistuttaisin vielä, että tämä sopimus on tehty vuonna 93 ja se on vuonna 94 tuotu eduskuntaan. Selvästikään asian kanssa ei ole pidetty mitään tavatonta kiirettä. Minusta eduskunta voisi nyt tämän hylätä ja asiaan voidaan sitten palata. Kyllä se neuvoteltu sopimus on olemassa, mutta eräänlaista painostusta ja painetta pitäisi nyt Turkkiin päin luoda.

Ed. L a a k s o (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ed. Donner epäili, ettei keskustelu kantaudu Turkkiin. Minä taas satun tietämään, että tämä keskustelu kantautuu Turkkiin. Hyvin usea meistä tulee saamaan tämän keskustelun jälkeen Turkin Suomessa olevalta suurlähettiläältä kirjeen, jossa hän protestoi käyttämiämme puheenvuoroja. Näin on tapahtunut joka ainut kerta esimerkiksi, kun olen käyttänyt täällä Turkista puheenvuoron viimeisen neljän vuoden aikana. Monet muut kansanedustajat tietävät omasta kokemuksestaan, että hyvin menee perille se, mitä täällä esimerkiksi Turkista sanotaan, Turkin ulkoasiainministeriölle ja Turkin hallituksellekin.

Kysymys on siitä, että se, että me haluamme siirtää tämän sopimuksen hyväksymistä, on viesti Turkille. Emme me kiellä sitä. Se on viesti siitä, että Turkin nykyinen ihmisoikeustilanne ei ole sellaisessa kunnossa, että tämä sopimus voitaisiin nyt ongelmitta hyväksyä.

Mitä tulee ed. Donnerin viittauksiin Neuvostoliittoon — ed. Haavisto kommentoi niitä jo hyvin — totean vain, että olimme ed. Donnerin kanssa samassa puolueessa aina 60-luvun lopulle saakka enkä huomannut, että ed. Donner olisi ollut ainakaan eturivissä vaatimassa ihmisoikeuksia Neuvostoliittoon tai kaupan katkaisua Neuvostoliiton kanssa.

Ed. H a l o n e n : Arvoisa puhemies! Mielestäni on aiheellista lausua muutama periaatteellinen sana käsiteltävänä olevasta asiasta. Nimittäin monissa puheenvuoroissa on tuotu esille sinänsä kansainvälisessä oikeudessa tuttu tilanne, ovatko ihmisoikeudet kansallinen vai kansainvälinen kysymys. Tässä suhteessa tilanne Neuvostoliiton aikana ja nyt on toinen. Aikaisemmin oli vahvemmin käsitys siitä, että ihmisoikeudet ovat enemmän tai vähemmän kansallinen kysymys, ja niiden muuttuminen hitaasti kansainvälisiksi kysymyksiksi on nähtävissä kansainvälisten sopimusten määrässä ja myöskin niiden allekirjoittajien määrän lisääntyessä.

Suomi on itse ottanut historiansa aikana mielestäni vain yhden kerran hyvin aktiivisesti kantaa ihmisoikeustilanteeseen. Se tapahtui silloin, kun kenraali Pinochet kaappasi vallan Chilessä. Silloin Suomen paikallinen edustusto myöskin kiitettävällä tavalla otti vastaan vainotuksi tulleita aikaisemman Allenden demokraattisen hallinnon edustajia, intellektuelleja ja ammattiyhdistysaktiiveja ja toimi myöskin aktiivisesti silloin turvapaikan löytämiseksi heille Suomesta. Tämän jälkeen Suomi ei ole näin aktiivisesti toiminut.

Sen sijaan Etelä-Afrikan tilanteessa Suomi on noudattanut uudemman käytäntönsä mukaisesti kylläkin kansainvälisiä sopimuksia ja myös suhteessa Rhodesiaan. Jos me olemme olleet mukana kansainvälisissä järjestöissä vapaaehtoisesti tekemässä päätöksiä joko sopimuksista tai päätöksistä, joilla on haluttu asettaa jokin maa kansainvälisen kanssakäymisen ulkopuolelle tai julistetun kauppaboikotin tai muun toimenpiteen kohteeksi, me olemme yleensä koettaneet niitä noudattaa, jopa paremmin kuin esimerkiksi erittäin hyvässä maineessa oleva naapurimaamme Ruotsi.

Mitä tulee tällä hetkellä käsiteltävänä olevaan, Turkin kanssa tehtävään sopimukseen, mielestäni se täyttää ne ehdot, jotka seuraavat siitä, että Suomi on tällä hetkellä edelleenkin Etyj:n, entisen Etykin, jäsen, Suomi on Euroopan neuvoston jäsen ja Suomi on nyt myös EU:n jäsen. Kaikki nämä kolme kansainvälistä järjestöä ovat ottaneet kasvavasti yhä tiukemman kannan Turkin ihmisoikeusloukkauksia kohtaan. Suomi on lisäksi ollut aktiivinen toimija näissä kolmessa järjestössä.

Suomalaisten parlamentaarikkojen aloitteesta on silloisen Etykin parlamentaarisen yleiskokouksen päätöksellä ensimmäisen kerran Turkki tuomittu, sittemmin toisen kerran. Silloinen puhemies Suominen oli hyvin aktiivinen tämän asian suhteen. Hänet haukuttiin Turkin lehdistössä erittäin sopimattomalla tavalla, annettiin perättömiä tietoja hänen toiminnastaan, ja myös koko muu valtuuskunta joutui enemmän tai vähemmän samanlaisen "mainoskampanjan" kohteeksi.

Eivät siis pelkästään Euroopan maat vaan myös USA ja Kanada olivat sillä kannalla, että Turkin on nopeasti parannettava ihmisoikeustilannettaan. Harkittiin myös ns. Moskovan mekanismin käyttöönottoa, jolla olisi vastoin Turkin tahtoa voitu näitä toimenpiteitä edistää. Tällöin Turkki totesi, että he näkevät parempana toiminnan Euroopan neuvoston kautta, jolla on oma ihmisoikeussopimuksensa ja sen tutkimiseen erikoistunut ihmisoikeustuomioistuin.

Kuten useat puhujat ovat sanoneet, Turkki on kaikkien virallisten arvioiden mukaan jatkuvasti syyllistynyt karkeihin ihmisoikeusrikkomuksiin. Ed. Haavisto, eduskunnan ihmisoikeusryhmän puheenjohtaja, toi myös eräitä tilastotietoja esille.

Turkille on annettu useita mahdollisuuksia korjata tapansa, ja aivan kuten ed. Laakso toi esille, Turkin lupauksiin on uskottu. Vähitellen on kuitenkin käynyt selväksi, että ainoa, mikä todennäköisesti Turkissa todella lasketaan tärkeäksi, on raha. Sen jälkeen, kun toisaalta Yhdysvaltain puolelta todettiin, että taloudellisella puolella tulee jäähtyneempi vaihe, ja toisaalta Euroopan unioni on vetänyt saman vaihteen päälle, on myös vastakaikua kuultu Turkin puolelta.

Tällä hetkellä vielä viimeistä päivää käynnissä olevassa Euroopan neuvoston yleiskokouksessa on siis otettu kantaa alkuviikosta siihen, että Turkin ihmisoikeustilannetta seurataan erittäin läheltä. Niin sanotun a-toimintakertomuksen yhteydessä erittäin monet kansanedustajat eri maista toivat esiin sen, että niin sanotusti katkeamispiste kärsivällisyydessä on hyvin lähellä. Turkin on ryhdyttävä täälläkin moneen kertaan mainittuihin toimenpiteisiin sekä perustuslakinsa muuttamiseksi että siihen pohjautuneen hallintokäytännön nostamiseksi ihmisoikeussopimuksen edellyttämälle tasolle.

Olen itse sosialidemokraatti ja kuulun Euroopan neuvostossa sosialistiseen ryhmään. Sosialistinen ryhmä otti jo tämän viikon maanantaiaamuna kannan, jossa se on valmis myös irtisanomaan turkkilaisten kansanedustajien puhe- ja esiintymisoikeuden parlamentaarisessa yleiskokouksessa. Tätä oikeutta on käytetty jonkin jäsenmaan kohdalla viimeksi sotilashallitusten aikana. Kreikka on itse asiassa ollut kai viimeinen jäsenmaa, johon sitä on käytetty.

Tarkoituksena on tietysti suojata Turkin kansalaisia siten, että jäsenyyttä ei purettaisi, jotta ihmisoikeustuomioistuin olisi edelleen käytössä, mutta osoittaa hyvin selkeällä tavalla, että kansainvälisen yhteisön ote omiin jäsenmaihinsa on tiukentuva. Tämä on mielestäni se linja, jonka Suomi on virallisesti hyväksynyt, jonka puolesta me olemme toimineet. Ymmärrän hyvin niitäkin, jotka puhuvat, että käsiteltävä sopimus ei niin sanotusti kesää tee, mutta myönnän, että omalta kohdaltani minun on hyvin vaikea äänestää sopimuksen puolesta. Luulen, etten sitä tule tekemään, vaikka ryhmäni ehkä näin tekee, juuri sen vuoksi, minkä ed. Laakso täällä mainitsi: Tilannetta seurataan hyvin läheltä, enkä halua antaa vähäisintäkään väärinkäsityksen mahdollisuutta siinä, että pitäisin teorian ja käytännön erossa.

Mielestäni ne päätökset, joihin olen vapaaehtoisesti ja halukkaasti ollut osallistumassa sekä täällä Suomessa että kansainvälisissä järjestöissä, Euroopan neuvostossa ja Etyj:n puolella, edellyttävät, että näiden suosituksen mukaisesti esiinnyn pidättyvästi myös kahdenvälisissä suh-

teissa. Olen aivan varma siitä, että ne yrittäjät, Nokia ehkä muiden ohella, jotka näkevät omien intressiensä vaativan erilaisia toimenpiteitä, ottavat tämän yhtenä tekijänä muiden joukossa huomioon. Ei sitä pidä ali-eikä yliarvioida, mutta pienistä puroista muodostuu suuri virta.

Onko se tulevaisuudessa myös Indonesian ja Singaporen kohdalla mahdollista, on tietysti pitkälti rakentunut sille, että Yhdistyneet kansakunnat saisivat samantapaisen ihmisoikeusjärjestelmän, jossa me jo onneksi olemme ja myös Turkki on mukana Euroopan neuvostossa.

Ed. D o n n e r (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! En halua tosiaankaan kilpailla niiden kanssa, joilla on, kuten ilmeisesti ed. Laaksolla, maailman paras omatunto ja jotka aina ovat oikeassa. Minä olen usein ollut vääräss ä. Täytyy kuitenkin oikaista joitakin väärinkäsityksiä, koska olen 50-luvulta lähtien kirjoittanut ihmisoikeuksista eri lehtiin ja eri paikoissa enkä koskaan ole kuulunut mihinkään poliittiseen puolueeseen, ennen kuin vastahakoisesti liityin ruotsalaiseen kansanpuolueeseen. Missä olivat kaikki vasemmistolaiset, jotka nyt huutavat ihmisoikeuksia, 60-luvulla, jolloin puolustin niitä? Minä haluaisin tietää, missä he ovat. Tuokaa heidät tänne!

Ed. H a u t a l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Olen Turkin ihmisoikeuksista täsmälleen samaa mieltä ja kuin ed. Halonen. Mielestäni ed. Halonen ei osunut aivan oikeaan, kun hän sanoi, että Neuvostoliiton aikana tilanne oli toinen, ihmisoikeuskysymykset olivat kansallisia ja vasta sittemmin muuttuivat kansainvälisiksi. Kansalaisille ihmisoikeuskysymykset ovat pitkään olleet kansainvälisiä, ed. Halonen.

Itse kuulun niihin, jotka mielellään näkisivät, että Suomessa puhuttaisiin loppuun se, missä kukin oli 70-luvulla. Uskon, että myös SDP:n riveissä olisi hyvä käydä läpi se, että nyt on käynyt ilmi, että teidän puolueellanne oli lämpimiä suhteita DDR:ää johtaneeseen valtapuolueeseen SED:hen. Niistä on Helsingin Sanomissa ollut hyvin mielenkiintoisia raportteja. Mielestäni sitä keskustelua ei ole käyty loppuun ja siihen olisi hyvä palata vielä moneenkin kertaan.

Ed. A i t t o n i e m i (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Täytyy ottaa ensin suojarokotus ja todeta, että olen terveeltä pohjalta kehittyvien ihmisoikeuksien kannattaja ehdottomasti.

Mutta me puhumme asioista, joista me emme tiedä. Esimerkiksi Turkin tilanne on kansallinen, omalaatuinen. Emme me voi täältä kauempaa tuomita tilannetta, joka siellä on, koska me emme sitä niin tarkalleen tiedä. Vastaava tilanne on ollut Israelissa pitkään. Tilanne on ollut mahdoton. Israelia on aina syytetty ihmisoikeuksien loukkaamisesta tilanteessa, joka on ollut historiallisesti vaikea ja ongelmallinen. Nyt, kun Israel on selvästi osoittanut halua, pyrkimyksiä ja käytännön toteutusta rauhan suuntaan, ei yhtään tuomita palestiinalaisten ihmisoikeusloukkauksia, kun he toistuvasti ajelevat dynamiittilastissa israelilaisten puolelle ja surmaavat siellä ihmisiä. Tavanomaisesti ajatellaan, että israelilaiset ovat ihmisoikeuksien loukkaajia, palestiinalaiset eivät ole missään tapauksessa.

Me puhumme asioista puolueellisesti niin Turkissa kuin Israelissakin ja monessa muussa maassa ja juuri siitä syystä, että on helppo tietysti asettua tälle kannelle, jolle nyt Turkin enemmistöä vastaan asetutaan. Minä tiedän, että siellä on ihmisoikeusloukkauksia, mutta ei keskustelu ole objektiivista mielestäni.

Ed. H a l o n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Olin tuskin uskoa korviani ed. Hautalan puheenvuoron jälkeen. Olemme monta kertaa olleet näissä asioissa yhtä mieltä, mutta nyt keikahti. Nimittäin jos mennään ensinnäkin taustoihin, minä puhuin siitä, miten kansainvälisoikeudellinen tilanne on muuttunut. Jos ed. Hautala pystyy osoittamaan minulle, että olen väärässä tässä suhteessa, olen valmis korjaamaan kantaani. Minä mielestäni koetin hyvin lyhyesti ja yksinkertaisesti selostaa, minkä takia tilanne juridisesti on tänään toinen.

Kun hän sanoi kansallisista toimista ja kansalaisista, olen ollut ainoastaan sosialidemokraattisen puolueen jäsen ja sitäkin vasta vuodesta 1970. Olen toiminut 60-luvulla suomalaisessa opiskelijajärjestössä ja valitettavasti en ole — tämä on sitä huumoria, josta ed. Donner otettiin kiinni — koskaan kuulunut silloisen Neuvostoliiton "suosikkeihin". Näin ollen minulla ei ole tässä suhteessa lähempiä tuttavuuksia. Olen SAK:n lakimiehenä vieraillut ensimmäisen kerran DDR:ssä 1970-luvulla. Muistuttaisin kuitenkin ed. Hautalaa, että poliittiset oikeudenkäynnit on tuomittu SDP:n puolelta niin täällä kuin muuallakin.

Ed. L a a k s o (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! En tiedä, miten ed. Aittoniemi oikein

seuraa esimerkiksi kansainvälisessä politiikassa esitettäviä kannanottoja, jos hän ei ole huomannut kansainvälisten järjestöjen tuominneen sekä Israelin että palestiinalaisten ääriainesten väkivallantekoja. Näin ovat tehneet kaikki kansainväliset järjestöt, ja niin ovat tehneet myös ihmisoikeusryhmä eduskunnassa ja me Euroopan neuvostossa ottaessamme kantaa näihin asioihin. On parempi, että ed. Aittoniemi puhuu vain itsensä puolesta näissä asioissa eikä muiden. (Ed. Aittoniemi: Niinhän minä puhun!)

Pyydän anteeksi, jos loukkasin ed. Donneria mainitsemalla siitä, että hän oli mukana SKDL:n toiminnassa aina 60-luvun loppuun saakka, ja myönnän, että me teimme kovin paljon virheitä juuri nimenomaan suhteessa Neuvostoliittoon silloin, niin itse kuin varmasti monet muutkin ja varmasti koko liike. Yksi meidän suurimmista virheistämme oli se, että me emme olleet valmiita arvostelemaan sellaisissakaan kysymyksissä, jotka olivat selvästi ihmisoikeusloukkauksia sen ajan Neuvostoliitossa. Katsoimme, että porvarien arvostelu saa riittää, että he arvostelevat ylimittaisestikin. Katsoimme, että meidän on syytä vaieta. Tämä oli selvä virhe, ja tämä on todettava. Mutta se ei oikeuta tässä tilanteessa edesauttamaan saman virheen toistamista Turkin osalta.

Ed. H a u t a l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ei varmaan ole mitään syytä siihen, että ed. Halosen ja minun välit jollakin tavalla nyt olisivat noin kovalla koetuksella kuin ed. Halosen vastauspuheenvuorosta sai käsityksen. Mutta ed. Halonen on varmasti syvästi tietoinen siitä, että suomalaiset puolueet nimenomaan kätkivät luottamukselliset suhteensa Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan kommunistisiin vallanpitäjiin, jotka sortivat ihmisoikeuksia, sanomalla, että nehän ovat valtioiden sisäisiä asioita. Samaan aikaan kansalaisliikkeet pitivät yhteyttä ihmisoikeustaistelijoihin ja koettivat tehdä heidän asiansa tunnetuksi myös länsimaissa. Mutta se oli joskus hyvin vaikeaa, ed. Halonen.

Ed. U k k o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kun on kuunnellut keskustelua ja on katsonut, ketkä ovat äänessä, voi sanoa, että voi voi, mihin kehitys on mennyt, kun muistaa, miten suhtauduttiin 15 vuotta sitten Suomen Euroopan neuvoston jäsenyyteen. Milloin ed. Halonen tuli Suomen Euroopan neuvoston jäsenyyden kannalle? Miten ed. Laakso, joka kaikkein äänekkäimmin puhuu ihmisoikeuksien puolesta ja asettaa toisten arvot tässä suhteessa kyseenalaisiksi, toimi 15 vuotta sitten, kuinka monta salaista listaa meni Neuvostoliiton lähetystöön omista kansalaisista? Minusta tulisi pitää hieman pienempää suuta, ja minusta on järkyttävää, että Suomen kansan edustajista ihmisoikeuksien puolustajina esiintyy sellaisia, jotka ovat aikoinaan omassa elämässään rikkoneet toisten ihmisten ihmisoikeuksia.

Ed. P a l o h e i m o (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Minä en voi pidättäytyä yhden vastauspuheenvuoron käyttämisestä ed. Laakson puheenvuoron johdosta siitä syystä, että haluaisin lohduttaa häntä, että eivät pelkästään silloinen SKDL tai SKP syyllistynyt minusta Neuvostoliiton asioiden peittelemiseen vaan siihen syyllistyivät lähes kaikki, ilmeisesti SKDL hieman enemmän kuin muut. Kysymys on eräänlaisista kollektiivisista valheista tai kollektiivisesta vaikenemisesta, joka sisältyy kaikkina aikoina joihinkin asioihin. Jotta tästä nyt jotakin voitaisiin oppia, pitäisi kysyä, mitä sellaisia asioita tänään on ja miten niihin pitäisi puuttua. Minä ehdotan teille kaikille, että me puuttuisimme paavin tekemisiin ja asenteeseen ihmisoikeuskysymyksissä ja nimenomaan siten, että kun on kysymys tulevien sukupolvien ihmisoikeuksista, niin pahin ihmisoikeuksien rikkoja maailmassa tällä hetkellä on paavi.

Ed. P a a s i o : Arvoisa puhemies! On kenties niin, että Suomen sotien jälkeisen ulkopolitiikan arviointi on syytä suorittaa erikseen ja miettiä, miten Suomen olisi mahtanut käydä, jos olisimme ryhtyneet alusta saakka julistamaan politiikkaa, joka olisi sen hengen mukaista, joka täällä nyt on ollut. Mutta on aivan selvää, että sekin keskustelu on jossain vaiheessa käytävä, koska se kuuluu osana ikään kuin kansalliseen henkiseen jälleenrakentamiseen.

Arvoisa puhemies! Mitä tulee tähän keskusteluun, jota käydään parhaillaan, se on mielestäni hyvin tärkeätä. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa toivottiin, että keskustelua voitaisiin perusteellisesti käydä, ja se on toteutumassa. Se on merkki myös siitä, että Suomen ulkopoliittinen näkökulma myös tällä foorumilla on globalisoitumassa, tulemassa maailman laajuisemmaksi. Mehän olemme olleet aika lailla korotetusti aikaisemmin naapuripolitiikan harjoittajia.

Ulkoasiainvaliokunnassa oli myös harkinnassa se, että esittäisimme sopimuksen siirtämistä tai hylkäämistä. Ymmärrän aika hyvin niitä, jotka sitä tällä hetkellä esittävät, mutta toisaalta viit-

taan siihen, mitä ed. Donner sanoi, että meidän on sittenkin hyvin vaikeata olla johdonmukaisia. Täällä sanottiin myös, ettei haluta lopettaa kauppasuhteita Turkin kanssa. Johdonmukaista sen suhteen, mitä täällä on sanottu, olisi sanoa, että juuri ne halutaan lopettaa ja tämä on siitä signaali. Luulen, että tässä mielessä meidän on syytä käydä tällaisia keskusteluja vähän useamminkin.

Arvoisa puhemies! Täällä arvioitiin, kuuleeko Turkki. En tiedä, onko täällä jollakulla lähettimiä mukana, mutta jos Turkki jotakin kuulee, se on erinomaisen hyvä asia. Otamme kyllä kirjeitä vastaan, on niitä tullut. Tiedän kyllä, mistä täällä puhuttiin.

Kun kysyin, miten tärkeänä suomalaisessa poliittisessa keskustelussa ihmisoikeuskysymyksiä pidetään, hermostuin hetkeksi, kun näin tyhjän lehdistölehterin, kunnes oivalsin, että eduskunnan poliittiset toimittajat tietenkin kaikki työhuoneissaan korva tarkkana kuuntelevat tätä meidän keskusteluamme välittääkseen sen parhaat palat kansakunnan harkittaviksi ja tarkasteltaviksi ja arvosteltaviksi.

Olemme itse asiassa siirtymässä omalta osaltamme, siis eduskuntana, myös ikään kuin uuteen aikakauteen. Siinä mielessä keskustelu ihmisoikeuksista normaalina poliittisena toimintana, myös sellaisena poliittisena toimintana, joka herättää kiinnostusta, ehkä nyt lähtee kehittymään ja Suomi tässä suhteessa ikään kuin normalisoi käyttäytymisensä. Viittaan siihen, että meidän ulkopoliittinen perintömme ja perimämme on kyllä hyvin pitkälle naapuripolitiikkavoittoista. Jos katsotaan esimerkiksi Norjan ja Ruotsin hallitusten toimintaa Lähi-idän kriisin selvittämiseksi ja rauhanprosessin käynnistämiseksi, niin ei voi mitenkään kuvitella, että Suomen perinteeseen olisi sopinut tämän tyyppinen hyvin epäitsekäs ja kuitenkin maailman laajuisesti isänmaallinen toiminta, johon nämä hallitukset sittenkin aika lailla poissa julkisuudesta ovat ryhtyneet.

Arvoisa puhemies! Toivoa sopii, että tässäkin suhteessa Suomi toimii aktiivisesti niissä kansainvälisissä organisaatioissa, jotka on mainittu, juuri niiden ihmisoikeuksien hyväksi, joita niin paljon nykymaailmasta puuttuu ja joita niin paljon nykymaailmassa loukataan. Ehkä sitten seuraava eduskunta ja sen seuraaja näkevät tämän tyyppisen keskustelun paitsi normaaliksi myös välttämättömäksi ja kiinnostavaksi.

Ed. K o r v a (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Puheenvuoroissa on ilmennyt yllättävän kiihkeitä sävyjä. Näin keskiryhmistä ja keskeltä katsottuna hieman ihmettelee, mikä ihmisoikeuskysymysten käsittelyssä aiheuttaa tällaista kiivautta.

Kun nyt käsitellään Turkin kanssa tehtävää taloudellista yhteistyösopimusta, niin tässä yhteydessä tietysti voisi ottaa esille senkin näkökulman, mikä todellisuudessa vaikuttaa ihmisoikeuksiin. Eikö ole paljon enemmän esimerkkejä siitä, että kun hallitusti tehdään kansainvälisiä yhteistyösopimuksia ja myös toimitaan näiden sopimusten mukaisesti, sidotaan toisiamme sivistyneellä tavalla yhteiseen kehitykseen, niin sitä kautta parhaiten saavutetaan myös mahdollisuus todella vaikuttaa käytännön tasolla ihmisoikeuksien toteutumiseen myös kumppanimaissa, tässä tapauksessa Turkissa? Tällainen eristämisajatus, joka tähänkin käsittelyyn liittyy, kun ehdotetaan, että sopimusta ei hyväksyttäisi, ei käytännön tasolla ilmeisestikään toimi juuri niin kuin tarkoitetaan, vaan siten edelleen lisätään mahdollisuuksia todella harjoittaa ihmisoikeuksien vastaista politiikkaa.

Ed. K a l l i o m ä k i (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Minusta ed. Paasio oivalla tavalla käänsi keskustelun tulevaisuuteen pois vanhojen syntien maalailusta, joka täällä kohtuuttomasti mielestäni oli esillä, toki sillä tavalla ehkä hyväksyttävästi, että se osui kylmän sodan asetelmaan, vastakkainoloon, kaksinapaiseen maailmaan, jossa ihmisoikeudet ja demokratia olivat oikeastaan enemmänkin väline, jota eri osapuolet käyttivät vastakkainasettelussa toisiaan vastaan, kuin perusta, jolle turvallisuutta rakennettaisiin.

Tulevaisuus on mielestäni tärkeällä tavalla erilainen. Kun hahmottumassa oleva turvallisuusjärjestelmä Euroopassa, niin toivon ja uskon, lähivuosina johonkin mittaan toteutuu, erittäin tärkeä, ehkä ratkaiseva, asia on, että ihmisoikeudet ja demokratia ovat peruselementtejä sen eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän osina.

Ed. L a a k s o (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Itse pidän myönteisenä sitä, että ulkoasiainvaliokunta on ed. Paasion johdolla sisällyttänyt mietintöönsä selvän kannanoton Turkin ihmisoikeustilanteeseen ja huolestumisensa asiasta.

Mitä tulee ed. Korvan puheenvuoroon siitä, että näin eristettäisiin Turkkia, siitä ei todellakaan ole kyse, vaan kyse on siitä, että me viestitämme Turkkiin oman käsityksemme ja huolem-

me ihmisoikeustilanteesta. Emme katkaise taloussuhteita Turkin kanssa. Eikä kysymys ole sen kummemmasta asiasta, kuin että Turkki pitäisi kiinni niistä sopimuksista, mitkä se on allekirjoittanut. Turkki on muuten Euroopan kidutuksen kieltävän sopimuksen ensimmäinen allekirjoittajamaa, mikä on hyvä tietää. Kyse on myös siitä, että Turkin hallitus pitäisi kiinni niistä lupauksistaan, joita se esimerkiksi Euroopan neuvostolle on antanut, oman lainsäädäntönsä muuttamiseksi. Me yritämme mm. tällä tavalla viestittää Turkille, että nämä lupaukset on pidettävä, niitä on noudatettava ja ne on pantava käytäntöön, ei Turkin eristämiseksi vaan nimenomaan Turkin sitomiseksi osaksi Eurooppaa ja eurooppalaista käytäntöä.

Ed. U. A n t t i l a : Arvoisa puhemies! Tämä keskustelu ei ole koskenut yksin Turkki-asiaa vaan on pikemminkin mennyt keskusteluksi siitä, kenen joukoissa seisoit. Minusta näyttää hyvin vakavasti siltä, että on kyse keskustelusta eräästä kollektiivisesta traumasta eli Suomen suhteesta itänaapureihin ja näiden suhteiden vaikutuksista suomalaisten poliitikkojen toimintaan ihmisoikeusasioissa viime vuosikymmeninä. Mieleeni tulee keskustelu keväältä 1991, jolloin vihreät jättivät Vuotos-välikysymyksen. Tuolloin eräs vasemmistoliiton kansanedustajista kysyi, missä te olitte 60-luvun lopulla, kun Lokan allasta rakennettiin. Silloin saatoin vastata, että en ollut silloin vielä kansakoulussakaan, ja tämän voin vastata myös ed. Donnerille, kun hän tiedusteli eri edustajien toimintaa 60-luvun lopussa. Toivon, että tulevassa eduskunnassa on sellaisia edustajia, jotka ovat syntyneet 70-luvun puolella. Heillä on vähän erilainen perspektiivi näihin asioihin kaiken kaikkiaan. Mutta vakavasti sanoen tämä kollektiivisen trauman työstäminen on tarpeellista ja välttämätöntä. Se on saanut tässä keskustelussa aika impulsiivisia muotoja.

Mitä tulee Turkin asemaan ihmisoikeuskysymyksissä, tuomitsen Turkin toiminnan täysin. Maalis — huhtikuun vaihteessa vuonna 1992 eduskunta käsitteli erästä kauppasopimusta, jonka Suomi oli siis Turkin kanssa ollut laatimassa, ja ehdotin tuon sopimuksen hylkäämistä. Juuri edeltäneenä viikonloppuna kurdit Kaakkois-Turkissa olivat viettäneet uudenvuodenjuhlaa, jonka Turkin hallituksen joukot olivat keskeyttäneet tulituksilla ja muilla ankarilla sotatoimien kaltaisilla toimilla maan rajojen sisäpuolella.

Toukokuussa 1992 minulla oli mahdollisuus tutustua kurdialueen ihmisoikeustilanteeseen ja keskustella myös turkkilaisten kanssa tästä asiasta Ankarassa. Kurdien ihmisoikeustilanne on masentava. Kidutus on yleistä, oli yleistä silloin ja on edelleen. Ihmisoikeustilanne on ollut pahenemaan päin. En ole mitenkään sinisilmäinen esimerkiksi PKK:n toiminnan suhteen, mutta silti tämä ei oikeuta Turkin hallitusta käyttäytymään niin kuin se käyttäytyy. Se ei oikeuta Turkin hallitusta toimimaan ihmisoikeuksien vastaisesti. On siis kyse valtioterrorista.

Koska tilanne on pahentunut ja edelleen pahentumassa, näen erittäin tarpeelliseksi, että tämä lakiehdotus hylätään. Todellakin, kun ed. Paasio viittasi kauppasuhteisiin kaiken kaikkiaan, toivoisin, että boikottimenettelyin Suomi suhtautuisi Turkkiin ja pyrkisi sillä tavoin vaikuttamaan siihen, että Turkki ottaisi ihmisoikeuskysymykset vakavasti.

Ed. D o n n e r : Arvoisa rouva puhemies! Siirrynpä nyt suoraan tänne korokkeelle, vaikka en tiedä, puhunko kaksi minuuttia vai kaksitoista, mutta parempi olla täällä.

Nythän on sillä tavalla, että kun on kysymys tällaisesta sopimuksesta, joka on näennäisesti hyvin vähämerkityksinen, ei voida tietenkään olettaa, että ulkoasiainvaliokunta suorittaisi kaiken kattavan evaluoinnin Turkin tilanteesta, vaan tässä on vain viitattu ihmisoikeuskysymykseen. Eihän eduskunnassa, kun on kyse suhteistamme ulkovaltoihin, voida joka kerta, kun on kyse asiasta, joka liittyy johonkin maahan, suorittaa tällaista evaluointia. Sehän on luonnollista.

Mutta koska edelliset puhujat ovat viitanneet tähän ongelmavyyhtiin, niin sehän koskettaa läheisesti Lähi-idän kokonaisuutta, jossa arvoisa puhemies on meidän parhaita asiantuntijoitamme. Näitä asioita olen myös hyvin kauan seurannut. Kurditilannehan ei liity pelkästään Turkkiin vaan myös Syyriaan ja Irakiin. Irakista tiedämme jonkin verran, Syyriasta puhutaan vähemmän, ja siellä tapahtuu samanlaisia loukkauksia. Turkin tilanne liittyy Natoon, Euroopan neuvostoon ja Kyproksen tilanteeseen, josta myös puhutaan vähemmän. Mainitsematta jää vielä joidenkin eurooppalaisten käsitys etenkin Välimeren alueella, että muslim-uskonto siihen liittyvine ilmiöineen vaarantaa Euroopan turvallisuutta jne. Voisin luetella hyvin monta asiaa.

Minusta, vaikka me emme ole suorittaneet evaluointia, on ollut hedelmällistä kuulla ja olla

mukana asioiden käsittelyssä, joista eduskunnassa voidaan todeta — mahdollisesti lukuun ottamatta oikeiston ääniä, joita ei ole täällä kuulunut — että oikeastaan ei ole enää olemassa jonkun maan nk. sisäisiä ihmisoikeusasioita. Meillähän oli virallinen kielenkäyttö ainakin edesmenneen presidentti Kekkosen aikana se, että ei poliitikkojen pidä sekaantua muiden maiden sisäisiin asioihin, ja sisäisiä olivat melkein kaikki asiat. Minusta on ilahduttavaa, että eduskunta ottaa aktiivisemman kannan, mukaan luettuna kaikki ne, jotka ovat huolissaan siitä, mitä maailmalla tapahtuu, vaikka asian maali tai päämäärä tällä hetkellä, erään sopimuksen hyväksyminen, on siis aika pieni.

Mutta liian harvoin täällä käydään tämän tyyppistä keskustelua. Täytyy tietysti aina muistaa, että kun me katsomme muita maita ja niiden tilannetta, meidän täytyy katsoa itseämme silmiin ja tietää, mitä tässä maassa tapahtuu. Mutta en nyt aio laajentaa Turkkia koskevaa keskustelua Suomen sisäisiin asioihin, sillä se johtaisi absurditeetteihin. Pidän kuitenkin hyvänä sitä, että näinkin monta edustajaa on ottanut kantaa tähän asiaan, siitäkin huolimatta, kuten jo mainitsin, että minä ainakin tulen äänestämään lain hyväksymisen puolesta.

Ed. T i u r i : Arvoisa puhemies! Ulkoasiainvaliokunta on sisällyttänyt mietintöön, joka koskee lähinnä taloudellisia sopimuksia, kohdan, jossa valiokunta esittää huolestumisensa. Kun eduskunta siihen yhtyy, niin kyllä siitä ilmeisesti menee tieto myös Turkin hallitukselle, että Turkin ihmisoikeuksissa on vielä parantamisen varaa.

Tällä viikolla esimerkiksi Euroopan neuvoston Euroopan demokraattisen ryhmän kokouksissa, johon kokoomuksen edustajatkin kuuluvat, käsiteltiin Turkin asioita. Siellä on aikamoista painostusta jatkuvasti siihen suuntaan, että asiat kehittyisivät paremmiksi. Euroopan demokraattisessa ryhmässä on aika suuri turkkilaisten edustus, niin että myös sitä kautta painostus toimii. Muun muassa kirjailija Kemalin asia oli siellä esillä ja saimme selvityksen siitä. Vikana on mm. se, että Turkin perustuslaki on vielä sellainen, että siinä on aikamoisia aukkoja, jos verrataan länsimaiseen demokratiaan. Näitä perustuslain muutoksia on Euroopan neuvostokin jatkuvasti vaatinut ja myös me noissa kokouksissa.

Nyt on taas tiedossa turkkilaisten jäsenten mukaan se, että perustuslain muutosesitys valmistuu helmikuun aikana. Näyttää mahdollisella, että se saadaan myös viedyksi läpi Turkin parlamentissa. Sen jälkeen ehkä jo perustuslakikin asettaa määrättyjä vaatimuksia tai oikeuksia ihmisille, niin että niitä voidaan helpommin hoitaa. Minusta tämän sopimuksen hylkäämisellä ei saavuteta mitään ratkaisevaa edistystä Turkin ihmisoikeuksissa, vaan niihin täytyy vaikuttaa erilaisin kansainvälisin keinoin. Tässä minusta on riittävää huomautus, että Turkin hallitus kiinnittää huomiota asiaan.

Ed. K a l l i s (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Jokainen edustaja, joka on tästä asiasta puhunut, on tunnustanut, että ihmisoikeuksia loukataan Turkissa. Jokikinen edustaja on tämän asian tunnustanut.

Hyvin paljon sanotaan, että puheet ja teot ovat eri maata. Ed. Tiuri äsken piti riittävänä, että puhumme tästä asiasta. Ed. Tiuri oletti, että vaikka ryhdyttäisiinkin tekoihin, niillä ei olisi minkäänlaista merkitystä, ne eivät johtaisi mihinkään ratkaisuun. Mutta kyllä ed. Tiuri varmasti myös ymmärtää, että puheet eivät ole tässä tilanteessa ja tässä tapauksessa johtaneet minkäänlaiseen edistykseen.

Pitäisi myös asettua niiden ihmisten asemaan, jotka joutuvat ihmisoikeusloukkauksien kohteeksi. Jos tässä maassa joutuisimme sellaiseen tilanteeseen, vähintä, mitä me odottaisimme, olisi se, että ulkomailla puututtaisiin siihen ja ryhdyttäisiin sellaisiin toimenpiteisiin, että loukkaukset pian lakkaisivat. Vähintä, mitä me voimme tässä tapauksessa tehdä, on antaa Turkkiin päin sellainen signaali, että me olemme siirtymässä puheista tekoihin.

Ed. M ä k i p ä ä : Arvoisa puhemies! Haluan omalta osaltani sanoa myös muutaman sanan hallituksen esityksestä. Suomalaisilla yleensä, jotka tunnustamme olevamme sivistyneitä, kaikilla on suhteellisen hyvä tasa-arvo ikään, rotuun tai sukupuoleen katsomatta. Luulen, että jokainen edustaja on huolissaan, on kysymyksessä Turkin ihmisoikeusrikkomukset tai ihmisoikeusrikkomukset idässä, lännessä tai etelässä. Uskonpa, että jokainen Suomen kansalainen, kun katselee televisiota ja näkee näitä karmeita tapauksia, miettii, miten näitä asioita voitaisiin parantaa.

Mutta kun lukee tätä hallituksen esitystä, niin tässä ei ensinnäkään ihmisoikeusasioista puhuta mitään, vaan tämän tavoitteena on lisätä maiden taloudellista yhteistyötä, eli raha tässä näyttelee tietysti suurinta osaa.

Edelleen valiokunnan mietintöön on kirjattu, että tavaran vienti Turkkiin oli vuonna 93 vajaa miljardi markkaa, mutta tänne Suomeen turkkilaisia investointeja ei ole juurikaan tullut. Eli tämä on tavallaan puhtaasti kaupankäynnin kohde. Sitten on kysyttävä, mitä tapahtuisi, jos me hylkäisimme tämän hallituksen esityksen. Olisiko tämä hylkäys oikea signaali siinä, että me tällä haluaisimme puuttua ihmisoikeuskysymykseen? Minä uskon, että tämä ei välttämättä sitä tee.

Täällä on puhuttu, mitenkä me Turkin hallitusta voisimme omalta osaltamme laittaa ikään kuin polvilleen, että he myös miettisivät, mitä maan kansalaisille voidaan tehdä. Täällä eduskunnassa toimii jos jonkinlaisia ryhmiä. Kyllä minä uskon, että joka ryhmästä edustajia on laittamassa kirjelmään nimen ja vaatimassa, että myös Turkissa hallituksen taholta mietittäisiin näitä asioita, ja viitattaisiin esimerkiksi siihen, minkä esityksen Suomen eduskunta on hyväksynyt. Eli minä ainakin olisin hyvin innostunut tällaiseen esitykseen.

Lopuksi kun olen 12 vuotta täällä ollut, täytyy myös todeta, että eduskunnassa ei ole käyty laajoja keskusteluja ihmisoikeuskysymyksistä, vaan ne tulevat aina tällaisina yksittäisinä tapauksina.

On voinut nähdä ja kokea, mitä ovat Intian ihmisoikeustapaukset. Kun kävimme keskustelua halpatuonnista ja tiedämme, että Portugalista tuodaan halpaa tavaraa tänne Suomeen, niin jokainen meistä tietää, että esimerkiksi Portugalissa teetetään lapsityövoimalla näitä tavaroita. Mutta tällainen kokonaisvaltainen sen tarkastelu, mitä me ymmärrämme ihmisoikeuksilla, on puuttunut täältä eduskunnasta. Kyllä hartaana toivomuksena on, että käytäisiin hallituksen taholta antaman selonteon puitteissa keskustelu ihmisoikeuksista. Siinä varmaan meille riittäisi purtavaa, ja varmaan ajatukset ryhmistä riippumatta lähentyisivät, ettei tarvitsisi millään kiihkeillä äänensävyillä näin vakavasta asiasta puhua.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Haavisto ed. O. Ojalan kannattamana ehdottanut, että lakiehdotus hylättäisiin.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Asian esittelyn yhteydessä hyväksytyn menettelytavan mukaisesti on ensin päätettävä kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksesta, jolla lainsäädännön alaan kuuluvat, valtiosopimukseen sisältyvät määräykset saatetaan valtionsisäisesti voimaan, ja tämän jälkeen ainoassa käsittelyssä ulkoasiainvaliokunnan mietinnön ensimmäisestä ponnesta, jossa ehdotetaan sopimuksen niiden määräysten hyväksymistä, jotka vaativat eduskunnan suostumuksen.

Kun käsiteltävänä oleva lakiehdotus ja hyväksymisponsi muodostavat yhden kokonaisuuden, ehdotan meneteltäväksi siten, että tehdään päätös kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksesta ja että samalla katsotaan vastaava päätös tehdyksi ainoassa käsittelyssä mietinnön ensimmäisen ponnen osalta.

Menettelytapa hyväksytään.

Äänestys ja päätökset:

Joka hyväksyy lakiehdotuksen, äänestää "jaa"; jos "ei" voittaa, on lakiehdotus hylätty.

Ensimmäinen varapuhemies: Ilmoitan, että pöytäkirjaan merkitään, miten kukin edustaja on äänestänyt.

"Jaa" äänestävät seuraavat edustajat:

Aittoniemi, Ala-Harja, Alaranta, Anttila S-L., Antvuori, Backman, Donner, Dromberg, Enestam, Heikkinen, Hurskainen, Häkämies, Hämäläinen, Ihamäki, Iivari, Jaakonsaari, Jansson, Jokiniemi, Jouppila, Jurva, Jäätteenmäki, Kalliomäki, Karhunen, Kekkonen, Kivelä, Kohijoki, Koistinen, Komi, Korkeaoja, Korteniemi, Korva, Koski, Kuuskoski, Kääriäinen, Lahikainen, Lahti-Nuuttila, Laivoranta, Lamminen, Laurila, Lax, Leppänen J., Linnainmaa, Louekoski, Louvo, Luhtanen, Luttinen, Malm, Markkula, Mattila, Metsämäki, Morri, Mäki-Hakola, Mäkipää, Nordman, Norrback, Näsi, Ollila, Paasio, Pelttari, Perho-Santala, Pietikäinen M., Piha, Puhakka, Pura, Rask, Rauramo, Rehn O., Renko, Renlund, Roos T., Rossi, Rusanen, Ryynänen, Rönnholm, Röntynen, Saapunki, Saari, Saario, Saastamoinen, Salolainen, Sasi, Savela, Skinnari, Suhola, Taina, Takala, Tiuri, Toivonen, Turunen, Tykkyläinen, Ukkola, Vanhanen, Varpasuo, Viljanen, Virrankoski,

Vistbacka, Vuorensola, Väistö, Väyrynen, Zyskowicz ja Ääri.

"Ei" äänestävät seuraavat edustajat:

Aho R., Anttila U., Apukka, Astala, Bell von, Haavisto, Hassi, Hautala, Helle, Hiltunen, Jääskeläinen, Kallis, Korhonen, Laakso, Laaksonen, Laine, Lindroos, Luukkainen, Moilanen, Muttilainen, Myller, Nikula, Ojala A., Ojala O., Paloheimo, Polvi, Polvinen, Puisto, Pulliainen, Pykäläinen, Rajamäki, Rimmi, Rinne, Roos J., Räty, Seivästö, Seppänen, Stenius-Kaukonen, Viljamaa, Vuoristo, Vähäkangas, Vähänäkki ja Wahlström.

"Tyhjää" äänestävät seuraavat edustajat:

Alho, Biaudet, Hacklin, Halonen, Kasurinen, Kautto, Koskinen ja Savolainen.

Poissa äänestyksestä ovat seuraavat edustajat:

Aho E., Ala-Nissilä, Andersson, Aula, Björkenheim, Gustafsson, Huuhtanen, Isohookana-Asunmaa, Järvilahti, Kaarilahti, Kalli, Kanerva, Kankaanniemi, Kauppinen, Kemppainen, Kuittinen, Laakkonen, Lahtinen, Laitinen, Laukkanen M., Laukkanen V., Lehtinen, Lehtosaari, Leppänen P., Liikkanen, Lindqvist, Lipponen, Mäkelä, Mölsä, Niinistö, Nyby, Paakkinen, Pekkarinen, Pesälä, Pietikäinen S., Ranta, Rehn E., Riihijärvi, Suhonen, Tennilä, Tuomioja, Törnqvist, Urpilainen, Vehkaoja, Vihriälä, Viinanen ja Westerlund.

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 101 jaa- ja 43 ei-ääntä, 8 tyhjää; poissa 47. (Ään. 7)

Eduskunta on hyväksynyt lakiehdotuksen.

Lakiehdotuksen kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Ulkoasiainvaliokunnan mietinnön ensimmäiseen ponteen sisältyvä ehdotus katsotaan hyväksytyksi.

Asia on loppuun käsitelty.

3) Ehdotus laiksi Suomen aluevesien rajoista annetun lain muuttamisesta

Osittain kolmas, osittain ainoa käsittely
Hallituksen esitys n:o 114
Ulkoasiainvaliokunnan mietintö n:o 16

Ensimmäinen varapuhemies: Ensin sallitaan keskustelu asiasta kokonaisuudessaan. Sen jälkeen päätetään kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksesta, joka voidaan nyt hyväksyä tai hylätä, ja lopuksi ainoassa käsittelyssä ulkoasiainvaliokunnan mietinnön ensimmäiseen ponteen sisältyvistä ehdotuksista, jotka koskevat sopimusten niiden määräysten hyväksymistä, jotka vaativat eduskunnan suostumuksen.

Menettelytapa hyväksytään.

Keskustelu:

Ed. Rönnholm: Arvoisa puhemies! Nämä aluevesirajat ovat olleet viime aikoina hyvin paljon keskustelun alaisina. On varmaankin niin, että Suomenkin kohdalla on voitu havaita, että Suomen aluevesien valvonta vaatii erityisiä ponnisteluja, mikä osittain liittyy myös meriturvallisuuteen. Sen vuoksi olisikin hyvä, että kun hallinnollisia päätöksiä tehdään, samanaikaisesti arvioitaisiin tilannetta myös taloudelliselta kannalta ja tutkittaisiin, mitä mahdollisuuksia meillä olisi omien aluevesiemme valvonnan tehostamiseen. Silloin ennen muuta on kysymys siitä, että pystytään hankkimaan asianmukaista kalustoa sen asianmukaiseen suorittamiseen. Tätä tarkoitusta varten tietenkin tarvitaan investointirahoja, joita tulisi silloin myös löytää, kun tällaisia aluevesirajapäätöksiä tehdään.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotus hyväksytään.

Lakiehdotuksen kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Ulkoasiainvaliokunnan mietinnön ensimmäiseen ponteen sisältyvät ehdotukset hyväksytään.

Asia on loppuun käsitelty.

4) Ehdotus laiksi tuloverolain muuttamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 354
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 94

Ensimmäinen varapuhemies: Toisessa käsittelyssä päätetty lakiehdotus voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotus hyväksytään.

Lakiehdotuksen kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

5) Ehdotukset laeiksi merilain muuttamisesta, alusturvallisuuden valvonnasta sekä aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain 5 §:n muuttamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 344
Liikennevaliokunnan mietintö n:o 26

Ensimmäinen varapuhemies: Toisessa käsittelyssä päätetyt lakiehdotukset voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotukset hyväksytään.

Lakiehdotusten kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

6) Ehdotus laiksi eräiden elinkeinoalojen valtiontakauksista annetun lain muuttamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 352
Talousvaliokunnan mietintö n:o 55

Ensimmäinen varapuhemies: Toisessa käsittelyssä päätetty lakiehdotus voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotus hyväksytään.

Lakiehdotuksen kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

7) Ehdotukset laeiksi aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain muuttamisesta ja maa-alueilla tapahtuvien öljyvahinkojen torjumisesta annetun lain muuttamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 334
Ympäristövaliokunnan mietintö n:o 17

Ensimmäinen varapuhemies: Toisessa käsittelyssä päätetyt lakiehdotukset voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelua ei synny.

Eduskunta pysyy toisessa käsittelyssä tekemässään päätöksessä lakiehdotusten hylkäämisestä.

Lakiehdotusten kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

8) Ehdotukset laeiksi rikoslain sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Jatkettu toinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 94/1993 vp
Lakivaliokunnan mietintö n:o 22
Suuren valiokunnan mietintö n:o 10

Ensimmäinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on suuren valiokunnan mietintö n:o 10, josta ilmenee, että suuri valiokunta on asian käsiteltyään ehdottanut, että ensimmäinen lakiehdotus hyväksyttäisiin lakivaliokunnan mietinnön mukaisena eli että lakiehdotuksen 48 lukuun lisätty uusi 8 § poistettaisiin.

Keskustelu:

Ed. Hassi: Arvoisa puhemies! Ehdotan, että eduskunta päättää pysyä viime perjantaina tekemässään päätöksessä, mikä tarkoittaa sitä, että vakavilla ympäristörikoksilla on pidennetty vanhenemisaika.

Tähän asiaan ympäristövaliokunta kiinnitti huomiota lakivaliokunnalle antamassaan yksimielisessä lausunnossa, jossa ympäristövaliokunta totesi, että ympäristörikokset ovat luonteeltaan usein sellaisia, että ne tulevat ilmi joskus vasta pitkänkin ajan kuluttua rikoksen tapahtumisesta. Ei liene kenenkään oikeustajun mukaista, että rikos ehtii vanhentua jo ennen kuin se edes ehtii tulla ilmi.

Ed. Halonen: Arvoisa puhemies! Kannatan kuten aikaisemminkin ed. Hassin tekemää ehdotusta.

Haluan vielä painottaa sitä, että jos tällä kannalla on, voi täysin turvallisin mielin äänestää ed. Hassin ehdotuksen puolesta, koska mitkään tulossa olevat lainvalmistelut eivät ole tämän ajatuksen kanssa ristiriidassa.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Hassi ed. Halosen kannattamana ehdottanut, että eduskunta päättäisi pysyä aikaisemmassa päätöksessään.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Joka hyväksyy suuren valiokunnan ehdotuksen, äänestää "jaa"; jos "ei" voittaa, on eduskunta päättänyt pysyä aikaisemmassa päätöksessään.

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 69 jaa- ja 73 ei-ääntä, 2 tyhjää; poissa 55. (Ään. 8)

Eduskunta on päättänyt pysyä aikaisemmassa päätöksessään.

Lakiehdotuksen toinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

9) Ehdotus laiksi tieliikennelain muuttamisesta

Jatkettu toinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 38
Liikennevaliokunnan mietintö n:o 23
Suuren valiokunnan mietinnöt n:ot 8 a ja 8

Ensimmäinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on suuren valiokunnan mietintö n:o 8 a, jota ilmenee, että suuri valiokunta on asian käsiteltyään päättänyt 75 §:n osalta pysyä aikaisemmassa päätöksessään.

Keskustelu:

Ed. Hassi: Arvoisa puhemies! Ehdotan, että myös tässä asiassa eduskunta pysyy viime perjantaina tekemässään päätöksessä, joka on sama kuin hallituksen alkuperäinen esitys ja siis tarkoittaa sitä, että kuten nykyisinkin, myös jos rikesakkoylinopeuksia kertyy tietty määrä, siitä seuraa ajokielto.

Ed. Kuuskoski: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Hassin ehdotusta.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Hassi ed. Kuuskosken kannattamana ehdottanut, että eduskunta päättäisi pysyä aikaisemmassa päätöksessään.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Joka hyväksyy suuren valiokunnan ehdotuksen, äänestää "jaa"; jos "ei" voittaa, on eduskunta päättänyt pysyä aikaisemmassa päätöksessään.

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 51 jaa- ja 99 ei-ääntä; poissa 49. (Ään. 9)

Eduskunta on päättänyt pysyä aikaisemmassa päätöksessään.

Lakiehdotuksen toinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

10) Ehdotukset laiksi yksityisistä teistä annetun lain muuttamisesta

Toinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 324
Lakialoite n:o 27/1993 vp
Liikennevaliokunnan mietintö n:o 25

Ensimmäinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on liikennevaliokunnan mietintö n:o 25. Ensin sallitaan asiasta yleiskeskustelu, sen jälkeen ryhdytään lakiehdotusten yksityiskohtaiseen käsittelyyn.

Yleiskeskustelu:

Ed. Kasurinen: Arvoisa puhemies! Ehdotan, että käsittelyn pohjaksi otetaan vastalauseeseen sisältyvä lakiehdotus.

Ed. Hassi: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Kasurisen ehdotusta.

Yleiskeskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Yleiskeskustelussa on ed. Kasurinen ed. Hassin kannattamana ehdottanut, että käsittelyn pohjaksi hyväksyttäisiin vastalauseen mukainen lakiehdotus.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Joka käsittelyn pohjaksi hyväksyy liikennevaliokunnan mietinnön, äänestää "jaa"; jos "ei" voittaa, on ed. Kasurisen ehdotus hyväksytty.

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 82 jaa- ja 68 ei-ääntä; poissa 49. (Ään. 10)

Eduskunta on käsittelyn pohjaksi hyväksynyt liikennevaliokunnan mietinnön.

Puheenvuoron saatuaan lausuu

Ed. Seppänen: Rouva puhemies! Minä haluaisin ilmoittaa, että painoin vahingossa ed. Anderssonin nappia tässä äänestyksessä omani ohella, koska en voinut peruuttaa virheellistä äänestystäni.

Ensimmäinen varapuhemies: Merkitään.

Eduskunta ryhtyy hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen yksityiskohtaiseen käsittelyyn.

93 §

Keskustelu:

Ed. Kasurinen: Arvoisa puhemies! Ehdotan, että pykälä saa sen muodon, mikä sillä on vastalauseessa.

Ed. Tykkyläinen: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Kasurisen ehdotusta.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa ed. Kasurinen on ed. Tykkyläisen kannattamana ehdottanut, että pykälä hyväksyttäisiin vastalauseen mukaisena.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Mietintö "jaa", ed. Kasurisen ehdotus "ei".

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 81 jaa- ja 61 ei-ääntä; poissa 57. (Ään. 11)

Eduskunta on hyväksynyt mietinnön.

93 a, 93 b, 94 ja 95 § hyväksytään keskustelutta.

96 §

Keskustelu:

Ed. Kasurinen: Arvoisa puhemies! Ehdotan, että tämä pykälä saa sen muodon, mikä sillä on vastalauseessa.

Ed. Hurskainen: Rouva puhemies! Kannatan ed. Kasurisen ehdotusta.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Keskustelussa on ed. Kasurinen ed. Hurskaisen kannattamana ehdottanut, että pykälä hyväksyttäisiin vastalauseen mukaisena.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Äänestys ja päätös:

Mietintö "jaa", ed. Kasurisen ehdotus "ei".

Ensimmäinen varapuhemies: Äänestyksessä on annettu 80 jaa- ja 60 ei-ääntä; poissa 59. (Ään. 12)

Eduskunta on hyväksynyt mietinnön.

97, 98 a ja 109 §, voimaantulosäännös, johtolause ja nimike hyväksytään keskustelutta.

Eduskunta yhtyy liikennevaliokunnan ehdotukseen lakialoitteeseen sisältyvän lakiehdotuksen hylkäämisestä.

Lakiehdotusten toinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

Puhetta ryhtyy johtamaan toinen varapuhemies Pelttari.

---

11) Ehdotukset laeiksi eräiden opetustoimen viran- ja toimenhaltijoiden oikeusasemaa koskevien säännösten muuttamiseksi

Toinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 338
Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 28

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on sivistysvaliokunnan mietintö n:o 28. Ensin sallitaan asiasta yleiskeskustelu, sen jälkeen ryhdytään lakiehdotusten yksityiskohtaiseen käsittelyyn.

Yleiskeskustelua ei synny.

Yksityiskohtaisessa käsittelyssä hyväksytään keskustelutta
ensimmäisen lakiehdotuksen 58 a, 62 a, 62 g, 69, 75 ja 78 a §, voimaantulosäännös, johtolause ja nimike,
toisen lakiehdotuksen 32 a, 36 a, 36 g, 43, 48 ja 53 §, voimaantulosäännös, johtolause ja nimike,
kolmannen lakiehdotuksen 21, 24 ja 30 §, voimaantulosäännös, johtolause ja nimike,
neljännen lakiehdotuksen 6 b ja 8 §, voimaantulosäännös, johtolause ja nimike,
viidennen lakiehdotuksen 5 c ja 5 d §, voimaantulosäännös, johtolause ja nimike sekä
kuudennen lakiehdotuksen 24 ja 28 §, voimaantulosäännös, johtolause ja nimike.

Lakiehdotusten toinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

12) Ehdotus laiksi musiikkioppilaitoksista

Toinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 258
Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 29

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on sivistysvaliokunnan mietintö n:o 29. Ensin sallitaan asiasta yleiskeskustelu, sen jälkeen ryhdytään lakiehdotuksen yksityiskohtaiseen käsittelyyn.

Yleiskeskustelu:

Ed. Tykkyläinen: Arvoisa puhemies! Haluan tässä yhteydessä pöytäkirjaan mainita, että laki musiikkioppilaitoksista oli tarpeellinen ja tarkoituksenmukainen ja on ihan paikallaan, että nyt saadaan yhtenäinen musiikkioppilaitos, johon tulevat sisältymään sekä musiikkioppilaitokset että konservatorio.

Olisi kuitenkin syytä muistaa, että kun nämä ovat päässeet valtionavun piiriin, pitäisi edelleenkin kehittää järjestelmää, että konservatoriot, jotka ovat jo täyttäneet niille asetetut valtionavun kriteerit, voisivat myöskin tulevaisuudessa päästä lain piiriin.

Haluan myöskin puuttua 13 §:ään, joka oli jäädä kokonaan laista pois. Olen iloinen, että löysimme hallituspuolueiden kanssa tässä yhteisen linjan, joten nyt voidaan huomioida perustushankkeena myöskin ammatilliseen opetukseen liittyvät kalusto- ja laitehankinnat.

Kaiken kaikkiaan lakiehdotus on myönteinen.

Yleiskeskustelu julistetaan päättyneeksi.

Yksityiskohtaisessa käsittelyssä hyväksytään keskustelutta 1—4 § ja 1 luvun otsikko, 5—7 § ja 2 luvun otsikko, 8 ja 9 § ja 3 luvun otsikko, 10—12 § ja 4 luvun otsikko, 13—15 § ja 5 luvun otsikko, 16 § ja 6 luvun otsikko, 17—19 § ja 7 luvun otsikko sekä 20—25 § ja 8 luvun otsikko, johtolause ja nimike.

Lakiehdotuksen toinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

13) Ehdotus sähkömarkkinalaiksi

Toinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 138
Talousvaliokunnan mietintö n:o 56

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on talousvaliokunnan mietintö n:o 56. Ensin sallitaan asiasta yleiskeskustelu, sen jälkeen ryhdytään lakiehdotuksen yksityiskohtaiseen käsittelyyn.

Yleiskeskustelua ei synny.

Toinen varapuhemies: Asian käsittely keskeytetään.

14) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (ylimpien valtioelinten valtaoikeudet)

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 285
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 16

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 16.

Keskustelu:

Ed. Alho: Arvoisa puhemies! Perustuslakivaliokunta on tällä vaalikaudella tehnyt paljon työtä perustuslakien uudistamiseksi. Keskeisenä periaatteena on ollut se, että kansalaisten suoria vaikutusmahdollisuuksia on haluttu lisätä, ja toiseksi se, että kansan luottamuksella valitun eduskunnan ja sen luottamuksen varassa toimivan hallituksen asemaa tulee vahvistaa maailman kansainvälistymisessä ja muutoinkin siten, että toimiva parlamentarismi myös Suomessa saa sisältönsä.

Näistä periaatteista on lähtenyt myös hallituksen esitys, joka perustuu kansanedustaja Nikulan toimikunnan työhön ja jossa hallitusmuotoa ja valtiopäiväjärjestystä esitetään nyt muutettavaksi presidentin sisäpoliittisten valtaoikeuksien osalta. Kysymys on hyvin merkittävästä uudistuksesta, mutta oikeastaan kuitenkin jo olemassa olevan käytännön kirjaamisesta hallitusmuodon pykäliin. Onhan nimittäin niin, että esimerkiksi presidentin asetuksenanto-oikeus on jo pidemmän aikaa historiassamme ollut muodollisuus ja asiallisesti ottaen valtioneuvosto on asetukset valmistellut ja vastannut niistä.

Perustuslakivaliokunta on tehnyt työtänsä kaiken aikaa myös laajan julkisuuden saattelemana. Esityksen mielenkiintoisin kohta on ollut hallitusmuodon 36 §, joka käsittelee sitä, miten hallitus muodostetaan ja pääministeri valitaan.

Nikulan toimikunnassa lähdettiin siitä ajatuksesta, johon myös hallituksen esitys perustuu, että kun hallituksen tulee työskennellä eduskunnan luottamuksen varassa, olisi näiden valta- ja vastuusuhteiden kannalta erinomaisen tärkeätä, että pääministeri valittaisiin suoraan eduskunnassa. Kun puolueet antoivat asiasta lausuntojaan ja hallituksen esitys näin muodostui, näyttivät ne pääsääntöisesti suhtautuvan myönteisesti tähän uudistukseen. Sosialidemokraattien taholta on esitetty kuitenkin koko ajan huomautuksia ja ehdotettu myös sitä, että muunlaisia tapoja vahvistaa eduskunnan vaikutusmahdollisuuksia pääministerin valinnassa tulisi tutkia.

Näin tapahtui myös perustuslakivaliokunnassa. Pääministerin valintaprosessista käytiin varsin paljon keskustelua. Oli esillä erilaisia vaihtoehtoja, joita myös nk. kompromissiehdotuksiksi kutsuttiin. Kuitenkin valiokunta äänestyksen jälkeen päätyi samalle kannalle kuin hallitus, toisin sanoen siihen, että pääministeri tulee valita eduskunnassa. Vain siinä tapauksessa, että eduskunta ei tässä tehtävässä onnistu, mikä tarkoittaa sitä, että poliittinen järjestelmä ei toimisi maassamme, presidentti tulisi ratkaisijaksi ja tämän jälkeen nimittäisi hallituksen.

Perustuslakivaliokunta on kuitenkin nähnyt tarpeelliseksi kuvata tarkemmin käytäntöä, jolla pääministerin valinnan tulisi tapahtua. Hallituksen esityksessä oli jätetty hyvin avoimeksi pääministerin valinnan tapa eduskunnassa. Kun kuitenkin kysymys on hyvin merkittävästä valtiosäännön uudistamisesta ja myös hyvin merkittävästä poliittisen järjestelmän toimintaperiaatteisiin kuuluvasta uudistuksesta, valiokunta on nähnyt tarpeelliseksi kuvata tarkemmin prosessia, jolla haluttaisiin pääministerin valinnan tapahtuvan.

Ensinnäkin hallituksen esityksen perustelujen mukaan pääministerin valinnasta päätettäisiin puhemiehen vaalin kaltaisessa menettelyssä. Äänestyksessä ei näin ollen olisi virallisesti asetettuja ehdokkaita. Pääministerin valinnassa olisi siis asiallisesti kysymys vaalista, joka toimitettaisiin umpilipuin. Tällöin keskustelu ei olisi sallittua.

Valiokunnan käsityksen mukaan pääministeriä valittaessa olisi ehdottoman välttämätöntä poiketa tästä menettelykaavasta. Kysymyshän on eduskunnan luottamuksen varassa toimivan hallituksen päämiehen valinnasta, pääministerin valinnasta. Tässä suhteessa on täysin välttämätöntä, että kansalaiset voivat tietää, miten kukin edustaja ja eduskuntaryhmä on äänestänyt ja minkälainen näkemys näillä on ollut asiasta.

Näin ollen valiokunnan mielestä tulisi käyttää avointa lippuäänestystä pääministerin valinnassa. Katsomme myös, että keskustelu tulisi sallia eduskunnan päätöksellä pääministerin valinnasta. Tältä osin olisi välttämätöntä nyt jatkaa työjärjestyksessä asian eteenpäin viemistä.

Tähän saakka, kun hallitus on muodostunut voi sanoa enemmän tai vähemmän presidenttijohtoisesti, on jo syntynyt hyvin vakiintuneita menettelytapoja, esimerkiksi juuri puhemiehen kierros. Presidentillä on ollut tapana nimittää hallitusneuvottelujen tunnustelija jne. Sen vuoksi myös valiokunta katsoi aiheelliseksi kuvata sitä, minkälainen eduskunnan käsissä olevan pääministerin tai hallituksen nimeämisprosessin tulisi olla, ja me ehdotamme, että suurimman kannatuksen vaaleissa saaneen eduskuntaryhmän johdolla käynnistettäisiin poliittisten puolueiden keskustelu siitä, millä ohjelmalla ja millä henkilöillä on muodostettavissa maahan toimintakykyinen enemmistöhallitus.

Uskon, että poliittinen järjestelmä Suomessa on kypsä tähän muutokseen. Sehän merkitsee mm. sitä, että jo nyt vaalitaistelussa tulisi puolueiden taholta hahmotella tärkeitä hallitusohjelmaan liittyviä kysymyksiä ja myös esimerkiksi ottaa kantaa muodostettavaan hallitukseen ja yhteistyökumppaneihin. Nyt on joka tapauksessa valiokunnassa päädytty yksimielisesti siihen, että emme ole ehdottaneet tämän lakiehdotuksen kiireelliseksi julistamista, josta syystä tulevat hallitusneuvottelut tulevat tapahtumaan entisen käytännön mukaan, mutta suotavaa tietysti olisi, jos tämä ehdotus eduskunnan tahdoksi muodostuisi, että uusi käytäntö jo voisi muovata jossakin määrin käytävää vaalitaistelua.

Niin kuin sanoin, tähän liittyy valiokunnassa jätetty vastalause, joka on sosialidemokraattien taholta. Siinä lähtökohta oli se, että tämä uudistus vaikutti tällä hetkellä vielä liian suurelta muutokselta; olemmehan korostaneet keskeisten valtioelinten hyvää yhteistyötä laajemminkin valiokunnassa. Tästä syystä sosialidemokraatit ehdottivat, että presidentin vaikutusvalta turvattaisiin etukäteen, toisin sanoen siten, että hallitusneuvottelut käynnistyisivät presidentin toimesta. Näin ollen eduskunnan äänestämä pääministeriehdokas olisi asiallisesti ottaen presidentin ehdokas. Tämä ei nyt kuitenkaan valiokunnassa saanut laajempaa kannatusta. Näin ollen asia on edelleen avoin keskustelulle ja mahdollisille muille järjestelyille. Onhan hyvin tärkeää, että tämän kaltaisissa uudistuksissa laaja yhteisymmärrys voitaisiin koota.

Toinen merkittävä asia perustuslakivaliokunnan mietinnössä ja hallituksen esityksessä on ollut se, miten hallituksen esitykset annetaan, toisin sanoen hallitusmuodon 34 §. Valiokunta on tehnyt muutoksia hallituksen tekemään esitykseen niin, että kun hallituksen esitys annetaan valtioneuvoston istunnossa ja ellei presidentti ensimmäisellä kerralla katso voivansa yhtyä hallituksen esitykseen, se voi palautua, mutta kun se toisen kerran tulee käsiteltäväksi, presidentin on tehtävä ratkaisu uuden ehdotuksen mukaisesti. Olemme myös perusteluissa todenneet, että tämä uusi ratkaisuehdotus voi olla hallituksen entinenkin ratkaisuehdotus, kun hallitus on miettinyt sitä, voiko se ottaa huomioon presidentin esittämiä näkökohtia. Tämä vahvistaa hyvin merkittävällä tavalla valtioneuvoston asemaa ja on tärkeä uudistus.

Muutoin olemme tässä pykälässä noudatelleet pääsääntöisesti hallituksen esitystä, jossa on mm. säilytetty kansalaisten aika tärkeänä kokema armahdusoikeus presidentin valtaoikeutena.

Kolmas merkittävä asia, jossa valiokunta on tehnyt varsin paljon muutoksia, liittyy neljänteen lakiin koskien ulkoasiainhallintoa. Siinä olemme lähteneet siitä, että normaali menettely olisi tarpeellista saattaa myös ulkoasiainhallinnon virkanimityksiin. Yleinen logiikkahan presidentin nimitysoikeuksissa on ollut paitsi asiaa pohtineessa toimikunnassa myös hallituksen esityksessä se, että ylimmät valtionhallinnon virkamiehet olisivat presidentin nimittämiä mutta muutoin valtioneuvosto päättäisi asioista. Poikkeuksena on ollut erityisesti puolustushallinto, jossa valiokunta on yhtynyt hallituksen esityksen näkemykseen, ja toinen poikkeus ulkoasiainhallinto. Siinä kuitenkin valiokunta on siis muuttanut aika olennaisella tavalla hallituksen esitystä niin, että presidentti nimittäisi valtiosihteerin, alivaltiosihteerin ja ulkoasiainneuvoksen sekä ulkoasiainhallinnon tarkastajan ja edustustojen päälliköt. Muilta osin valtioneuvosto päättäisi asianomaisen ministerin esittelystä ulkoasiainhallinnon virkanimityksistä.

Tällä on ehkä yhteys enemmänkin siihen, miten ylipäätänsä hallitusmuodon 33 ja 33 a §:n mukainen ulkopoliittisen ja kansainvälisen yhteistyön järjestäminen käytännössä hoituu valtioneuvoston ja presidentin välisessä yhteistyössä. Näillä muutoksilla on korostettu myös valtioneuvoston asemaa, eikä ulkoasiainhallinnon ehkä omaa pyrkimystä erityisasemaan presidentin ministeriönä nyt valiokunnan mielestä ollut tarpeellista toteuttaa.

Arvoisa puhemies! Vaikka tähän presidentin sisäpoliittisiin valtaoikeuksiin liittyvään ehdotukseen liittyy useita vastalauseita, uskoisin, että voin valiokunnan puolesta sanoa, että olemme kuitenkin aika laajan yhteisymmärryksen vallitessa saattaneet käsitellä ehdotusta ja pääsääntöisesti olemme myös olleet yksimielisiä tehtävästä uudistuksesta. On ollut suurimpien puolueiden näkemyksen mukaista vahvistaa eduskuntajohtoisuutta. Tässä mielessä eduskunnan toivomukset — kun presidentin vaalitapaa täällä käsiteltiin ja se tuli suoraksi kansanvaaliksi, silloinhan eduskunta on edellyttänyt useamman kerran, että on käynnistettävä uudistus keskeisten valtioelinten tasapainon säilyttämiseksi, niin että presidentin valtaoikeuksia voidaan vähentää — ovat nyt toteutumassa. Suomen maaseudun puolue on ollut ainoa puolue, joka on ollut nykyisen presidenttijohtoisuuden kannalla, mikä näkyy myös mietinnössä ja siihen liitetyissä vastalauseissa.

Uskon myös, että vaikka täällä on vielä merkittävimmästä tämän lakipaketin esityksestä, pääministerin valinnasta, erimielisyys, se ei kuitenkaan ole estämässä koko uudistuksen eteenpäin menemistä juuri siksi, että valiokunnan käsityksen mukaan on järkevää edetä tässä asiassa normaalissa perustuslain säätämisjärjestyksessä, toisin sanoen niin, että tuleva eduskunta ottaa lopullisesti kantaa kokonaisuuteen. Näin ollen jää aikaa sopeutua näihin muutoksiin ja ne eivät tule liian nopeasti, äkkirysäyksellä.

Haluan vielä lopuksi korostaa sitä, minkä valiokunta on myös nähnyt tarpeellisena: Näiden monien uudistusten jälkeen, joita eduskunta on käsitellyt tälläkin vaalikaudella valtiosäännön osalta, siihen on jäämässä aika monia ristiriitaisuuksia, kun uudistuksia on viety eteenpäin pienten askelten politiikan viitoittamana. Siis on tarpeellista käynnistää myös valtiosäännön ikään kuin kokonaisuuden tarkastelu. Olemme mietinnössämme lopuksi todenneet, että vuonna 2000 nykyiset perustuslait tulisi koota yhtenäiseen Suomen hallitusmuotoon. Silloin voitaisiin käydä läpi koko hallitusmuoto sellaisena, miksi se näiden eri osauudistusten kautta on muodostumassa. Merkittäviä asioitahan on vielä tulossa, mm. kansalaisten sosiaaliset, sivistykselliset ja taloudelliset oikeudet.

Kun myös olemme saaneet vähän näkemystä ja kokemusta siitä, miten Suomen ainutlaatuisen valtiosäännön tuntemien niin kansan valitseman presidentin kuin kansan valitseman eduskunnan ja toimeenpanoelimenä hyvin merkittävän valtioneuvoston yhteistyö tulee sujumaan, niin tältä kokemukselta on hyvä koota valtiosäännöt yhdeksi kokonaisuudeksi.

Tietysti tärkeätä olisi, että kansalaiset myös tietäisivät, mitkä ovat heidän oikeutensa ja velvollisuutensa ja mitä kunkin valtioelimen pitää tehdä. Tällainen selkeys ei valitettavasti ole tosiasia nykyisen valtiosääntömme kohdalla, niin paljon se on muuttunut. Kun se on saanut juurensa jo hyvin kauan aikaa sitten, on aika modernisoida valtiosääntö kokonaan. Tätä seuraavaa askelta jäämme odottamaan.

Ed. Varpasuo: Arvoisa puhemies! Suomen valtiosääntöuudistus on ollut tavalla tai toisella esillä jo 1970-luvulta lähtien. Todelliset muutokset alkoivat kuitenkin vasta 80-luvun loppupuolella. Käsittelyssä oleva uudistuksen osa ylimpien valtaelinten valtaoikeuksien muuttamiseksi pohjautuu hyvin pitkälle oikeusministeriön kesäkuussa 91 asettaman valtiosääntötoimikunnan ehdotuksille, niin kuin valiokunnan varapuheenjohtaja äsken esittelypuheenvuorossaan totesi.

Tärkeimpänä ja kaikkien puolueiden hyväksymänä päämääränä on ollut eduskunnan aseman turvaaminen ja parlamentaaristen piirteiden vahvistaminen valtiosäännössämme. Kyse ei ole ollut pelkästään ulkoisten muutosten aiheuttamista paineista valtiosääntöömme, vaan eduskunnan aseman vahvistaminen on ollut jo parinkymmenen vuoden ajan esillä. Eduskunta ja erityisesti perustuslakivaliokunta ovat useaan otteeseen ilmaisseet kantanaan, että valtiosääntöämme on kehitettävä parlamentarismin hengessä.

Käsillä oleva lainsäädäntöehdotus ylimpien valtioelinten eräistä valtaoikeuksista ei merkitse luopumista vuoden 1919 hallitusmuotoon perustuvasta valtiosääntöperinteestä. Toteutuessaan ehdotus mahdollistaa kuitenkin merkittävästi nykyistä paremmat edellytykset eduskunnalle toteuttaa valtioneuvoston parlamentaarista kontrollia. Alkuperäiseenkin hallitusmuotoomme sisältynyt vaatimus, että hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta, tulee ehdotuksessa korostetusti esille. Ehdotus, jossa aloite pääministerin nimeämisestä tulee eduskunnalle itselleen, jatkaa parlamentarismin vahvistamiseksi sitä linjaa, joka aloitettiin jo viime vuosikymmenellä.

Hallituksen esitykseen sisältyy myös lukuisia muita ehdotuksia, jotka joko suoranaisesti tai välillisesti vahvistavat eduskunnan asemaa. Esi-

merkiksi eduskunnan lainsäädäntövalta tehostuu, kun nopeutetaan vahvistamatta jätetyn lain uutta käsittelyä. Vähintäänkin välillisesti eduskunnan asemaa vahvistaa se, että asetuksenantovalta ja osittain virkanimitysvaltaa siirretään tasavallan presidentiltä eduskunnan luottamusta nauttivalle valtioneuvostolle.

Virkanimitysvallan osalta perustuslakivaliokunta muutti osin hallituksen esitystä, koska ei voitu pitää suotavana, että tasavallan presidentin valta ulottuisi edelleen ulkoasiainministeriössä jopa osastopäällikön tasoisista nimityksistä päättämiseen.

Myöskään ei pidetty perusteltuna sitä, että ulkoasiainministeriötä koskevat asetukset olisi muista ministeriöistä poiketen antanut tasavallan presidentti. Muu johtopäätös olisi perustuslakivaliokunnan mielestä korostanut suotta tasavallan presidentin ulkoasiainvallan erilaisuutta verrattuna hänen muihin valtaoikeuksiinsa.

Käsiteltävänä oleva hallituksen esitys on johdonmukainen jatko tähän mennessä toteutetulle valtiosäännön uudistamistyölle. Uudistamistyö on ollut erittäin kattava, ja vastedes tuleekin keskittyä valtiosäännön sisäiseen johdonmukaisuuteen. Kuten valiokunnan varapuheenjohtaja jo totesi, perustuslakivaliokunta ehdottaa tavoitteeksi, että vuonna 2000 Suomen nykyiset perustuslait olisi koottu yhtenäiseen Suomen hallitusmuotoon. Kannatan lämpimästi tähän mennessä onnistuneen uudistustyön jatkamista ja nyt käsittelyssä olevan osauudistuksen toteuttamista.

Ed. Koskinen: Herra puhemies! Tämä ylimpien valtioelinten eräitä valtaoikeuksia koskeva lainsäädännön muutos on herättänyt laajahkoa poliittista peliä. Siinä poliittisessa pelissä on väitetty, että sosialidemokraatit olisivat lipsuneet perinteisiltä linjoiltaan, siirtyneet presidenttipuolueeksi ja ajavat pelkästään taktisista näkökohdista presidentille vahvempia valtaoikeuksia kuin muut puolueet. Jos mahdollisimman objektiivisesti koettaa syrjästä katsoen tilannetta arvioida, taitaa olla pikemminkin niin päin, että perinteiset vahvan presidentinvallan kannattajat keskustassa ja oikeistossa ovat pettyneet ja turhautuneet siihen, että maassa on nyt kolmatta kautta peräjälkeen sosialidemokraattinen presidentti. Tämä reilun kymmenen vuoden kausi on johtanut heidän puolellaan varsin jyrkkään linjanmuutokseen. Aikaisemmat vahvan presidentinvallan vaatijat ja vaalijat olisivat nyt viemässä Suomen presidentin kokonaan kulissihenkilöksi, marionetiksi suorastaan.

Sosialidemokraattien linjana hallitusmuodon muutosasiassa on ollut se, että pitkällä parlamentarismin linjalla vahvistetaan eduskunnan asemaa ja politiikan linjanmäärittelyssä myös eduskunnalle vastuunalaisen hallituksen toimintamahdollisuuksia. Presidentille kuitenkin tulee jättää selkeä asema ulkopoliittisen johtovallan käyttäjänä ja myös mahdollisimman selkeät toimintamahdollisuudet poliittisen kriisin laukaisijana, tasapainottavana voimana silloin, jos eduskunnassa ja poliittisessa järjestelmässä syntyy kriisitilanteita.

Tältä pohjalta olemme tehneet myös esityksemme hallituksenmuodostamismenettelystä, joka poikkeaa hallituksen esityksestä. Valitettavasti tätä kompromissimalliksi todettua esitystämme ei saatu perustuslakivaliokunnassa enemmistön kannaksi. Olemme lähteneet myös siitä, että mikäli tätä mallia ei hyväksytä, olisi parempi tyytyä nykyiseen järjestelmään toki sitä käytännössä kehittäen. Kehittämistä vaatii erityisesti menettelyn hitaus. Ovat ehkä liian kaavamaiset muotomenettelyt olleet käytössä. Presidentin toimesta on ensiksi nimitetty hallitustunnustelija ja vasta useiden viikkojen jälkeen hallituksen muodostaja.

Kahdella viime kierroksella on tullut kuvaan myös se, että eduskunnan puhemieheksi valitaan henkilö, jonka ei ole tarkoitettukaan toimivan vaalikautta puhemiehenä vaan pelkästään varmistavan puolueryhmänsä tukeva paino hallituksenmuodostamisprosesseissa. Tällainen poliittiseen käytäntöön huonosti sopiva piirre eli nimeltä mainiten Ilkka Suomisen ja Esko Ahon muutaman viikon puhemieskaudet eivät ole mikään suositeltava kehitystrendi. Tätä koskevat menettelymuutokset voidaan tehdä ihan ilman säännösten muuttamistakin.

Mutta siis olisi järkevää varsin harkiten tehdä tällainen vaikuttava muutos hallituksenmuodostamismenettelyyn. Nyt hallituspuolueissa ja osin oppositiossakin fiksauduttiin hyvin kiinteästi siihen malliin, joka Nikulan toimikunnassa oli valittu. Vaikka useat valtiosääntöoppineet hyvin varauksellisesti suhtautuivat siihen, miten tällainen eduskunnan suoraan toimittama pääministerivaali sopisi suomalaiseen poliittiseen järjestelmään, tällaiseen laajaan monipuoluejärjestelmään, siitä huolimatta sitä nyt on haluttu ajaa runtaten läpi.

Toki on mahdollista, että sekin malli toimisi, varsinkin niissä maissa, joissa on lähes kaksipuoluejärjestelmä tai sentapainen puoluelaitos, jossa joko entinen hallituspohja tai entinen oppositio-

pohja selkeästi voittaa vaalit, jolloin sen vastuulla on hallituksen muodostaminen. Se voi tapahtua hyvin parlamenttivetoisesti, ja siellä se on helpompaa kuin meidän oloissamme. Mutta näissäkin maissa, esimerkiksi Saksan liittotasavallassa, muuten hyvin vähäisin tai lähes olemattomin valtaoikeuksin varustettu liittopresidentti tekee muodollisesti liittokansleriehdotuksen liittopäiville. Meidän mielestämme näin tulisi Suomessakin olla. Presidentin keskeisenä vastuuna on huolehtia siitä, että maahan syntyy toimintakykyinen enemmistöhallitus. Tämän vastuunsa hän toteuttaa parhaiten toimimalla aktiivisesti juuri hallituksenmuodostamisprosessissa, sen liikkeelle laittamisessa.

Itse parlamentarismin käsitettä ja parlamentarisoida-verbiähän on keskustelussa käytetty ikään kuin kaiken pyhittävänä. Mutta jos tarkastellaan eri maiden tilannetta, parlamentarismin käsite saa kovin monenmoisia merkityssisältöjä. Sen ydin, että lainsäädäntövalta kuuluu eduskunnalle ja toimeenpanovaltaa käyttää suureksi osaksi eduskunnalle vastuunalainen hallitus, on saman tyyppinen kaikissa parlamentaarisesti johdetuissa maissa. Toimeenpanovallan tarkempi säätely ja toimivaltuuksien jako valtionpäämiehen ja hallituksen välillä on jo kovin monivivahteinen asia.

Professorien Hidén ja Saraviita Valtionsääntöoikeuden pääpiirteet -teoksessa kuvataan parlamentarismin ydinsisältöä seuraavasti: "Parlamentarismiin liittyvä poliittinen vastuu merkitsee siis sitä, että valtioneuvoston jäsen tai koko valtioneuvosto voi joutua eroamaan noudatetun politiikan tai tehdyn päätöksen johdosta. Parlamentarismin periaate johtaa käytännön päätöksenteossa siihen, että valtioneuvoston on tärkeitä asioita valmistellessaan ja asian päätösvaiheessa otettava huomioon eduskunnan enemmistön, eduskuntaryhmien ja niiden edustamien puolueiden, mielipiteet toimenpiteisiin vaikuttavana tosiseikkana. Näin kansanedustuslaitos ja välillisesti puolueet ja yhteiskunnan eturyhmät saavat vaikutusvaltaa toimeenpanovallan alalla. Perustuslaki ei kuitenkaan säädä täsmällisesti sitä, kuinka vahva ja minkälainen tämä vaikutusvalta on käytännössä. Parlamentarismi, eduskunnan luottamusvaatimus, on vaikeasti määriteltävä, epämääräinen ja kunkin ajankohdan poliittisen tilanteen mukaan vaihteleva kansanedustuslaitoksen enemmistön vaikutuskanava toimeenpanovallan käyttöön." — Tämä vaihtelevuus on todella voimakkaasti käynyt ilmi käydyssä keskustelussa.

Perustuslakivaliokunnan mietintöön jäivät erimielisiksi hallituksenmuodostamismenettelyn ohella osaksi presidentin ulkopoliittista toimivaltaa koskevat muutokset. Hallituksen esityksessä lähdettiin siitä periaatteesta, että ulkoasiainhallinnon alalla asetuksenantovallan, virkaannimittämisvallan ja tehtäväänmääräämisvallan alaan kuuluu piirteitä, joilla on yhtymäkohtia presidentin hallitusmuodon 33 §:n mukaisen ulkopoliittisen toimivallan kanssa. Hallituksen esityksen mukaan kuitenkin oli sekä nimittämisvaltaa että tehtäväänmääräämisvaltaa delegoitu presidentiltä valtioneuvostolle ja valtioneuvostolta ministeriölle. Vain ministeriön ylimpien virkamiesten nimittäminen ja tehtävään määrääminen sekä edustustojen päälliköiden tehtävään määrääminen jäivät siis hallituksen esityksen mukaan presidentin toimivaltaan.

Perustuslakivaliokunnan kannan mukaan presidentin ulkopoliittisten johtovaltuuksien siirrossa mentiin huomattavasti pidemmälle.

Ensinnäkin käytännön organisointia koskevat muutokset tehtiin enemmän valtioneuvostolle kuuluviksi, poistettiin vaatimus, että ulkoasiainhallinnon organisaatiosta määrättäisiin nimenomaan presidentin asetuksella; siihen siis riittää valtioneuvoston asetus. Sitä henkilökohtaisesti pidän hyväksyttävänä, ja se lähentää hallinnon käytännön toimintatapojen osalta ulkoministeriötä muihin ministeriöihin.

Nimitysvallan osalta perustuslakivaliokunnan enemmistön kanta ei ole johdonmukainen. Edustustojen päälliköt eli suurlähettiläät nimittäisi presidentti, mutta keskeisissä poliittisissa sisältökysymyksissä heidän esimiehinään käytännössä toimivat ulkoministeriön osastopäälliköt jäisivät valtioneuvoston nimitettäviksi. Siinä tulisi ristiriita esiin. Toimivaltainen viranomainen perustuslakivaliokunnan enemmistön mukaan osastopäällikköjä nimitettäessä olisi valtioneuvosto eikä presidentti.

Asialla on välitön yhteys presidentin ulkopoliittiseen toimivaltaan, koska esimerkiksi poliittisen osaston päällikkö kuuluu virkansa puolesta jäsenenä Euroopan unionin jäsenvaltioiden poliittisten osastojen päälliköistä koostuvaan poliittiseen komiteaan. Tämä yhteys unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan toisaalta ja presidentin hallitusmuodon 33 §:n mukaiseen ulkopoliittiseen johtovaltaan edellyttäisi, että vähintäänkin poliittisen osaston päällikön määräisi tehtävään presidentti. Kun toisaalta ei ole mitään perusteita tehdä jakoa eri osastojen välille, kaikin tavoin luonnollista olisi ollut säätää, että presi-

dentti edelleen nimittäisi osastopäällikkötason virkamiehet kauttaaltaan ulkoministeriössä. Tätä koskeva muutosehdotus tullaan tekemään toisessa käsittelyssä.

Välissähän näytti myös siltä, että perustuslakivaliokunnan enemmistö olisi halunnut upseerinimityksiä politisoida tai ainakin periaatteessa mahdollistaa upseerien nimitysvallan siirtymisen joko valtioneuvostolle tai suuremmassa määrin puolustusvoimien sisällä tapahtuvaksi. Mutta lopullisessa käsittelyssähän sai enemmistön taakseen se linja, että tältä osin hallitusmuodon säännösten asiallinen sisältö pysyy ennallaan eli upseerien nimittäminen säilyi tasavallan presidentillä.

Esityksen jatkovaiheiden kannalta olisi toivottavaa, että löytyisi laajempi poliittinen konsensus siitä, mitä tahdotaan ja miten edetään. Onneksi perustuslakivaliokunnassakin saavutettiin yksimielisyys siitä, että tulevalla vaalikaudella tulee laatia valtiosääntö 2000 -esitys, koota yhteen hallitusmuodon ja valtiopäiväjärjestyksen nyt rikkinäisiä normistoja ja samalla siirtää erityisesti valtiopäiväjärjestyksen puolelta tavallisen lainsäädännön tasolle yksityiskohtaisia menettelytapamääräyksiä. Jo tulevissa hallitusneuvotteluissa ja seuraavan vaalikauden alkutaipaleella on näytettävä tietä valtiosäännön kokonaisuudistukselle ja modernisoimiselle. Siinä yhteydessä toivottavasti lopultakin löytyy myös hyvin laajan yksimielisyyden saavuttava malli hallituksenmuodostamismenettelyssä, joka valitettavasti siis tässä esityksessä on jäänyt erimieliseksi.

Ed. Zyskowicz (vastauspuheenvuoro): Arvoisa herra puhemies! Ed. Koskinen totesi, että aiemmat vahvan presidentinvallan kannattajat keskusta ja kokoomus ovat kantojaan tässä suhteessa tarkistaneet noin kymmenen vuotta sitten. Ed. Koskinen, tämä pitää paikkansa. Näin on todellakin tapahtunut mutta ei siksi, kuten te väititte, että on turhauduttu tai petytty siihen, että maahan on tullut sosialidemokraattisia presidenttejä, vaan yleiset olosuhteet maassa ja käsitykset valtionpäämiehen asemasta ovat kovasti muuttuneet presidentti Kekkosen kaudesta siirryttäessä presidentti Koiviston kauteen. Voin sanoa, että jos asiaan presidentit vaikuttivat, he vaikuttivat nimenomaan sillä tavoin, että Koivisto omalta osaltaan rohkaisi parlamentaaristen piirteiden vahvistamista meidän valtiosäännössämme ja vaikutti puolueiden, muidenkin kuin mainittujen puolueiden, kantoihin.

Sellaista soutamista ja huopaamista, ketteryyttä ja notkeutta, jota sosialidemokraatit ovat osoittaneet kantojensa tarkistamisessa valtiosääntökysymyksiin, eivät kuitenkaan keskusta ja kokoomus ole kyenneet osoittamaan. Kun sosialidemokraatit näköjään pitävät tietynlaisena johtoajatuksena suhtautumisessa valtiosääntökysymyksiin sitä, että he haluavat tukea nykyistä tasavallan presidenttiä Martti Ahtisaarta, suosittelisin, ed. Koskinen, että tukisitte presidentti Ahtisaarta tässäkin asiassa tukemalla tätä hallituksen eli presidentti Ahtisaaren antamaa lakiesitystä.

Ed. Varpasuo (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Koskinen esitti arvioita, että jotkut olisivat haluamassa presidenttiä kulissihenkilöksi, suorastaan marionetiksi. Ainakaan valiokunta ei missään keskusteluvaiheessa tämän tyyppistä keskustelua käynyt, vaan nimenomaan korosti presidentin roolia merkittävänä valtioelimenä. Oikeastaan keskusteluissa tulee esiin se, että halutaan säilyttää presidentin oma valtioelinrooli nimenomaan niin, että presidentti on reservi, kriisien laukaisija, niin kuin ed. Koskinenkin sanoi, joka on jotakin normaalin käytännön lisäksi ja jonka ei tarvitsekaan kaikessa päivänpolitiikassa olla niin paljon mukana kuin valtioneuvoston ja eduskunnan.

Itse asiassa hallituksen esityksen mukainen hallituksenmuodostamismenettely todella kertoo siitä parlamentarismin vahvistamisesta, jota omassa puheenvuorossani myös esitin. Olisi aika mielenkiintoista, että hallitus kyettäisiin muodostamaan, jos eduskuntaryhmät ja parlamentin jäsenet eivät voisi sitä omissa neuvotteluissaan ja omalla äänestysmenettelyllään ratkaista.

Mitä tulee ulkoasiainministerin nimitysoikeuteen, olisi aika mielenkiintoinen tilanne, että tasavallan presidentti nimittäisi osastopäälliköt ulkoasiainministeriöön. Olisi mielenkiintoista sitten miettiä sitä taustaa vasten, mikä on ulkoministerin rooli eduskuntaan päin. Itse pelkäisin, että vähän ajan päästä olisi tilanne, että ulkoministeri ei olekaan vastuussa tai eduskunta ei voi mittauttaa ulkoministerin luottamusta, kun ulkoministeri itse ei hallitse edes omaa ministeriötään eikä nimitä sen keskeisiä virkamiehiä.

Ed. Häkämies (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Ei kai tässä mihinkään pääse siitä, että joudutaan toteamaan, että näinkin tärkeissä asioissa se, kuka tällä hetkellä presidentin tehtävää hoitaa, on vaikuttanut sosialidemo-

kraattisen puolueen kantoihin. Tämä on surullista, sinänsä ehkä jollain lailla ymmärrettävää, mutta kuitenkin surullista sen takia, että kyllähän tämä johtaa siihen, että eduskunta tätä kautta ja tässä tapauksessa tietty eduskuntaryhmä väheksyy omaa valtaansa, kun se on valmis kuuntelemaan ohjeita ulkoapäin.

Siihen olen tyytyväinen sinänsä, että lain yhteydessä tätä ei enää kiireellisenä haluttu yrittää voimaan, koska mielestäni mitään sellaista syytä ei ole olemassa, vaikka poliittista tahtoa olisikin, että tämä nyt olisi pitänyt hyväksyä kiireellisenä. Sinänsähän ed. Koskinen kuuluu tässä asiassa kuitenkin SDP:n maltilliseen siipeen, joka ainakin auttavasti kuitenkin yrittää löytää myös eduskunnalle jotain roolia näissä asioissa. Ryhmässähän on myös henkilöitä, jotka ovat valmiita eduskunnalta oikeastaan kaiken vallan ja roolin näissä asioissa viemään.

Ed. V ä h ä n ä k k i (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Kyllä ed. Koskinen varsinaisessa puheenvuorossaan hyvin ilmaisi juuri, mikä on motiivina eritoten vanhalla kuningaspuolueella kokoomuksella heittäytyä niin demokraattiseksi, niin demokraattiseksi. Se osoittaa vain, että ollaan huonoja häviäjiä presidentinvaalitaistelussa ja vallitsee pelko siitä, että todellakin sosialidemokraateista lähtöisin oleva presidentti istuu meillä ensi vuosikymmenen puoleenväliin eli mitä todennäköisimmin kaksi kautta.

Mitä tulee takinkääntöön, niin todellakin kuningasta tähän maahan havitellut vanhasuomalainen puolue, joka oli aatteellinen edeltäjä ed. Zyskowiczin johtamalle eduskuntaryhmälle, on kääntänyt takkinsa. Mitä tulee sosialidemokraattien väitettyyn takinkääntöön, me otamme huomioon sen, että kansa on valinnut presidentin. Me emme ole välittömästi vähentämässä ja pilkkomassa hänen valtuuksiaan. Se olisi samaa kuin pilkkaisimme kansaa. Sitä paitsi jos olisi entinen valintasysteemi maahan jäänyt, olisimme pitäneet parhaimpana kehittää sitä niin, että eduskunta valitsee presidentin, jolloin olisi varsin hyvin voitu rajoittaa hänen valtaoikeuksiaan aivan niin, kuin ed. Zyskowiczin mallimaana usein esiin tuomassa Saksan liittotasavallassa, jossa liittopäivät valitsevat liittopresidentin, jolla ei ole valtuuksia lainkaan.

Ed. K o s k i n e n (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Mielenkiintoisesti kokoomukselta tulee täysin ristiriitaisia evästyksiä. Ed. Zyskowicz toivoi, että esittäisimme tukemme presidentti Ahtisaarelle toteuttamalla hänen antamansa esityksen linjan niin hallituksenmuodostamismenettelyssä kuin joissakin muissakin kohdissa, ilmeisesti esimerkiksi hallituksen esityksien antamismenettelyssä, jossa poikkesimme siitä hallituksen esityksestä, jonka presidentti ja hallituspuolueet, kokoomus muiden muassa, olivat tehneet. Niissä poikettiin nimenomaan parlamentarismia tukevaan suuntaan.

Toisaalta ed. Häkämies väitti, että sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä kuuntelisi joitakin ulkopuolisia, lähinnä kai hän viittasi presidenttiin. Tässä tilanteessahan me tosiaan olemme täysin itsenäisesti viitoittaneet linjamme, joka poikkeaa merkittävissä kohdin siitä hallituksen ja presidentin eduskunnalle antamasta esityksestä, joka käsittelyn pohjana on.

Ed. Zyskowicz väitti, että sosialidemokraatit olisivat väkkäränä käännelleet kantojaan. Tästähän ei ole kysymys. Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän linjat ovat olleet kaiken aikaa hyvin selkeät. On ollut erimielisyyttä eräissä kohdin, joissa sosialidemokraattien edustaja komiteatyöskentelyssä ei ole ehkä ollut samaa mieltä kuin puolueen eduskuntaryhmä tai itse puolue hyvinkin merkittävissä kysymyksissä. Mutta se ei suinkaan merkitse sitä, että sosialidemokraattien ajamat linjat olisivat taipuilleet.

Yhdyn ed. Zyskowiczin presidentti Koivistolle esittämiin kiitoksiin.

Lopuksi ed. Varpasuolle: Onko tällä hetkellä ulkoministerin johtovalta ulkoministeriössä ollut täysin kyseenalainen ja riittämätön, kun presidentin nimitysvalta ulottuu paljon alemmaksi kuin esityksessä?

T o i n e n v a r a p u h e m i e s (koputtaa): Kaksi minuuttia!

Ed. U k k o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Näkki voi olla oikeassa siinä, että täällä eduskunnan oikealla puolella on huonoja häviäjiä, (Ed. Vähänäkki: Pitää kutsua oikealla nimellä!) mutta kyllä eduskunnan vasemmalla puolen on huonoja voittajia. Asia on myös näin. Kun tätä keskustelua on seurannut ja maailmanmenoa katsellut, voi sanoa, että meillä olisi aivan toisenlainen järjestelmä ja oltaisiin aidossa parlamentaarisessa, eduskuntakeskeisessä, järjestelmässä, jos nuo kamalat kuningasmieliset olisivat aikoinaan voittaneet.

Vaan kun eivät voittaneet ja tasavaltalaiset voittivat, niin tässä me nyt olemme kahden järjes-

telmän systeemissä, joita on näköjään aika vaikea sovittaa yhteen tasapainoiseksi järjestelmäksi, kun päivänpolitiikka sotkeutuu tähän kysymykseen. Päivänpolitiikka ei ehkä tähän seuraavan hallituksen muodostamiseen nyt sotkeudu, koska kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että asia täytyy hoitaa ensi vaalien jälkeen samalla tavalla kuin ennenkin. Mutta neljän vuoden päästä, 99, on eduskuntavaalit ja vuonna 2000 on presidentinvaalit, ja tähän sosialidemokraattien kanta kytkeytyy.

Toinen varapuhemies (koputtaa): Kaksi minuuttia!

Ed. Zyskowicz (vastauspuheenvuoro): Arvoisa herra puhemies! Ed. Vähänäkki muisteli aikoja, jolloin kokoomus kannatti kuningaskuntaa, ja väitti, että kokoomus on niistä ajoista kääntänyt takkinsa. Voin tehdä tunnustuksen, ed. Vähänäkki, näin on todellakin käynyt. Kokoomus ei enää kannata kuningasta Suomeen, toivottavasti eivät myöskään sosialidemokraatit. Myös lähempänä historiassa olemme tarkistaneet kantojamme valtiosääntökysymyksiin. Kuten jo mainitsin ja kuten ed. Koskinen ihan oikein sanoi, niin 80-luvulla kokoomuksessa ja aika paljon muutenkin tässä maassa valtiosääntönäkemykset kehittyivät. Se liittyi mm. presidentin vaihdokseen ja muutoinkin tietyllä tavalla uuteen aikaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Ei siinä ole mitään pahaa, että on tarkistettu kantoja, on otettu uusia kantoja.

Se, mistä olen sosialidemokraatteja kritisoinut, on se, että sosialidemokraattien kantojen tarkistus on päivä- tai viikkokohtaista ja tuntuu olevan hyvin sidoksissa kulloinkin presidentinvaalin tulokseen, ja niin selvä linkitys tuntuu olevan siihen, mikä oli presidentinvaalin tulos ja mikä on tämän tuloksen mukaisesti valitun presidentin oma näkemys. Tähän liittyy tämä kantani; kun sosialidemokraatit tuntuvat valtiosääntökysymyksissä omaksuneen johtolangaksi sen, että tuetaan nykyistä tasavallan presidentti Martti Ahtisaarta, siksi suosittelen, että tukisitte häntä tässä asiassa siten, että tukisitte hänen antamaansa esitystä, enkä nyt tarkoittanut mitään yksittäistä yksityiskohtaa vaan sitä kokonaisuutta, joka kolmannessa käsittelyssä on jonkin ajan kuluttua äänestyksessä ja jonka käytännössä keskeisin kohta on kuitenkin hallitusmuodon 36 §. Se on, ed. Koskinen, siitä voinemme olla yhtä mieltä, kuitenkin ydinasia käytännön kannalta tässä uudistuksessa.

Mitä tulee ed. Vähänäkin näkemykseen, että kun kansa on valinnut tasavallan presidentin, siitä seuraisi se, että ei saa presidentin valtaoikeuksia muuttaa, siihen en ehdi nyt vastata.

Toinen varapuhemies (koputtaa): Kaksi minuuttia!

Ed. Vähänäkki (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Jätän väliin ed. Ukkoselle ajattelemani vastauspuheenvuoron, mutta kun hän näyttääkin tulleen tänne, olisin hänelle todennut, että varmasti hänen aatteellinen esi-isänsä, jolta tosin en paljon yhtymäkohtia löydä ed. Ukkoselle, nimittäin Ståhlberg, oli näitä lakeja laatimassa ja suurelta osin laatikin ne, joita tässä ollaan muuttelemassa. Samalla tavalla kuin ed. Koskinen paheksun ed. Häkämiehen vihjailua, että me otamme ohjeita jostakin tasavallan presidentin residenssistä. Hän varmaan muistelee niitä aikoja, kun Suomen keskusta kävi tavan takaa siellä kysymässä ja välillä myös erään suurvallan lähetystössä.

Sosialidemokraatit ovat perustuslakivaliokunnan käsittelyn yhteydessä toistuvasti ja jatkuvasti esittäneet kompromissia, mutta kokoomuksen tahdosta eivät hallituspuolueet ole siihen lähteneet. Keskustasta huomasimme selvästi, että siellä oli tähän halukkuutta, mutta kun kokoomuksen presidenttiehdokas ei päässyt edes toiselle kierrokselle, tosin ei keskustankaan, mutta kuitenkin pääsi lähempänä keskustaa oleva ehdokas, tietysti se harmittaa pitempäänkin.

Kun katsomme tätä valiokunnan mietintöä ja siinä olevia vastalauseita, niin kyllä tässä nyt vähän liian kova meteli on nostettu siitä, että sosialidemokraatit ovat muka vahvasti presidenttivaltaisia katselen meidän esittämiämme eroja. Osastopäällikön nimityskysymys selkeimmin poikkeaa muiden esityksistä.

Toinen varapuhemies (koputtaa): Kaksi minuuttia!

Ed. Vähänäkille huomautan, että edustajia kuuluu kutsua sillä sukunimellä, mikä on. Ed. Ukkola ei ole ed. Ukkonen, vaan ed. Ukkola.

Ed. Ukkolalle: Täällä ei ole ed. Näkkiä, vaan ed. Vähänäkki.

Ed. Koskinen (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Sosialidemokraatit eivät hae valtiosääntöpoliittista linjaansa siitä, mitä mieltä kulloinenkin presidentti on, kuten ed. Zyskowicz väitti, vaan haluamme tukea demokratiakehitys-

tä Suomessa. Tavoitteena pitää olla mahdollisimman tasapainoinen järjestelmä, jossa kansanvalta välittyy eduskunnan kautta lainsäädäntöja budjettivaltana mahdollisimman tehokkaasti, osaksi presidentin kautta ennen kaikkea ulkopoliittisena toimeenpanovaltana, ja näiden ylimpien valtioelinten välillä tulee olla selkeä työnjako. Tärkeätä on juuri se, että kansan ääni kuuluu molempien kautta, huomattavasti painokkaammin tietysti eduskunnan kautta, mutta tietyillä toimintalohkoilla myös presidentillä täytyy itsenäistä päätösvaltaa säilyttää.

Ed. Zyskowicz (vastauspuheenvuoro): Arvoisa herra puhemies! Äskeisessä vastauspuheenvuorossa en todellakaan ehtinyt vastata ed. Vähänäkille siihen näkemykseen, että kun kansa suoraan on valinnut tasavallan presidentin, niin hänen valtaoikeuksiensa tarkistaminen ei ole paikallaan.

Ensinnäkin hoetaan useammassakin yhteydessä, että meillä nyt on suora kansanvaali ja kansa valitsee presidentin. Ensimmäisenä on kysyttävä, kuka valitsi Mauno Koiviston tasavallan presidentiksi, kuka valitsi Urho Kekkosen tasavallan presidentiksi. Kyllä Suomen kansa myös nämä presidentit ja heidän edeltäjänsä valitsivat, lukuun ottamatta Ståhlbergia, jota kansa ei valinnut. Hokema siitä, että kun nyt meillä on välitön kansanvaali, niin nyt meillä on kansan valitsema presidentti, ja eräänlainen vastakkaispäättely siitä, että sitä ennen meillä oli jonkun muun, kuin Suomen kansan valitsema presidentti, ei mielestäni ole kohdallaan.

Toinen näkemys on, että kun on välittömästi kansan valitsema presidentti, niin siitä seuraisi se, että presidentin valtaoikeuksia ei tulisi vähentää. Mihin se perustuu? Tähän asti meillä on ollut valtakunnassa konsensus siitä, että kun suora kansanvaali on omiaan korostamaan presidentin auktoriteettia ja sitä kautta hänen tosiasiallista asemaansa, on aivan oikein ja rinnan vaalitapauudistuksen kanssa karsia presidentin valtaoikeuksia, jotta tietyllä tavalla tasapainotettaisiin sitä vaikutusta, mikä vaalitapauudistuksella on. Tästä on vallinnut hyvin laaja yhteisymmärrys. Koko 80-luku tästä puhuttiin ja myös käytännössä on näin toimittu.

Nyt sitten ed. Vähänäkki ottaa aivan kuin vastakkaisen kannan, että kun presidentti on suoraan valittu, hänen valtaoikeuksiinsa ei saa puuttua. Kyllä eduskunnalla valtiosäännön mukaan on kompetenssi kometessi edelleenkin riippumatta siitä, että presidentti valitaan suoralla kansanvaalilla. Tässä mielessä on ihan paikallaan ja myös täysin legitiimiä, että eduskunnassa näitä valtaoikeuksia edelleenkin tarkastellaan.

Ed. Nikula: Arvoisa puhemies! Meikäläisessä valtiosääntöperinteessä voidaan erottaa kausia, jolloin uudistuksista on oltu hyvin erimielisiä, ja toisaalta ajanjaksoja, jolloin aika suurella yksimielisyydellä on saavutettu lainsäädäntöratkaisuja.

Ensimmäinen suuri erimielisyyskausi oli tietysti itsenäistymiseen liittyvä hallitusmuototaistelu. Parin vuoden aikana eduskunta äänesti lepäämään kaikkiaan neljä hallituksen esittämää hallitusmuotoehdotusta. Loppujen lopuksi ed. Ritavuoren lakialoitteen johdosta onnistuttiin säätämään hallitusmuoto.

Valtiosääntöuudistus aloitettiin meillä 70-luvulla ja päädyttiin hyvin riitaiseen lopputulokseen. Valtiosääntökomiteat laativat hyvin mittavat ja perusteelliset mietinnöt, mutta jokseenkin jokaisesta yksityiskohdasta äänestettiin, kuitenkin niin että eri vaihtoehtojen takana oli suhteellisen iso enemmistö. Ongelmana oli, että enemmistön kokoonpano aina asiakohdittain vaihteli. Kun presidentti Kekkonen sanoi julkisuudessa, ettei hän ymmärrä oikeastaan, mitä vitsiä koko asiassa on, se lopahti.

80-luvulla asiat sitten lähtivät liikkeelle. Valtiosääntöuudistuksessa pitkään mukana ollut kansleri Kauko Sipponen, valtiosääntökomitean pääsihteeri, totesi perustuslakivaliokunnassa, että jos tämä esitys nyt tulee hyväksytyksi, niin oikeastaan kaikki se, mitä valtiosääntökomiteassa tavoiteltiin, on tullut toteutettua.

Tavallaan 80—90-luvun sirpaleinen uudistaminen on johtanut ajatukseen siitä, että tarvitaan perusteellinen valtiosääntö 2000 -hanke. Sitä jo valtiosääntötoimikunta sen verran tutki, että me katsoimme valtiopäiväjärjestyksessä olevat säännökset siinä mielessä, mitkä niistä ovat perustuslain tasoisia ja kuuluisivat Suomen perustuslakiin ja mitkä ovat sen tasoisia, että ne voidaan jättää eduskunnan työjärjestyksen tai mahdollisesti sitä alempienkin säädösten varaan. Havaittiin, että tällainen jako on suhteellisen nopeasti tehtävissä.

Varsinaisesti valtiosääntö 2000 -hanke nousi esiin pitkäaikaisen pääministerin Kalevi Sorsan puheesta jo pari kolme vuotta sitten, ja sitä on toistettu niin, että nyt perustuslakivaliokuntakin on tehnyt esityksen, ja on toivottavaa, että näin voidaan edetä.

Arvoisa puhemies! Käsillä olevan esityksen tavoite on täällä jo usean ja hyvin eri mieltäkin olevan edustajan suulla tullut todetuksi: Pyritään tasapainottamaan kahden suoraan kansalta valtuutuksensa johtavan valtioelimen valtaoikeuksia niin, että parlamentarismin periaate toteutuu käytännön hallitustyön ratkaisuissa. Se merkitsee tietysti sitä, että eduskunta eri säännöksissä todetaan ylimmäksi vallankäyttäjäksi, kuitenkin niin, että 200 kansanedustajan kollegio kykenee parhaimmillaan vain valvomaan vallankäyttöä, ei suinkaan olemaan päivittäisissä ratkaisuissa vaikuttajana eikä oikeastaan aloitteentekijänäkään, vaan eduskunnan tehtävänä on seurata hallituksen työtä, tarkastaa sen tänne lähettämät esitykset ja hyväksyä tai hylätä ne, niin kuin on mm. tänäänkin tässä istunnossa käynyt, ja myös valvoa valtion varainkäyttöä. Kansanedustuslaitoksen pyhimpiä oikeuksia on verotuksesta päättäminen ja siihen liittyvä oikeus valvoa, mihin ihmisten yhteisiä varoja käytetään.

Kiistakysymykseksi tässä nyt oikeastaan nousi pääministerin nimittämismenettely. Sen yksityiskohdat ovat täällä tulleet aika selvästi esille. Jos kerran eduskunta voi minä päivänä tahansa oikeastaan evätä hallitukselta luottamuksen, mikä johtaa automaattisesti hallituksen eroamiseen, olisi tietysti hyvin outoa, ettei eduskunta pystyisi myöskään hallituksen kokoamista omalta osaltaan tekemään.

Täällä on viitattu sosialidemokraattien perustuslakivaliokunnassa tekemään kompromissiesitykseen. Sen ideahan oli, että eduskunta päättäisi pääministerin, mutta aloitteen henkilöstä tai sen henkilön nimen tänne toisi tasavallan presidentti. Tämä ehdotus kuului: "Pääministerin valitsemiseksi tasavallan presidentin tulee puhemiestä ja kaikkia eduskuntaryhmiä kuultuaan nimetä pääministeriehdokas ja ilmoittaa tästä eduskunnalle." Tämän hallituksen esityksen perusajatus on se, että vain antamalla eduskunnalle oikeus ja velvollisuus vaalien jälkeen ja tarvittaessa muulloinkin selvittää tulevan hallituksen parlamentaarinen pohja, mieluiten tietysti enemmistö, myös hallitustyön keulakuva, varmistetaan, että ihmisten vaaleissa antama kannatus eri puolueille, sen jakautuminen ja vaalien tulos suoraan vaikuttaa hallitustyöhön.

Tunnettu tosiasia on, että sodan jälkeen Suomessa aika moneen kertaan vaalien tulos ei niin suoraan näkynyt hallituksen muodostamisessa kuin selvästi tuloksesta oli luettavissa. Yhtä selvää tietysti on, että merkittävimmin tähän tilanteeseen vaikutti juuri se, että tasavallan presidentillä on niin merkittävä rooli hallituksen muodostamisessa. En halua väittää, että siitä olisi koitunut huonoja tai kansan kannalta onnettomia seurauksia hallitustyössä, mutta kyllä se esimerkiksi suomalaisten ja Suomen poliittisen järjestelmän uskottavuutta sekä kansalaisten omassa piirissä että myös kansainvälisten kumppaniemme silmissä selvästi heikensi. Tässä mielessä presidentti Ahtisaaren allekirjoittamassa hallituksen esityksessä lähdetään siitä, että eduskunta on tässä menettelyssä aloitteellinen.

Esitin perustuslakivaliokunnassa, että sosialidemokraattien kompromissi olisi korjattu vähän paremmaksi ja kirjoitettu niin, että pääministerin valitsemiseksi puhemiehen tulee tasavallan presidentin kanssa neuvoteltuaan ja kaikkia eduskuntaryhmiä kuultuaan nimetä pääministeriehdokas ja ilmoittaa tämä eduskunnalle. Eli tämä olisi käännetty, koska tässähän säännösten mukaan jää jossain määrin käytännön varaan, miten menetellä. Me tiedämme, että puhemiehen vaalissakin eduskuntaryhmissä käymme keskustelun ja sitten tänne tullaan jokseenkin selvin pasmoin. Olisi varmasti hyvä, ja niin käytännössä varmasti tapahtuu, jos tämä esitys toteutuu, että puhemies on se, joka käynnistää neuvottelut. Hän varmasti koko ajan joutuu informoimaan tasavallan presidenttiä, koska presidentti olisi se pääministerin nimeäjä, joka tarttuisi asioihin, jos eduskunta epäonnistuu oman valtuutensa käytössä. Varmasti tasavallan presidentti kuulisi eduskuntaryhmiä ja myös niitä, jotka ryhtyvät hallituspohjasta lähemmin neuvottelemaan. Eli koko tämä käytäntö, jolla presidentti on informoitu ja selvillä siitä, miten hallitus on muodostumassa — hallituksestahan tulee hänen tärkein neuvonantajansa ja työtoverinsa — tietysti säilyy.

Mutta ehkä voisi olla paikallaan todeta säännöksissä, miten ehdotus tänne tulee. Parasta tietysti olisi, että puhemiehen ehdotuksesta äänestettäisiin avoimesti, jolloin tuleva hallituspohja näkyy saman tien tuossa taululla. Mitään estettä ei ole sille, jos tämä esitys hyväksytään, että näin myös tulee tapahtumaan. Sitä ei ole vain haluttu kirjoittaa säännöksiin, koska poliittisen prosessin ohjaaminen perustuslain säännöksillä ei ole mielekästä eikä tarpeellista. Tärkeintä on aina, että lain säännöksissä osoitetaan, miten syntyneet kriisit, kiistat tai epätietoisuudet, ratkaistaan, mutta sitä, miten poliittisessa elämässä toimitaan, minkälaisia neuvotteluasetelmia ja muita syntyy, perustuslain säätäjän ei tarvitse kirjoittaa näkyviin.

Arvoisa puhemies! Tästäkin ongelmasta tietysti on jollakin tavoin selvittävä. Minusta on nyt viisasta äänestää perustuslakivaliokunnan mietinnön pohjalta tämä perustuslain teksti selväksi ja sitten katsoa, mikä on tilanne, kun eduskunta vaalien jälkeen kokoontuu. Mahdollisen vaalituloksen ja siinä syntyneiden poliittisten asetelmien johdosta spekulointi, esityksen vesittäminen tai kompromissaaminen ei ole perusteltua. Olen aikanaan ollut lainvalmistelijana yli 15 vuotta, ja esimieheni Antti Kivivuori aina varoitti, ettei koskaan pidä tehdä kaksinkertaista kompromissia. Pitää valmistaa sellainen esitys, joka on kaikin puolin mahdollisimman hyvä, ja ottaa vallitsevat realiteetit huomioon. Mutta se, että ylihuomenna saattaa vielä tapahtua jotakin, joka voi vaikuttaa esityksen sisältöön ja jonka takia vielä tehdään yksi kompromissi, ei ole hyvää politiikkaa. Meillä on hyvin suuri määrä erilaisia vaihtoehtoja valittavana sitten vaalien jälkeen, jos tämä asia ei luontevasti löydä ratkaisua nyt päätettävän esityksen pohjalta.

Arvoisa puhemies! Vielä lopuksi ulkoasiainministeriöstä. Jos lukee sodan jälkeisen lähihistorian poliittisia muistelmia, viittaan nyt lähinnä Max Jacobssonin kirjoihin, voidaan havaita, että kyllä ulkoasiainministeriön korkeiden virkamiesten ja tasavallan presidentin suhde on ollut hyvin läheinen. Se on ollut sellainen, että aina eivät nämä virkamiehet ole ulkoasiainministeriötä informoineet siitä, että ovat käyneet suoria keskusteluja tasavallan presidentin kanssa, ja ne keskustelut eivät ole olleet mitään ohimeneviä juttuja, vaan siellä on luotu Suomen ulkopolitiikan linjaa esimerkiksi siitä, mitä tuli molempien Saksojen tunnustamiseen ja muuhun vastaavaan. Tämähän merkitsee sitä, että eduskuntaa ja sitä kautta Suomen kansaa ei ole informoitu näistä asioista.

Pienenä yksityiskohtana voin mainita, että Veckojournalen-lehdessä 50-luvulta luin tasavallan presidentti Kekkosen haastattelun, jossa haastattelija, kun hän meni presidentin virkahuoneeseen, joutui ensimmäiseksi vastaamaan kysymykseen, jonka presidentti esitti: Sanoiko Karjalainen mitään? Ja kun toimittaja sanoi, että ei sanonut, niin presidentti sanoi, että oikein hyvä asia. Tämä osoittaa, miten tavallaan parlamentaarinen asetelma on syrjäytetty. Tiedetään, että tasavallan presidentti Mauno Koivisto lopetti nämä keskustelut. Siinäkin on Koiviston juhlakirjassa pieni varaus: Pääsääntöisesti hän lopetti nämä keskustelut.

Ongelmana ei ole se, että presidentti saa kaikkea informaatiota, mitä hän tarvitsee, vaan ongelmana on se, että koko ajan on myös parlamentaarisesti vastuullisen ministeristön tai ainakin ministerin tiedettävä, mitä ratkaisuja on ehkä valmisteltavana. Tämän koko esityksen perusajatus on säilyttää tasavallan presidentillä itsenäisen harkintavallan ja toimijan mahdollisuus, mutta luoda sellainen menettely, jossa presidentti käyttää valtaansa yhdessä eduskunnalle vastuullisen valtioneuvoston kanssa. Vain sillä tavoin saadaan parlamentarismin sävel soimaan koko ylimmässä vallankäytön kentässä.

Ed. U k k o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Nikula esitti mielestäni aika hyvän välitysesityksen puheenvuorossaan siitä, millä tavalla olisi voitu saada itse asiassa tämä laki kiireellisesti voimaan. Se mielestäni ehkä parista seikasta johtuen, joihin palaan tarkemmin puheenvuorossani, olisi ollut hallituksen esitystäkin parempi, mutta ilmeisesti poliittisista syistä puhemiehen aktiivinen rooli pääministerin valinnassa ei sopinut.

Kuitenkin ed. Nikulan puheenvuoron perusteella hallituksen muodostaminen, jos pääministerin valinta joskus tulee eduskunnan piiriin, jää poliittisen käytännön varaan, jota ei sinänsä voi lailla ohjailla. Mutta puhemiehen rooli ed. Nikulan välityssuunnitelmassa korostuisi, mikä mielestäni olisi sikäli tärkeää, että puhemiehellähän on nytkin hallitusmuodon mukaan oma roolinsa hallituksen muodostamisessa ja pääministerin nimittämisessä. En ymmärrä, miksi tämä ei tullut perustuslakivaliokunnassa vakavasti pohdittavaksi. Toivon, että ed. Laine puheenvuorossaan selvittäisi tätä asiaa, mikäli mahdollista.

Ed. V ä h ä n ä k k i (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Minä annan täyden tunnustuksen ed. Nikulalle hänen toiminnastaan Nikulan toimikunnan johdossa ja myös sen toimikunnan työlle. Mutta toistan sen, minkä ed. Koskinen totesi eräässä vastauspuheenvuorossaan tänään, että välttämättä ei ole niin, että riittävän selkeä konneksiteetti olisi ollut siellä olleen sosialidemokraatin ja sosialidemokraattisen puolueen johdon ja eduskuntaryhmän kanssa.

Edelleen olisin kiinnittänyt huomiota ed. Nikulan puheenvuorossaan esiin tuomaan kiireeseen ja siihen, miten asiassa edetään. Mielestäni on erinomainen asia se, mitä luulen tapahtuvan tätä asiaa seuraavan kerran käsiteltäessä, että tulee melko varmasti esiin se päätösesitys ja pää-

tös, että tämä lakinippu käsitellään normaalijärjestyksessä. Silloin uusi eduskunta voi asiaa perusteellisemmin harkita, ettei — niin kuin Ahon hallituksen aikana yleensä — tärkeä asia jää hyvin kiireellisesti, hätäisesti ja huonosti valmisteltuna tuotavaksi, ja sitten se yritetään voimalla viedä läpi. Tässä asiassa ei voimapolitiikka menesty, vaan vaaditaan neuvottelukykyä, jota, toistan senkin, keskustan ryhmässä ilmeni, mutta tällä kertaa kokoomus veti, vaikka yleensä on toisin päin, pidemmän korren.

Mitä tulee ulkoasiainministeriöön, toteaisin, että se on kautta Suomen itsenäisyyden ollut ministeriöiden joukossa primus inter pares johtuen hallitusmuodon 33 §:stä ja presidentin suorasta vaikuttamismahdollisuudesta tähän ministeriöön. Tämän vuoksi olisi toivottavaa, että nimenomaan niin tärkeä henkilö kuin osastopäällikkö tulisi presidentin nimitettäväksi.

Ed. L a i n e : Herra puhemies! Ed. Koskinen sanoi puheenvuorossaan, että tämän asian yhteydessä on tapahtunut poliittista peliä. Minä en väitä, että ed. Koskinen olisi väärässä, mutta sanoisin, että itse en ole kokenut asiaa tällä tavoin. Tiedän, että on ollut kovaa väittelyä niin eduskuntasalissa kuin salin ulkopuolellakin. Julkisessa sanassa on väitetty, että eduskunta on tekemässä vallankaappausta, ja on väitetty myös, että presidentti on tekemässä vallankaappausta eduskunnan ja valtioneuvoston kustannuksella. Saattaa siis olla, että taustalla on sellainen peli, johon ed. Koskinen viittasi.

Mitä tulee vasemmistoliiton eduskuntaryhmän pyrkimyksiin, niin vakuutan, että meidän selkeä tavoitteemme on kaiken aikaa ollut niin tämän asian kuin tätä edeltäneiden valtiosääntömuutosten yhteydessä päästä tilanteeseen, jossa yhteiskunnallisen päätöksenteon painopiste mahdollisimman suuressa määrin olisi eduskunnassa tai ainakin eduskunnan valvonnassa eli siis valtioneuvoston piirissä. Jos nyt oikein ymmärrän, esimerkiksi ulkoasiainvaliokunnan lausunto, joka esillä olevasta asiasta annettiin perustuslakivaliokunnalle, on myös tähän suuntaan kulkeva. Ulkoasiainvaliokunta kehotti suorittamaan hallituksen esitykseen sellaisia muutoksia, jotka vahvistavat parlamentaarista suuntausta.

Olen myös ymmärtänyt, että ed. Nikulan johtaman toimikunnan työ, johon hallituksen esitys perustuu, tähtäsi juuri eduskunnan ja valtioneuvoston vallan vahvistamiseen. Ehkä siinä keskustelussa, joka näiden asioiden ympärillä on viime viikkojen ja kuukausien aikana käyty, on jäänyt vähemmälle sen seikan korostaminen, että esimerkiksi päätösvallan siirtämisessä presidentiltä valtioneuvostolle eräänä keskeisenä pyrkimyksenä on ollut saada päätöksenteon valvonta eduskunnan kontrolliin. Tämä ehkä ei ole tullut kaikissa vaiheissa esiin tai ymmärretyksi.

Kun Nikulan toimikunnan ehdotus oli yksimielinen, hämmästytti se, että hallitus ei voinut sellaisenaan Nikulan toimikunnan työtä ja ehdotusta hyväksyä, vaan lähti suorittamaan eräitä kompromisseja tai luopui osasta Nikulan toimikunnan ehdotuksia. Tämä selittää myös sen, että vasemmistoliiton edustajat ovat perustuslakivaliokunnan mietintöön liittämässään vastalauseessa pääasiassa nojautuneet juuri Nikulan toimikunnan ehdotuksiin, jotka siis jäivät hallituksen esityksen ulkopuolelle. Mainitsen nämä ehdotuksemme pääkohdat:

1) Me haluamme antaa nimenomaan valtioneuvostolle vallan antaa eduskunnalle esityksiä, jotka tähän saakka ovat kuuluneet presidentin annettaviksi.

Itse asiassa kyllä perustuslakivaliokunta myös ehdotuksessaan mutkien kautta päätyi samaan lopputulokseen silloin, jos presidentin ja valtioneuvoston välillä vallitsee eriävä käsitys, erimielisyys, annettavan esityksen sisällöstä.

2) Me olemme olleet eri mieltä sosialidemokraattien ns. kompromissiehdotuksesta. Me emme yhtyneet sosialidemokraattien ehdotukseen, vaan pidimme hallituksen ehdotusta pääministerin valinnan osalta parempana.

3) Me ehdotamme luovuttavaksi presidentin asetuksenantovallasta. Me olemme sen vastalauseessamme todenneet erääksi hallitsijan vanhimmista oikeuksista antaa kansalaisia sitovia oikeusnormeja. Esitämme, toisin kuin valiokunnan mietinnössä ja hallituksen esityksessä, luovuttavaksi presidentin oikeudesta antaa ulkopoliittisten sopimusten voimaansaattamisasetuksia, jotka siis ehdotuksemme mukaan antaisi valtioneuvosto tai joissakin tapauksissa yksittäinen ministeriö.

Tämä esityksemme seuraa johdonmukaisesti sitä näkemystä, että toimeenpanovallan tulisi kuulua valtioneuvostolle, niin kuin varsin yleisesti Euroopan valtioissa tapahtuu.

4) Nikulan toimikunta ehdotti 32 §:n ja 42 §:n kumoamista. Hallitus jätti kuitenkin nämä ehdotuksensa ulkopuolelle, ja me haluaisimme palata tähän kysymykseen eli siis ehdotamme kumottaviksi 32 §:n ja 42 §:n.

Hallitusmuodon alkuperäisen 32 §:n mukaan presidentti valvoo valtionhallintoa ja voi sitä var-

ten virastojen ja yleisten laitosten päälliköiltä tai hallituksilta vaatia tietoja sekä toimeenpanna tarkastuksia.

Me esitämme tämän säännöksen poistamista kuten Nikulan toimikunnan mietinnössä esitettiin, koska säännös on epäsuhtainen tasavallan presidentin tehtäviin ja rooliin nähden Suomen nykyisessä valtiosääntöjärjestelmässä. Sitä paitsi presidentin kanslian voimavarat eivät riitä pätevän valtionhallinnon valvonnan hoitamiseen.

Virastojen ja eri hallinnonalojen oikeudellinen valvonta kuuluu valtioneuvoston oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle sekä tuomioistuimille. Valtionhallinnon toiminnan tarkoituksenmukaisuusvalvonta tulee mielestämme järjestää olennaisesti eduskuntakeskeiselle pohjalle, jonka piirissä jo tällä hetkellä on tehtävään sopivia instituutioita: eduskunnan oikeusasiamies, eduskunnan tilintarkastajat, tilintarkastajien alainen virasto sekä hallituksen selonteot ja tiedonannot. Selontekomenettely eduskunnassa ja siihen tarvittaessa liitettävä valiokuntakäsittely tarjoaa mahdollisuuden myös yksittäisten ministeriöiden toiminnan arviointiin, jos menettelyä halutaan kehittää siihen suuntaan.

Nikulan toimikunta esitti myös hallitusmuodon 42 §:n kumoamista. Tämän pykälän mukaan, jos valtioneuvosto johonkin asiaan nähden katsoo olevan epäselvyyttä siitä, onko valtioneuvosto oikeutettu sen lopullisesti päättämään, ratkaisee kysymyksen tästä presidentti. Säännös viittaa selvästi valtiosääntöoikeudelliseen toimivaltarajan määrittelemiseen, mikä tehtävä Suomen omaleimaisessa perustuslakien kontrollijärjestelmässä kuuluu pääsääntöisesti eduskunnan perustuslakivaliokunnalle.

Kun käynnissä olevan valtiosääntöuudistuksen keskeisenä tavoitteena on eduskunnan aseman vahvistaminen, on johdonmukaista poistaa hallitusmuodosta käsillä olevan säännöksen kaltaiset historialliset jäänteet.

Tässä yhteydessä voidaan viitata myös eduskunnan perustuslakivaliokunnan presidentin ulkopoliittisia valtaoikeuksia käsitelleessä mietinnössä esitettyihin hallitusmuodon 33 a §:n tulkintoihin koskien valtioneuvoston toimivaltaa ja tasavallan presidentin kommentteihin puheena olevasta mietinnöstä. Alussa jo viittasin tähän keskusteluun. Julkisessa keskustelussa on jopa asetettu kyseenalaiseksi eduskunnan perustuslakivaliokunnan asema ylimpänä tulkinta-auktoriteettina. Käyty keskustelu siitä, kenellä on oikeus viime kädessä tulkita Suomen perustuslakia ja valtioneuvoston toimivaltaa, osoittaa nähdäksemme sen, että nykyinen presidentti kokee asemansa eduskuntaan nähden kilpailevana valtiomahtina ja mm. hallitusmuodon 32 § ja 42 § tukevat osaltaan tätä rakennetta, joka on lopulta vahingollinen demokraattisemman hallitsemistavan omaksumiselle ja vanhojen virheiden poisoppimisen kannalta.

5) Ehdotimme myös suppeampaa nimitysvaltaa presidentille. Erityisesti katsoimme, että upseerien nimitysoikeus kokonaisuudessaan ei ole tarpeen presidentin vallankäytön alueessa vaan ainoastaan ylimpien, kuten puolustusvoimien komentajan, pääesikunnan päällikön, rajavartiolaitoksen päällikön ja apulaispäällikön nimitysoikeus, jotka sen sijaan presidentille meidän ehdotuksemme mukaan jäisivät.

6) Kuudes ehdotuksemme, joka esiintyy vastalauseessamme, koskee valtiopäiväjärjestyksen 69 §:ää. Tässä itse asiassa ei vallitse mitään perin suurta erimielisyyttä. Me kuitenkin haluamme, että eduskunnan ennakkositoutuminen hankitaan kansainvälisiin valtiosopimuksiin, koska ne kuitenkin eduskuntaan hyväksyttäviksi myöhemmin tuodaan. Tällainen on se muutos, jota me valtiopäiväjärjestyksen 69 §:ään ehdotimme. Valiokunta ei tähän yhtynyt. 69 §:n muutoksen perusteluihin palaan ehkä tarkemmin toisen tai kolmannen käsittelyn yhteydessä.

Lopuksi vastaan ed. Ukkolalle, kun kysyitte, miksi perustuslakivaliokunta ei tarkemmin pohtinut ed. Nikulan täällä kertomaa ehdotusta. Muistan ja todistan sen, että ed. Nikula kyllä tällaisen ehdotuksen teki. En voi vastata perustuslakivaliokunnan puolesta, mutta omalta kannaltani katsoen ajattelen, että kun siellä oli esillä kaksi erilaista ehdotusta, oli hallituksen ehdottama muotoilu, joka tyydytti vasemmistoliiton edustajia perustuslakivaliokunnassa, ja oli sosialidemokraattien ehdotus, jota me emme voineet hyväksyä, niin me emme katsoneet aiheelliseksi ryhtyä etsimään kolmatta ehdotusta. Niin kuin sanoin, kyllä ed. Nikula tuon ehdotuksen teki. Tosin minulle siinä vaiheessa jäi vähän se käsitys, että se ei ollut tarkoitettu ihan täydeksi todeksi, mutta kun äsken kuulin hänen puheenvuoronsa, ilmeisesti hän kuitenkin ihan täyttä totta tarkoitti.

Ed. U k k o l a: Arvoisa puhemies! Puutun ihan lyhyesti yhteen tai kahteen yksityiskohtaan perustuslakivaliokunnan mietinnössä. Yleisarviona sanon, että hallituksen esitys ja perustuslakivaliokunnan mietintö ovat, kuten täällä useissa puheenvuoroissa on todettu, parlamentarismia

vahvistavia ja eduskunnan asemaa korostavia. Tässä suhteessa toki sopii olla tyytyväinen. Kannatan myös sitä, että valtiosääntö kootaan yhteen Suomen hallitusmuotoon ja asioita siinä yhteydessä tarkastellaan kokonaisuutena.

On ilman muuta selvää, että kysymys on poliittisesta pelistä, kun nähdäkseni joka ikisen eduskuntapuolueen tahto eduskunnan aseman vahvistamisesta ei nyt tullut riittävästi korostetuksi lakiesityksessä ja perustuslakivaliokunnan mietinnössä. (Ed. Koskinen: Sehän tuli maksimaalisesti!) — Kyllä useassa kannanotossa on tähän puututtu. Kun olen kuunnellut eduskuntaryhmien kannanottoja aikaisemmissa käsittelyvaiheissa, en muista, että kovin useasti olisi vastustettu pääministerin valinnan siirtämistä eduskunnalle. Vasta ihan vuosi puolitoista sitten demarien ryhmästä alkoi kuulua, pohdittaessa Nikulan toimikunnan työstä, ääniä, että demarit eivät enää ole tästä asiasta niin kiinnostuneita eivätkä innostuneita. Syy tietenkin oli päivänpolitiikka. Ymmärrän, ettei valiokunnan enemmistö halunnut asiasta kiireellistä, koska siihen ei olisi ollut mahdollisuutta. Siinä mielessä tilanne, olipa asia minkälainen tahansa, ei ensi vaalien jälkeen hallituksen muodostamisen osalta muutu, mutta ratkaisu vaikuttaa kyllä vuoden 1999 eduskuntavaaleihin ja myös vuoden 2000 presidentinvaaleihin.

Tässä eri puolueilla on omat taktiset lähtökohtansa. Tässä käsittääkseni nimenomaan demareiden kannanottoihin on vaikuttanut ei niinkään tilanne vuonna 1995 vaan tilanne vuonna 1999 ja vuonna 2000. Nämä ovat ratkaisseet demarien, SDP:n, kannan. Asiahan on tietenkin sillä tavalla, että jos vaaleissa voittaa SDP:n linja, he pystyvät estämään eduskunnan kannan tulemisen valtiosäännöksi hallitusmuotoon yhden kolmasosan enemmistöllä. Sehän on ilman muuta selvä asia, että jos demareita on paljon seuraavassa eduskunnassa, niin ryhmäkurihan tässä tietenkin pelaa, ja varmasti muissakin eduskuntaryhmissä on sellaisia kansanedustajia, jotka katsovat, että presidentin valtaa tässä suhteessa ei saa siirtää eduskunnalle.

Puutun vielä yhteen ihan pieneen kysymykseen: Mistä johtuu se tai mikä merkitys sillä on, että pääministerin valinta eduskunnassa tehtäisiin avoimin lipuin? Hallituksen esityksessähän lähdettiin siitä, että se on samalla tavalla suljettu lippuäänestys kuin puhemiehen vaali. Ilmeisesti hallituksen esityksessä lähdettiin myös siitä, että pääministerin valinnasta ei sinänsä eduskunnassa keskustella. En ymmärrä, että jos keskustelu sallitaan, mikä tietenkin tulee sallia pääministerin henkilöstä ja pääministerin nimestä, ettei sen jälkeen voisi olla kuitenkin suljettua lippuäänestystä.

Toivoisin, että jotkut perustuslakivaliokunnan edustajat vastaisivat, mikä logiikka siihen kuuluu. Onko siinä se, että halutaan tuoda tietyllä tavalla asiat julkisiksi, että kansa tietää, miten kukin äänestää? Se on ihan hyvä peruste, ei siinä mitään, mutta toisaalta siinä on myös sellainen asia, että julkisuus ryhmäkurin avulla estää kansanedustajia sanomasta todellisen mielipiteensä vaalissa, koska he eivät ehkä pysty julkisesti tunnustamaan kantaansa tai väriään tai henkilöä, jonka haluaisivat pääministeriksi.

Voi kysyä näin sen takia, että kun valitsijamiehet valitsivat presidentin, eihän silloinkaan ollut avointa lippuäänestystä. Kyllä se oli suljettu lippuäänestys, kun valitsijamiehet valitsivat presidentin. Vieläkin me puhumme ja kyselemme, kuka oli sen yhden äänen takana. Tämän yhden äänen salaisuus ei ole vieläkään lopullisesti paljastunut. (Ed. Koskinen: Haluaako puhuja uusia salaisuuksia?) — Minä vain ihmettelen, mikä on syynä siihen, että hallituksen esitystä muutettiin tältä osin. Minusta ed. Koskinen voisi tähän vastata, vaikka hän ei hallituksen esitystä hyväksynytkään.

Minä uskoisin, että siinä on se, että jos ja kun pääministerin valinnasta tulee tiukka, ei haluta, että omassa eduskuntaryhmässä on poikkeavia kannanottoja ja missään nimessä poikkeavat kannanotot eivät saa vaikuttaa pääministerin valintaan. Toiselta puolen halutaan tietenkin katsoa, mikä on uskollisuuden määrä. Jos pääministeri valitaan sillä tavalla, että on ohjelma tehty valmiiksi ja siihen on sitouduttu, niin silloin täytyisi olla tietenkin ilman muuta selvää, että ne ryhmät, jotka ovat sitoutuneet ohjelmaan ja jotka haluavat muodostaa hallituksen, äänestävät tiettyä ehdokasta pääministeriksi. Mutta jos tällaista ei ole tapahtunut, siinä mielessä voi ihmetellä, mitä varten koko prosessi käynnistyy.

Toisaalta voi kysyä myös niinpäin, onko tällä haluttu varmistaa se, että nimenomaan aina suurimman puolueen johtajasta tulee pääministeri. Minä uskoisin, että vaikka demareita olisi 70 ja tässä salissa olisi loput oikeistolaisia, niin eihän tämä välttämättä oikeuta esimerkiksi SDP:tä vaatimaan itselleen pääministerin paikkaa, ellei pystytä luomaan yhteistyötä muihin puolueisiin eikä saada aikaan hallitussopimusta. Totta kai tässä on muillakin puolueilla sen jälkeen mahdol-

lisuus katsoa tilanne. Etenkin, jos on suljettu lippuäänestys, ei olisi aivan varmaa, että aina SDP:n johtajasta tulee pääministeri. Tätähän tällä avoimella lippuäänestyksellä ilmeisesti halutaan varmistaa, että se on taatusti suurimman puolueen puheenjohtaja, josta tulee pääministeri. Minun mielestäni se on tietynlainen suomalainen tulkinta länsimaisesta demokratiasta. Oliko Carlsson pääministerinä, vaikka hän oli suurimman puolueen puheenjohtaja? Siellä oli Bildt, joka oli kokoomuksen puheenjohtaja, mutta oikeistoryhmä sinänsä oli suurempi kuin ruotsalainen vasemmisto. Vieläkään Suomessa ei olla valmiita aitoon eurooppalaiseen parlamentarismiin.

Minä nimittäin uskon, että aika pian järjestelmä menee sellaiseksi, että olkoonpa oikealla puolella miten paljon tahansa pieniä puolueita, on suuntaus siihen, että on eduskunnassa kaksi koalitiota: on oikeisto ja on vasemmisto. Sinipuna voi syntyä ensi vaalien jälkeen, mutta se on minun mielestäni jäämässä yhden vaalikauden ratkaisuksi, ja sen jälkeen Suomi vuonna 2000 ja siitä eteenpäin toivottavasti pääsee siihen länsimaiseen parlamentarismiin, joka meidän kaikkien tarkoituksena on, mutta jonka voimaantuloa taktikoinnilla täällä nyt halutaan estää ja ehkäistä.

Ed. K e k k o n e n (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Edellinen puhuja pohdiskeli, mikä oli Carlssonin rooli ja kuka oli pääministeri. Ruotsissa todellakin oli pääministerinä Carl Bildt, ja meillä on pääministerinä vielä tovin Esko Aho. Minä en näe tässä nyt mitään semmoista ihmeellistä salaliittoa tai ylipäätänsä sellaista konspiroitumista, josta ed. Ukkola täällä puhui.

Ed. Ukkola esitti kysymyksen äänestystavasta, miten äänestetään. Minä en näe tässä sen takia mitään ristiriitaa, että hallituksen luottamuksestahan äänestetään aina avoimesti. En minä oikein ymmärrä, miksi ei voitaisi äänestää avoimesti myös henkilöstä, joka hallitusta johtaa, eli pääministeristä. Logiikka on tässä suhteessa minusta hyvin aukoton.

Ehkä sen verran vielä totean ed. Ukkolan puheenvuorosta, että kun hän spekuloi eri vaaleilla — vuoden 1999 eduskuntavaaleilla ja vuoden 2000 presidentinvaaleilla — se on kyllä minusta sen kaltaista spekulaatiota, joka tavattoman huonosti sopii niin isoon ja arvokkaaseen ja kansakunnan kannalta tärkeään asiaan kuin valtiosääntömme.

Ihan yleisellä tasolla olen sitä mieltä, että valtiosääntöämme on muutettu niin nopeasti, niin paljon ja niin lyhyessä ajassa, että on aivan tarpeellista hiukan huokaista, katsahtaa, mihin tässä on tultu, ja enemmänkin vielä katsahtaa, mihin olemme menossa. Sen takia me sosialidemokraatit emme ole järin innokkaita minkäänlaisiin kiireellisyysjärjestyksiin.

T o i n e n v a r a p u h e m i e s (koputtaa): Kaksi minuuttia!

Ed. V ä h ä n ä k k i (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Puolueemme varapuheenjohtaja ed. Kekkonen toikin jo vastauspuheenvuorossaan esiin eräitä näkökulmia, joihin olisin kajonnut.

Odotin mielenkiinnolla valtiosääntömme isän K.J. Ståhlbergin aatteellisen jälkeläisen ed. Ukkolan suorittamaa valtiosääntöopillista analyysiä tämän lakipaketin puitteissa. Mutta täytyy sanoa, että se oli melkoinen pettymys sikäli kuin olen Ståhlbergin kirjoja ja hänen analyysejään lukenut. Ed. Ukkolan puheenvuoro kosketteli vain päivänpolitiikkaa, tätä jokapäiväistä mutapainia nyt ja lähitulevaisuudessa, ja sitä hän ei missään tapauksessa unohtanut, että päävastustajaksi hän kokee seuraavan eduskunnan suurimman eduskuntaryhmän edustajat: sosialidemokraatit.

Mielestäni oli erityisen huvittava hänen mainintansa ryhmäkurista, joka meidän puolueessamme muka vallitsee. Hän varmasti muistelee niitä ståhlbergiläisiä aikoja, jolloin tämä oli totisinta totta. Ed. Ukkolan omassa ryhmässä tuskin ryhmäkuri kovin paljon merkitsee, mutta sen sijaan päähallituspuolueista kokoomus on peräti erottanut jäsenensä aika äskettäin eduskuntaryhmästään ja keskustapuolue taas on hyvin näyttävästi syrjinyt erittäin käyttökelpoista europarlamenttiedustajaa. Eli puoluekuri on takakäteen vaikuttanut siten, että ed. Eeva Kuuskoski ei tullut valituksi, vaikka hänen pätevyyttään kukaan varmasti ei epäilyksenalaiseksi pane, kun verrataan, ketä sinne keskustasta kuitenkin tuli.

Olisin todennut lopuksi, että tulen asian toisessa käsittelyssä tekemään ne ehdotukset, jotka ...

T o i n e n v a r a p u h e m i e s (koputtaa): Kaksi minuuttia!

Ed. U k k o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Vähänäkki on tietenkin ihan

oikeassa siinä, että keskityin kyllä tämän perustuslakivaliokunnan mietinnön tarkasteluun ja nimenomaan etsimään mielestäni syitä siihen, minkä vuoksi se on siellä muuttunut sellaiseksi kuin on ja minkä vuoksi siellä on sellaisia vastalauseita kuin on.

Linjapuheita valtiosäännöstä minä olen muistaakseni pitänyt kaksi tai kolme tässä eduskunnassa siinä yhteydessä, kun näitä asioita täällä on käsitelty, ja varmasti tulee mahdollisuus puuttua näihin asioihin myöhemmin kolmannessa käsittelyssä, jos vain Luoja antaa aikaa. Olen pahoillani, että ajan puutteen vuoksi jouduin esimerkiksi nyt keskittymään vain kahteen yksityiskohtaan. Ilmaisinkin sen, että nimenomaan käsittelen tätä asiaa kahden yksityiskohdan valossa enkä pyrikään pohtimaan tässä puheenvuorossa asiaa laajassa historiallisessa perspektiivissä.

Sanon vain kuitenkin sen, että hallitusmuoto on niin tärkeä asia, että valtiosääntöä täytyy tarkastella yhtenä kokonaisuutena. Olen tyytyväinen siitä, että valiokunta on tässä suhteessa kantanaan ilmoittanut, että tällainen valtiosääntö 2000 -toimikunta on syytä pistää pystyyn.

Ed. J. L e p p ä n e n : Herra puhemies! Aikataulukiireiden vuoksi käy aika vähän lyhyeksi, mutta muutama ajatus.

Aluksi kommentti ed. Koskiselle. Puheenvuoronsa alussa hän mainitsi poliittisesta pelistä. Miksei sitä tässä talossa ole, poliittista peliä, mutta en kyllä valiokunnassa mielestäni sitä tämän asian ja muidenkaan valtiosääntömuutosasioiden yhteydessä ole kovin paljon havainnut.

Mitä tulee ed. Ukkolan kysymykseen siitä, miksi ei suljettua lippuäänestystä pääministeriä valittaessa päätetty hallituksen esityksen mukaisesti, niin mikäli minä olen oikein ymmärtänyt, ed. Ukkola on vaatinut monta kertaa tässä talossa avoimuutta, toistuvasti avoimuutta. Hän on pitänyt esillä hyvä veli -järjestelmää jne. Minusta tämä avoin lippuäänestys on juuri sitä avoimuutta, minkä pitää läpivalaista koko päätöksentekoa tässä talossa.

Herra puhemies! Kuten perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja ed. Alho totesi, valiokunta on tehnyt kuluneen syksyn ja tämän talven aikana paljon työtä, pitkiä kokouksia pidetty. Valitettavaa on vain se, että monet suuret asiat ovat jääneet aivan vaalikauden loppuun ja loppuviikkoihin. Niin kuin tiedämme, kun vaalien läheisyys alkaa painaa, se myös heijastuu työskentelyyn. Työskentely saa monenlaisia uusia piirteitä, jotka eivät välttämättä asian kokonaisuuden ja eteenpäin viemisen kannalta ole eduksi. Mutta on todettava kuitenkin, että tämä on kansanvaltaa ja tämä on meidän hyväksyttävä, enkä minä siinä mielessä sitä moiti enkä arvioi, mutta omaa tuntemustani vain kuvaan tässä prosessissa.

Merkittävää on minusta se, että valiokunta on hyvin suurta yhteistyökykyä ja yksimielisyyttä osoittaen käsitellyt näitä asioita. Niin kuin mietinnöstäkin selviää, siinä oli varsin vähän niitä kohtia, mistä oltiin eri mieltä, lähinnä hallitusmuodon 36 § koskien pääministerin valintaa ja sitten vasemmistoliiton ja SMP:n edustajien selkeästi pidemmälle menevä presidentin valtaoikeuksien parlamentarisoiminen, kuten ed. Laineen puheenvuorossa tuli esille. (Ed. Laine: SMP:llä oli päinvastainen kanta!) — Niin, anteeksi, toiseen suuntaan oli SMP:llä.

Uudistuksen pääargumenttihan on ollut, että eduskunnan, joka on ylin valtioelin, asemaa vahvistettaisiin. Kun asemasta puhutaan, silloin tietysti puhutaan vallasta. Jos jonkun asemaa vahvistetaan, niin joltakin se on pois. Se on vanha periaate, aineen ja vallan häviämättömyyden laki. Viime vuosien kehitys suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut tämän suuntainen. Olemme minusta hyvin yksimielisiä tästä. Etenemisnopeudesta ja yksityiskohdista tietysti on noussut erimielisyyttä.

Muutama ajatus presidentin valtaoikeuksista, jotka tässä nyt ovat framilla, kuten sanotaan, ehkä enemmän kuitenkin puheissa, kannanotoissa ja julkisuudessa kuin uudistuksessa. On esitetty kantoja, että nyt riisutaan presidentti kokonaan vallasta, tulee radikaali uudistus, vuosisadan uudistus jne. Kai pohjimmiltaan kuitenkin on kysymys siitä, kuten varapuheenjohtaja ed. Alho puheenvuorossaan mainitsi, että vakiintunut käytäntö aivan kuin kirjataan hallitusmuotoon sille tasolle, millä se tänä päivänä on. Näin olen itse kokemassa. Tässäkin tietysti näköalat riippuvat vähän siitä, mistä kulmasta sitä katsotaan. Kiistän sen näkökulman, että valiokunnan työskentelyssä olisi ollut leimallinen piirre, että koko ajan olisi joku lähestynyt presidentistä päin ja joku eduskunnasta päin. Kyllä minä olen kokenut niin, että hyvin hedelmällinen on ollut yhteistyö ja hyvin hedelmällistä on ollut myös se, että on ollut erilaisia näkemyksiä.

Hallitusmuodon 34 §:ssä oli merkittävä muutos hallituksen esityksen antamisesta, peruuttamisessa ja niiden säätelyssä. Valiokunta katsoi, että valtioneuvoston kanta olisi ratkaiseva tilanteessa, jossa presidentti ei hyväksy hallituksen esitystä ja palauttaa sen uudelleen valtioneuvos-

tolle, jolloin esitys olisi siinä muodossa tuotava eduskuntaan. Se näköala perustuu siihen, että viime kädessä eduskunta sen tietysti ratkaisee. Kun hallitus nauttii eduskunnan luottamusta, se on johdonmukaista.

Tästäkin voi löytää monenlaisia näkökulmia. Eräs näkökulma on se, että meidän pitää muistaa, että hallituksen muodostavat valtioneuvosto ja tasavallan presidentti yhdessä eikä kumpikaan erikseen. Toisenlaistakin näkökulmaa voidaan perustella, mutta valiokunta tuli tähän johtopäätökseen. Tämä tukee vakiintunutta käytäntöä ja on samalla parlamentarismin mukaista.

Sitten hallitusmuodon 36 §:ään, josta pääasiallinen ja ehkä dramaattisempikin ristiriita muodostui ainakin julkisuudessa. Ensin on todettava, että olimme hyvin yksimielisiä siitä, että pääministerin valitsee eduskunta. Siitä ei minusta ollut minkäänlaista erimielisyyttä. Erimielisyys koski sitä, kuka on aktiivinen lähtötilanteessa ja kuka on aivan kuin perälauta, kuka viime kädessä sanoo. Tässä oli se ristiriita.

Kuten jo vastauspuheenvuoroissa on tullut esille — en tiedä, kuuluuko se tämän talon tyyliin, mutta sanon sen nyt, koska kuuluu minun tyyliini avoimesti todeta — olin valmis kompromissia hakemaan erilaisilla mahdollisuuksilla, koska olisi ollut tyylikästä eikä vain tyylikästä, vaan tämän talon arvolle sopivaa, kansanedustajille ja perustuslakivaliokunnalle, päätöksenteon arvolle sopivaa, että olisi näin suuressa asiassa löydetty yksimielisyys kaikkien, suurempien ja pienempienkin ryhmien kanssa. Mutta ne realiteetit, joista aluksi mainitsin, ja ehkä pienet yhteensattumatkin johtivat siihen, että tätä ei päästy laajemmin tekemään. Nyt päädyttiin siihen, että eduskuntaryhmien rooli on ratkaiseva, ja sitten siellä lopussa on, että jos eduskunta ei päätöstä saa aikaiseksi, tasavallan presidentti astuu kuvaan mukaan ja suorittaa eduskuntaryhmiä kuultuaan itsenäisen päätöksenteon.

Herra puhemies! Kun kuuntelin yhdessä vaiheessa debattikeskustelua, joka on tietysti elävää ja virkistävää, mieleeni tuli, että tällaisen asian yhteydessä vähän vakavammin ja vähän enemmän totuudellisiin argumentteihin eikä arvioihin perustuvaa debattia voisi heittää. Tuli mieleen se, että kokoomus ei ole oikein hyväksynyt vaalitappiota eikä osannut sitä käsitellä niin kuin pitäisi. SDP:ssä näyttää olevan, että he eivät ole oikein käsittäneet vaalivoittoa. Toki meilläkin on henkilöitä, jotka eivät ole vaalitappiota oikein hyväksyneet, mutta puolueena meillä on kuitenkin kohtuullisen hyvin siihen sopeuduttu.

Lopuksi: Näillä valtiosääntömuutoksilla ja keskustelulla, mitä täällä käydään, ei saa mielestäni vaarantaa Suomen kaltaisen pienen maan ylimpien valtioelinten yhteistyökykyä ja -halua, sillä se on ehdoton edellytys, että me menestyksellisesti voimme tämän kansakunnan asioita hoitaa. Vaikka tiedän, että laeilla ei voi yhteistyöhön ketään pakottaa, ei edes ylimpiä valtioelimiä, niin laeilla ja hallitusmuodon muutoksilla voidaan luoda edellytykset sille, ja näin mielestäni tämän uudistuksen yhteydessä on pyritty myös tekemään.

Ed. Kekkonen (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Minusta oli tämän keskustelun arvon mukaista se kompromissihakuinen ja sivistynyt tapa, jolla ed. J. Leppänen asiaa käsitteli.

Pyysin vastauspuheenvuoron en vain kehuakseni ed. Leppästä vaan vahvistaakseni sen, minkä hän sanoi koskien ed. Ukkolan puheenvuoroa. Minä nimittäin unohdin sen seikan ensimmäisessä puheenvuorossani, että olipa kummallista kuunnella ed. Ukkolaa, kun hän on avoimuutta niin kauheasti vaatinut koko sen ajan, kun hän on täällä ollut. Nyt kun todella tärkeässä asiassa ollaan avoimia, se avoimuus ei hänelle kelvannutkaan.

Sanoisin ikään kuin yhteenvetona tähän loppuun, herra puhemies, sen, että valtiosääntö kaiken kaikkiaan on asia, jota ei voida tehdä vaalikausittain. Sitä ei voida tehdä seuraavia vaaleja varten eikä sitä seuraaviakaan vaaleja varten, vaan valtiosäännön tulee kestää ajan myrskyjä ei seuraavan vuosikymmenen vaan parhaassa tapauksessa seuraavan vuosisadankin. Tässä mielessä minusta on erittäin tähdellistä, että me emme nyt hosu tämän kokonaisuuden kanssa vaan toimimme sellaisella hillityllä tavalla, johon esimerkiksi sosialidemokraattien kannanotot tässä keskustelussakin ovat viitanneet.

Ed. Vähänäkki: Herra puhemies! Tässä on tullut käytetyksi sen verran monta vastauspuheenvuoroa, että minun osaltani tämän lakinipun poliittinen ja osin juridinenkin sanoma on jo tullut pääosin kerrotuksi. Mutta toteaisin saman kuin ed. Kekkonen äskeisestä ed. J. Leppäsen puheenvuorosta. Ed. Leppänen korosti juuri yhteistyötä, että se on keskeisin tavoite tätä lakinippua eteenpäin vietäessä. Mutta ennen kaikkea se on keskeisin tavoite työskentelyssä tasavallan presidentin, pääministerin ja valtioneuvoston ja myös eduskunnan välillä. Tämän seikan ja tosi-

asian toivoisi menevän perille hallituksen pääryhmissä.

Lopuksi toteaisin, että tulen todella esittämään ja tulen saamaan siihen myös kannatusta, että ulkoministeriöstä annetun lain osalta, asetuksenantovaltaa säätelevien 3 ja 4 §:n osalta, palattaisiin hallituksen ehdotukseen, jonka siis hallitus ja presidentti, molemmat, ovat hyväksyneet, eli että ne olisivat presidentin asetuksia, niin kuin II vastalauseessa olemme todenneet.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

15) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (saamelaisten kulttuuri-itsehallinto)

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 248
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17.

Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia ensimmäisen käsittelyn päätyttyä lähetettäisiin suureen valiokuntaan.

Keskustelu:

Ed. Nikula: Arvoisa puhemies! Joskus politiikassa ja miksei muillakin elämänaloilla tulee keskeiseksi kiistakysymykseksi se, mistä nyt ei päätetä, mistä nyt ei ole kysymys.

Arvoisa puhemies! Saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa koskevassa perustuslain muutoksessa ja siihen liittyvässä, saamelaiskäräjiä koskevassa lakiesityksessä tämä kysymys on matkan varrella ja oikeastaan ihan parin viime viikon aikana perustuslakivaliokunnassa noussut hyvin voimakkaasti esille. Ongelma on se, että kun saamelaisille alkuperäiskansana tunnustetaan oikeus kulttuuri-itsehallintoon, tehdään sitä koskevat hallinnolliset ratkaisut tai luodaan niille lainsäädännöllinen pohja, tähän kulttuuri-käsitteeseen elimellisesti sisältyvät elinkeinot ovat nousseet keskeiseksi ongelmaksi.

Tiedämme hyvin, että Lapissa on oikeastaan kolmenlaista väestöä. On saamelaisia tämän lainsäädännön määrittelemässä mielessä, on lappalaisia, joiden asuminen juontaa vuosisatojen taakse sekin, ja sitten on lappilaisia — toivon, että terminologia meni nyt oikein — jotka ovat sinne ikään kuin junan tuomia ja asuneet hyvin vähän aikaa. Perusongelma on juuri näiden saamelaisten ja heidän tavoin vuosisatoja Lapissa itse asiassa hyvin samanlaisia elinkeinoja harjoittaneiden ihmisten oikeudesta päivittäiseen elintasoon, aineelliseen hyvään, näitä elinkeinoja käyttäen.

Esityksen perustelujen mukaan kulttuuri-käsitteeseen kuuluvat saamelaisten perinteiset elinkeinot: kalastus, poronhoito ja metsästys. Poronhoito näistä tietysti on tärkein. Myös muiden Lapin vuosisataisten asukkaiden kuin saamelaisten kulttuuriin kuuluvat samat elinkeinot. Nyt, kun luodaan kulttuuri-itsehallinto, on noussut pelko, että tämän kautta ikään kuin syntyy monopoli saamelaisille näihin perinteisiin elinkeinoihin. Tämä on, jos olen oikein nämä kiistat ymmärtänyt, se perusasia, joka minusta on pystyttävä kaikessa mahdollisessa selkeydessään myös täysistuntokäsittelyssä tuomaan esille: Kulttuuri-itsehallinnon perustaminen ei millään tavoin muuta, ei puoleen eikä toiseen, näiden elinkeinojen harjoittamisen oikeutta tänä päivänä eikä vastaisuudessa. Niitä kaikkia säätelevät omat lakinsa, ja jos niissä muutoksia on tulossa, niistä päätetään hallituksessa ensin ja viime kädessä eduskunnassa. Kulttuuri-itsehallinnon perustaminen ei tuo muutosta.

Tämän on perustuslakivaliokunta todennut, tämä on todettu hallituksen esityksen perusteluissa, ja toivon, että se tulee täysistuntokäsittelyssäkin niin selväksi, että tämä epäselvyys ja siitä aiheutuva hyvin vaikea tilanne saamelaisalueen kunnissa ja ilmeisesti vähän laajemmaltikin Lapissa voidaan saada pois päiväjärjestyksestä.

Kulttuuri on aina elinkeinoihin sidottu, ei yksinomaan saamelaisten kulttuuri vaan mikä tahansa kulttuuri. Sana "kulttuuri" tulee sanasta "agricultura" eli 'maanviljelys'. Kulttuuri on myös hengen viljelystä, mutta sanan etymologia jo kertoo, miten kulttuuria ei ole olemassa, ellei ole ollut ensin elinkeinoja. Elinkeinot, jotka eri kulttuureihin liittyvät, voivat sinänsä olla samoja, eikä se, että ne tunnustetaan osaksi kulttuuria, merkitse sitä, että niistä syntyy joillekuille monopoli.

Romanien kulttuuriin kuuluu povaaminen. Ei mikään lehti ole pelästynyt, kun romanien asemaa vähemmistönä on pyritty lainsäädännöllisesti parantamaan, että siinä menevät lehdiltä horoskoopit.

Ruotsinkielisen vähemmistön kulttuuriin kuuluu paitsi punssi ja hernesoppa, joita kukaan ei kadehdi, voimakas teollisuuden ja liike-elämän harjoittaminen ja kalastus. Ei näistä ole tullut ruotsinkielisille, joita Suomessa vähemmistökieltä puhuvina monin tavoin suositaan, minkäänlaista yksinoikeutta, ei kalastukseen eikä edes puunjalostusteollisuuteen tai pankkitoimintaan. Joskus väitetään, että ruotsinkielinen pääoma tätä maata hyvin pitkälle hallitsee, mutta tämä perustuu sen pääoman omaan taitavuuteen ja kyvykkyyteen, jos tähän suuntaan ollaan menossa, eikä siihen, että lainsäädännöllä olisi luotu joitakin erityisiä edellytyksiä, vaikka meillä suojataan ruotsin kieltä vähemmistökielenä ja sen kielen kautta ruotsinsuomalaiseen kulttuuriin liittyy hyvin monia yhteiskunnan tukemia toimenpiteitä.

Arvoisa puhemies! Juuri samanlaisesta asiasta on nyt kysymys saamelaisten kulttuuri-itsehallinnossa. Suomi on sitoutunut alkuperäiskansoja koskeviin kansainvälisiin dokumentteihin, hyvin useihin itse asiassa. Saamelaiset ovat meidän ainoa alkuperäiskansamme. Meillä on oltu hyvin valppaina, kun on eskimoiden tai Kanadan intiaanien tai yleensä Pohjois-Amerikan intiaanien alueella pyritty tekemään mitä milloinkin, tuomaan erilaisia rakennushankkeita tai muita. Olemme sitä mieltä, että alkuperäiskansoille pitää taata oikeus myös täyteen aineelliseen toimintaan. Mutta, kun meidän pitäisi säätää laki saamelaiskäräjistä, joka sisältää velvoitteen neuvotella, ennen kuin ryhdytään johonkin sellaiseen toimenpiteeseen, joka saamelaiseen kulttuuriin voi vaikuttaa, meillä menee pupu housuun, ettemme tätä voi tehdä.

On todettava, että perustuslakivaliokunta nimenomaan lausuu mietinnössään, että kulttuuri-itsehallintolain hyväksyminen ei vielä luo edellytyksiä Kansainvälisen työjärjestön alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen hyväksymiselle Suomessa. Siihen vaaditaan vielä lisää toimenpiteitä. Voi olla niin, että itse asiassa täyden hyväksymisen tavoite on nyt siirtynyt kauemmaksi, kun on nähty, kuinka voimakkaita reaktioita kulttuuri-itsehallinnon luominen saamelaisalueille luo. Toivon, että siitä kuitenkin pystytään ottamaan se oppi, että me näemme, että asia on voitava ratkaista, mutta sitä ei voida ratkaista niin, että vain toinen osapuoli saa oikeuksia ja toisen oikeuksia tallataan. Siihen on löydyttävä yhteinen ratkaisu tai sitten ratkaisua ei löydy.

Yksi tie ratkaisun löytymiseen voi olla kulttuuri-itsehallintolainsäädäntö, joka ehkä osoittaa kouriintuntuvasti, minkälaisista asioista on kysymys. Tässä on erilaisia muitakin ongelmia, esimerkiksi: Kuka on saamelainen? Tästä on määritelmä. Määritelmä merkitsee, että äänioikeuden saamelaisena voi saada myös henkilö, joka sinänsä ei ole rodullisesti saamelainen. Saamelainen on henkilö, joka on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto-tai henkikirjassa, siis joka on merkitty lappalaiseksi, ei saamelaiseksi, mutta joka on harjoittanut jotakin kolmesta kulttuuriin perinteisesti kuuluvasta elinkeinosta tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaisena. Tunturilappalainen tarkoittanee poronhoitoa harjoittavaa lappalaista.

Hallitus esittää perusteluissa, että ratkaiseva kriteeri olisi vuoden 1875 henkikirja. Sitä ei ole säännökseen kirjoitettu, ja perustuslakivaliokunta onkin todennut, että vuoden 1875 henkikirja ei voi olla yksinomainen kriteeri. Tästä voi olla seurauksena, että saamelaisiksi luokiteltavien henkilöiden piiri laajenee, mutta kun laki on noin kirjoitettu, lakiteksti on tietysti ensisijainen. Luulisin, että tästä ei loputtomia ongelmia synny. Ehkä pikemminkin voidaan joitakin perheiden ja sukujen sisäisiä eriarvoistavia tilanteita välttää. Tarkoitan tällä sitä, että jossakin sukuhaarassa ollaan saamelaisia, jossakin ei olla saamelaisia ahtaan tulkinnan mukaan, mutta juuret ovat samanlaiset saamelaisuudessa ja itse asiassa elinkeinon kautta syntynyt kulttuurinen yhteys on myös yhtä vahva.

Puhemies! Lopuksi on syytä todeta, että jos saamelaiset ovat alkuperäiskansana olleet ahtaalla ja ehkä nyt saavat vähän väljempiä oloja, on kohtuuden nimissä sanottava, että koko Suomi on alun perin ollut lappalaisten Suomi. Valtaväestö on vähitellen työntänyt lappalaisia pohjoiseen päin. Sen havaitsee Lappi-alkuisista nimistä. Meillä on — onko tästä 100 kilometriä itään päin — Lapinjärvi, joka on yksi eteläisimpiä tunnettuja lappalaisten asuinsijoja. Näitä Lappajärviä, Lapinjärviä ja muita vastaavia löytyy pitkin Suomea. Lappeenranta vielä vaakunassaankin pitää lappalaista varmuuden vuoksi, mutta ei varmaankaan tunnusta enää mitään erityisiä oikeuksia lappalaisille. Kansojen ja ihmisten elämänkohtalot vuosisatojen saatossa ovat hyvin erilaisia. On aina terveellistä tuntea historiaa ja myös eri väestöryhmien hyvin monipuoliset ja vaihtelevat kohtalot. Toivon mukaan sekin antaa mahdollisuuden myös pohjoisessa, missä nämä asiat tietysti kaikkein

kipeimpinä koetaan, ymmärtää sitä, mitä nyt ollaan tekemässä.

Puhetta on ryhtynyt johtamaan puhemies Uosukainen.

Ed. L a i n e : Rouva puhemies! Eduskunta on useaan kertaan lausunut tahtonsa saamelaisten oikeuksien lisäämisestä ja heidän kuulemisestaan. Kun eduskunta käsitteli vuonna 1993 hallituksen kulttuuripoliittista selontekoa, silloin eduskunta hyväksyi sivistysvaliokunnan ehdotuksen pohjalta lausuman, jossa edellytettiin saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien riittävän tason turvaamista kulttuuriautonomian perustalta. Mielestäni hallituksen esitys on yhdenmukainen juuri tämän tavoitteen kanssa. Itse asiassa myös perusoikeusuudistuksen yhteydessä näitä tavoitteita on tarkoitus edistää.

Mielestäni oli oikein se, että perustuslakivaliokunta puolsi hallituksen esitystä, suoritti eräitä täsmennyksiä, jotka mielestäni saattoivat selkiinnyttää niitä ongelmia, joihin ed. Nikula edellä viittasi. Valitan sitä, että näiden hyvien muutosten ohella valiokunta teki myös kaksi huonompaa muutosta, ja siitä johtuu se, että olen valiokunnan mietintöön liittänyt vastalauseen. Mutta olen vastalauseessani myös korostanut seikkaa, josta ed. Nikula äsken aloitti, eli toivomusta siitä, että sellaiset ristiriidat, jotka nyt käsiteltävästä laista riippumatta ovat syntyneet Lapissa saamelaisalueilla, poistuisivat.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi ja asia lähetetään suureen valiokuntaan.

16) Ehdotukset laiksi Suomesta Euroopan parlamenttiin valittavien edustajien vaaleista

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 351
Lakialoite n:o 89
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 18

P u h e m i e s : Käsittelyn pohjana on perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 18.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

17) Ehdotukset laeiksi valtiopäiväjärjestyksen ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Ensimmäinen käsittely
Lakialoite n:o 110
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 19

P u h e m i e s : Käsittelyn pohjana on perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 19.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

18) Ehdotus laiksi lääkelain muuttamisesta

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 337
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 52

P u h e m i e s : Käsittelyn pohjana on sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 52.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

19) Ehdotukset laeiksi työntekijäin eläkelain 1 §:n sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (urheilijoiden sosiaaliturva)

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 356
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 53

P u h e m i e s : Käsittelyn pohjana on sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 53.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

20) Ehdotus laiksi maatalousyrittäjien eläkelain muuttamisesta

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 365
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 54

P u h e m i e s : Käsittelyn pohjana on sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 54.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

21) Ed. Ihamäen ym. lakialoite n:o 112 laiksi toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain 27 §:n muuttamisesta

Valiokuntaan lähettäminen

P u h e m i e s : Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia lähetettäisiin sosiaali- ja terveysvaliokuntaan.

Keskustelu:

Ed. I h a m ä k i : Arvoisa puhemies! Eduskunta hyväksyi viime kesäkuussa uuden tupakkalain. Kolmannessa käsittelyssä meni läpi neljä pontta. Yksi näistä edellytti, että tupakkaveron tuotosta on käytettävä 1 prosentti terveyskasvatukseen ja tupakan vaarallisuudesta valistamiseen. Hallitus ei ole kuitenkaan tehnyt asialle sen jälkeen mitään. Ed. Rask jätti viime syksynä lakialoitteen, joka oli samantapainen kuin meidän nyt jättämämme. Olemme kuitenkin tehneet uuden lakialoitteen ed. Ala-Harjan kanssa vauhdittaaksemme asian käsittelyä sosiaali- ja terveysvaliokunnassa.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Puhemiesneuvoston ehdotus hyväksytään ja asia lähetetään sosiaali- ja terveysvaliokuntaan.

Lähetetään puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti

valtiovarainvaliokuntaan:

22) Puhemiesneuvoston ehdotus n:o 6 valtiontilintarkastajain johtosäännön 2 §:n muuttamisesta (PNE 6)

perustuslakivaliokuntaan:

23) Puhemiesneuvoston ehdotus n:o 7 eduskunnan työjärjestyksen väliaikaisesta muuttamisesta (PNE 7)

P u h e m i e s : Edustajille tänään jaettu hallituksen esitys n:o 367 voitaneen nyt esitellä valiokuntaan lähettämistä varten.

Hyväksytään.

Hallituksen esitys n:o 367 laiksi tuloverolain 82 §:n muuttamisesta

lähetetään puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti valtiovarainvaliokuntaan.

Pannaan pöydälle puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti

seuraavaan täysistuntoon:

24) Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 23 (LA 86)

25) Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 95 (LA 64/1993 vp)

26) Talousvaliokunnan mietintö n:o 59 (HE 357)

27) Talousvaliokunnan mietintö n:o 60 (HE 330 ja 348)

ensi keskiviikon täysistuntoon:

28) Ympäristövaliokunnan mietintö n:o 20 (VNS 2)

P u h e m i e s : Eduskunnan seuraava täysistunto on ensi tiistaina kello 14.

Täysistunto lopetetaan kello 17.18.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Seppo Tiitinen